



Komkommers in Kenia kunnen niet zonder kunstmest

Door de blokkade van de Straat van Hormuz zijn de prijzen sterk gestegen

ECONOMIE 20-21



Rapper Ye
Alleen op de wereld
in het Gelredome

IN HET NIEUWS 6-7

Politiek

Waarom was de burgemeester van Tiel plots weg?

IN HET NIEUWS 10-13

EO-Jongeredag

Dol op de moshpits bij vijftigste editie

CULTUUR C2-3



Winnaar Giro

In de slotetappe klopt Vollering Van der Breggen

SPORT 24

NIEUWSBRIEVEN

De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE

redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN

ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

PRIJS €4,70

Jaargang 56
no. 208
BELGIË € 5,70



IN HET LAND
DEN HAAG

JULIETTE VASTERMAN



Heftige levensverhalen bij Haagse voedselbank

Hij heet Elvis. Waarom zijn moeder hem die naam gaf, weet hij niet. Elvis (65) zit op een plastic tuinstoel voor een garagebox aan de Wolweversgaarde in de Haagse wijk Vrederust. Hij heeft net een voedselpakket gekregen. In een rood krat, dat niet mee naar huis mag, zitten onder meer paprika, sla, tijgerbrood en huzarensalade. Elvis verdeelt de boodschappen over een paar zelf meegebrachte plastic tassen.

Om hem heen pakken zo'n dertig andere buurtbewoners hun voedselpakket uit. Het zijn ouderen met uiteenlopende achtergronden. De een loopt achter een rollator, de ander manoeuvreert een scootmobiel richting de tafel met de rode kratten. Broden verdwijnen in fietstassen, boodschappentrolleys en mandjes voorop de scootmobiel.

Deze particuliere voedselbank wordt gerund door Willem van Etinger (69) - oud-politieagent. Vanuit een garagebox deelt hij, samen met vrijwilliger Nadia el Ar-nouki, iedere dinsdagochtend om acht uur stipt de rode kratten uit. „Ik wil de mensen uit de buurt helpen. Ze zijn zo arm, het is vreselijk om te zien.”

Iedereen met een Ooievaarspas, een kortingspas van de gemeente voor mensen met een laag inkomen, mag gratis een gevulde krat ophalen bij Willem.

Willem brengt al zes jaar lang bijna elke dag brood rond. Om vier uur 's ochtends staat hij op. Hij rijdt dan met zijn bus langs verschillende bakkers voor overgebleven broden: 1.250 per week. Daarna gaat hij langs dertig buurt-huizen en vijf mensen die slecht ter been zijn. „Ik help zo 250.000 mensen per jaar.”

Voorheen deelde hij ook vlees uit. „Maar mensen gingen bijna met elkaar op de vuist. Ik wil dat stuk! Nee, jij hebt meer dan ik!”, vertelt Willem. „Je moet er medelijden mee hebben. Deze mensen leven van dag tot dag.”

Op de grond heeft Willem een paar dozen met groenten neergezet. Wie wil, mag er iets extra's uit

pakken. Niet alles vindt gretig af-trek. De bleekselderij is bruin uit-geslagen. Een bos lange groene stengels, waarvan niemand - ook de verslaggever niet - precies weet wat het is, blijft onaange-roerd achter.

Elvis is bijna klaar voor vertrek. Hij vertelt nog even over zijn naam: „Ik denk dat mijn moeder groot fan was van Elvis Presley.” Maar hij heeft het haar nooit kunnen vragen. „Mijn vader stak haar met een mes in de bus, in Suriname. Ik was zat bij haar op schoot. Ik was vier. Zij was dood, hij zat in de gevangenis. Ik was dus al heel jong wees.”

‘Ik wil de mensen uit de buurt helpen. Ze zijn zo arm, het is vreselijk om te zien!’

Wat een heftig levensverhaal, concludeert de verslaggever. „Ja man, nog steeds draait die film voor m'n ogen.” Hij pakt ondertussen een fles frisdrank met de smaak piña colada. Die gaat niet mee. „Nee man, mijn suiker is zeven.” Hij geeft de fles aan een vrouw zonder tanden naast hem. „Ik heb nooit begeleiding gehad”, zegt Elvis. „Ik heb nu stalen zenuwen.”

Elvis staat op uit de plastic stoel. Andere mensen blijven nog even hangen voor een praatje. Het liefst wil Willem een „ander pandje”. Met een keukentje en een wc. „Zodat we de mensen warm kunnen opvangen”, zegt hij. „Ik klop al jaren aan bij de gemeente, maar het schiet niet op.”

De vrouw zonder tanden woont een paar meter verderop en is slecht ter been. Nadia helpt haar met de boodschappen naar huis brengen. „Je gaat daar voor je verdriet nog niet naar binnen”, zegt Willem. Hij sluit het rolluik van de garagebox. „Wil je nog even opschrijven dat ik op zoek ben naar sponsors en donateurs?”

Juliette Vasterman vervangt deze week Hans Stekete.

EREDIVISIE

‘Feyenoord ontslaat trainer Robin van Persie’

Robin van Persie hoopte door te kunnen als trainer, nadat het Feyenoord was gelukt zich direct te plaatsen voor de Champions League aan het eind van een moeilijk seizoen.

Nina Eshuis

AMSTERDAM

Robin van Persie is ontslagen als trainer van Feyenoord. Dat melden verschillende media, waaronder NOS, AD en De Telegraaf. De club heeft het ontslag nog niet bevestigd. Het contract van de Rotterdammer, dat eigenlijk tot medio 2027 liep, zou per direct ontbonden zijn.

Begin vorige week lieten de nieuwe directeuren van Feyenoord, Dévy Rigaux en Robert Eenhoorn, weten dat zij een analyse van het functioneren van de trainer zouden maken. Zij hebben de leiding bij Feyenoord overgenomen, nadat algemeen directeur Dennis te Kloese eind april bij de club was vertrokken.

Van Persie hoopte eigenlijk door te kunnen nadat het Feyenoord toch lukte om zich direct te plaatsen voor de Champions League, aan het eind van een moeilijk seizoen. Na plaatsing sprak hij van „opluchting”, „blijdschap” en „trots”, al erkende hij ook dat het een „lang en zwaar” seizoen was geweest. „Het zat vol met uitdagingen op allerlei niveaus.”

In zijn eerste volledige seizoen als trainer van de club lukte het Van Persie niet om andere doelstellingen te behalen, zoals Europees ‘overwinteren’ of het winnen van de KNVB-beker.

Onder leiding van Van Persie wist Feyenoord dit seizoen niet één keer van een club uit de top-zes te winnen - dus PSV, FC Twente, NEC, Ajax en AZ. Toch werd de club tweede in de Eredivisie, met 65 punten. Daarmee evenaart Feyenoord het twijfelachtige record van de slechtste nummer twee in de Eredivisie, dat eerder Willem II in 1999, PSV in 1985 en Fortuna '54 in 1997 haalden.

Het is nog niet duidelijk of assistent-trainers René Hake en John de Wolf ook vertrekken. Een opvolger voor Van Persie is nog niet bekendgemaakt.

WERELDTOUR

Harry Styles bedankt fans met gratis matcha en koffie

Freek Schravensande

AMSTERDAM

Matcha, matcha; alle klanten wilden vrijdag een matcha. Matcha latte, matcha iced, matcha take away. In de Amsterdamse koffiezaak Back to Black was de matcha, een felgroene poederthee, vrijdag niet aan te slepen. Want een drankje met matchapoeder is normaal best duur en nu was-ie gratis. Plus, het schijnt de favoriet te zijn van Harry Styles.

„Wij hadden het ook niet verwacht hè”, zegt Julian Clark (24) deze zondag vanachter het koffieapparaat in het koffiezaakje op de hoek van de Weteringstraat in het cen-

trum. Donderdag hoorde Clark, die er een jaar werkt, van de eigenaar dat ze vrijdag alle koffie gratis zouden weggeven. Betaald door zanger Harry Styles. „Z'n tourmanager kwam hier geregeld”, zegt collega Quirine van der Putte (22). „Die vond dit wel een leuke zaak.”

Het was een bedankje voor de fans. Want na tien concerten in de Johan Cruijff Arena, waarvoor fans uit de hele wereld van 16 mei tot en met 5 juni naar Amsterdam kwamen, hield de Britse zanger Harry Styles het dit weekend voor gezien. Hij vervolgt zijn wereldtournee *Together, Together* in Londen en bedankte de stad waar hij drie weken lang verbleef deze zaterdag in een pagina-grote advertentie in *Het Parool*.



In september was de Noord-Koreaanse leider Kim Jong-un in Beijing om een militaire parade bij te wonen. Nu reist de Chinese president Xi Jinping naar Noord-Korea. FOTO KCNA VIA AFP

GEOPOLITIEK

Met bezoek aan Noord-Korea wil Xi Jinping ruis op de lijn wegnemen

De ooit innige relatie tussen China en Noord-Korea is de laatste jaren bekoeld geraakt. Nu volgt een herstelpoging.

Wieland van Dijk

AMSTERDAM

Kort na het bezoek van Donald Trump aan China landde de Russische leider Vladimir Poetin vorige maand in Beijing. Het vestigde het beeld van Xi Jinping als de wereldleider bij wie iedereen op audiëntie ging. Maar nu gaat Xi zelf op reis: hij logeert een nachtje bij zijn buurman Kim Jong-un om de ingewikkelde relatie met Noord-Korea te verbeteren.

De Chinese president komt maandag aan in de hoofdstad Pyongyang voor een tweedaags bezoek dat tot dinsdag, waarover Chinese en Noord-Koreaanse staatsmedia weinig details hebben vrijgegeven. Een woordvoerder van het Chinese ministerie van Buitenlandse Zaken wilde vrijdag op haar persconferentie niet veel meer zeggen dan dat beide landen een traditie kennen van „vriendelijke samenwerking” en dat het bezoek kansen biedt om die verder te ontwikkelen.

Vanouds zijn China en Noord-Korea nauwe bondgenoten. De beide volkrepublieken vochten zij aan zij in de oorlogen waaruit ze zijn ontstaan, en Noord-Korea is het enige land ter wereld waarmee China een bindend wederzijds verdedigingspact onderhoudt. China is bovendien goed voor meer dan negentig procent van de buiten-

landse handel van Noord-Korea.

Maar de laatste jaren kwam er steeds meer ruis op de lijn. Het stoorde Pyongyang dat China oprise tot „denuclearisering” van het Koreaanse schiereiland en zich aansloot bij VN-sancties tegen het land. Beijing keek intussen bezorgd toe hoe Noord-Korea de banden met Rusland aanhaalde, onder meer door militaire steun te verleenen aan de Russische oorlog tegen Oekraïne, en zo onder meer toegevoegde waarde aan de militaire technologie die China niet had willen verschaffen. Bovendien heeft kernmacht Noord-Korea in Moskou een alternatieve bondgenoot, die denuclearisering „een gepasseerd station” noemt. Een Chinees-Noord-Koreaanse „vriendschapsjaar” ging in 2024 vrijwel geruisloos voorbij.

Risico op gewapend conflict

„Noord-Korea is een moeilijke partner, die lastig te managen is”, zegt Frans-Paul van der Putten, analist en oprichter van onderzoeks- en adviesbureau China Geopolitics. „Het is een land dat een heel sterke drang heeft naar autonomie en onafhankelijkheid, ook in de relatie met China.”

Een probleem voor China is de onvoorspelbaarheid van Noord-Korea, zegt Van der Putten, bijvoorbeeld door het risico op een gewapend conflict met Zuid-Korea of zelfs met de Verenigde Staten. „Dan

heeft China een probleem, want je kunt niet een oorlog hebben op het Koreaanse schiereiland waar China niet in betrokken gaat worden.”

En ondanks de grote betekenis van China voor de Noord-Koreaanse economie, kan het die invloed niet gebruiken om het regime van Kim Jong-un onder druk te zetten, denkt Van der Putten. Afkijken van de economische levenslijn zou tot instabiliteit kunnen leiden. „China zit niet te wachten op een groot aantal Noord-Koreaanse vluchtelingen, of op een Noord-Ko-

Onvoorspelbaarheid van Noord-Korea is voor China een groot probleem

rea met kernwapens dat hele gekke dingen gaat doen.” Laat staan op een eventuele ineenstorting van het regime en aansluiting bij Zuid-Korea, wat Amerikaanse militairen tot aan de Chinese grens zou kunnen brengen.

Het voorbije jaar hebben beide landen dan ook geprobeerd de relatie te herstellen. De aanwezigheid van Kim Jong-un bij een grote militaire parade ter herdenking van het einde van de Tweede Wereldoorlog, afgelopen september in Beijing, kreeg veel wereldwijde aan-

dacht. Samen met Poetin zat hij naast Xi op het eropodium. In het officiële Chinese gespreksverslag ontbrak de oproep tot denuclearisering. In maart hervatten China en Noord-Korea ook het onderlinge trein- en vliegverkeer, dat sinds de pandemie stillag.

„Ik denk dat het heel belangrijk is dat het beeld naar buiten toe is dat China en Noord-Korea het prima met elkaar kunnen vinden”, zegt Remco Breuker, hoogleraar Korea-studies aan de Universiteit Leiden, „en dat de relatie met Rusland daarvoor geen bedreiging vormt.”

Zuid-Korea en Japan

Breuker ziet het bezoek van Xi ook als een reactie op „de wel heel erg hecht geworden relatie tussen Zuid-Korea en Japan”. Die twee landen smeden steeds nauwere banden, die zowel China als Noord-Korea zorgen baren. De samenwerking kan China's bijna-monopolie op zeldzame mineralen helpen afzwakken, denkt Breuker. „En het zijn natuurlijk twee indrukwekkende legers die misschien ooit wel gaan samenwerken. Het [naar omvang] zevende leger en het vijfde leger ter wereld, naast China gele-

„Dit weekend begonnen de marines van beide landen aan een gezamenlijke oefening.

Ook Van der Putten ziet zo'n verband. „Voor Zuid-Korea is Noord-Korea de grote dreiging, niet China.

China is vooral belangrijk omdat het invloed kan uitoefenen op het gedrag van Noord-Korea. Dus als Zuid-Korea ziet dat China op een zijspoor terecht komt, kan het een minder belangrijke partner worden voor Seoul, en is de weg meer open om nauwer samen te werken met Japan of de VS op gebieden die voor China niet wenselijk zijn.”

Of de ontmoeting tussen Xi en Kim tot belangrijke concrete afspraken zal leiden, is de vraag. Mogelijk zal Kim, die afgelopen week nog een nieuwe nucleaire opwerkingsfabriek bezocht, proberen Xi nadrukkelijker afstand te laten nemen van het streven naar een kernwapenvrij Koreaans schiereiland. Zijn invloedrijke zus Kim Yo-jong noemde Noord-Korea's status als kernmacht zondag „niet onderhandelbaar... Maar de verwachting is niet dat China van mening verandert.

Toerisme is wel een terrein waarop wellicht meer samenwerking mogelijk is. Voordat Noord-Korea de grenzen sloot vanwege de coronapandemie, vormden Chinese reisgezelschappen de belangrijkste toeristenstroom. Noord-Korea investeerde de laatste jaren veel in toeristische infrastructuur, waaronder een skioord en een luxe strandresort in Wonsan, waar tot nu toe alleen groepjes Russische bezoekers zijn toegelaten. Hervatting van Chinees toerisme zou de verbeterde relatie helpen onderstrepen.

REPORTAGE STIKSTOFBELEID

Boeren op de grens van twee provincies: wel of geen mest?

Minister Van Essen (D66) wil „een gelijk speelveld” voor boeren, maar het Rijk wachtte jaren met helder beleid. Gelderse en Utrechtse boeren krijgen al te maken met heel andere regels.

Door **Enzo van Steenberg** Fotografie **Eric Brinkhorst**

Advertentie

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Contact

Relatiebemiddeling

RELATIEBEMIDDELING
Op zoek naar een partner?
mens & relatie  
www.mens-en-relatie.nl **BEL** 088 - 022 19 00

Ze bestaat. Echt.

DPSPartnerSearch.nl *distinguished & discreet*

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN 675-
ex btw

Hotel vd Valk Breukelen
Gratis Handels robot
Robbin Fokker Rob Wessels Adam Demirkol
Tweede persoon half geld

Na de cursus nog 8 weken 's morgens meedoen via Zoom

We zijn 100% transparant, glashelder in de uitleg en halen een paar honderd euro uit de markt terwijl u erbij bent
ANNO 1997
Originele reacties cursisten

Wind in de rug



Natuurlijk moet je soms aan de bak en scherp aan de wind varen, bijvoorbeeld bij overnachten. Maar vaak voelt het alsof je met een gunstige wind in de rug vooruitgaat.

Adam
Het was voor mij leerzaam en zeker niet ongezeellig. Dank voor al aan Adam die mij geduldig en vaak geholpen heeft. Het ga jullie allen goed en zal nog vaak aan jullie denken.

Liefdevol
Samenwerking tussen Rob en de jongens lijkt soms wat ongemakkelijk en lomp, maar blijkt gedurende de ochtend bijna 'liefdevol'. Leuk leerzaam.

vrijdag 12 juni en vrijdag 26 juni Hotel vd Valk Breukelen

Let op! U kunt snel veel winst boeken maar net zo snel veel verliezen lijden

www.robwessels.nl 010 519 21 15

RHENEN

De boerderij van Linda Versteeg ligt één weg en een paar weilanden van de grens tussen Utrecht en Gelderland, vlak over een waterloop en een klompepad. Ze heeft 135 melkkoeien en 1.300 vleesvarkens. Ooit was ze diëtiste, trouwde met een boer en ging werken op het bedrijf van zijn ouders. Nooit had ze kunnen voorzien dat haar toekomst - ze woont aan de Utrechtse kant - zo zou verschillen van die van boeren een paar honderd meter verderop, net over de Gelderse grens.

Versteeg woont met haar gezin in het Binnenveld, grofweg in het vierkant Veenendaal-Ede-Wageningen-Rhenen. Twee provincies, vier gemeenten, het samenwerkingsverband Foodvalley, twee beschermde natuurgebieden en een nieuw natuurgebied komen hier samen. NRC noemde het gebied eerder „Nederland in het klein” - op weinig plekken willen zo veel mensen iets met dezelfde grond.

In 2021 was het idee dat provincies, gemeenten, boeren en bewoners één plan zouden maken. Zeventig van de honderd boeren verenigden zich in een gebiedscoöperatie; Versteeg zit in het bestuur en in dat van de regionale Land- en Tuinbouworganisatie. Hoewel iedereen andere doelen had - huizen bouwen, blijven boeren, natuur herstellen - werd gesproken over het Binnenveld als één gebied, over grenzen heen. Precies zoals het kabinet het graag ziet: 'gebiedsprocessen' die stikstofuitstoot moeten verminderen en de natuur herstellen.

Maar het Binnenveld dreigt nu het toonbeeld te worden van een land dat geen helder stikstofbeleid wist te voeren. Een gebied dat grenzen moest slechten, valt juist langs die grenzen uiteen.

Haperende filmrollen

Het begon met de rijksoverheid, die jaren wachtte met duidelijke stikstofmaatregelen. Onder het vorige kabinet was er, mede door druk van BBB, stilstand. Provincies konden niet langer wachten en gingen zelf aan de slag. In het Binnenveld leidt dat straks ertoe dat boeren die soms met hun weilanden tegen elkaar aan liggen, te maken krijgen met heel andere regels.

Minister Jaimi van Essen (Landbouw, D66) zei toen hij aantrad „een andere film” te willen afspeelen: meer samenwerking, minder protesten, eenduidig beleid. Binnen enkele weken worden zijn landelijke plannen verwacht die Nederland uit de stikstofknoop moeten krijgen. Veel woningbouw, vernieuwing op boerenbedrijven en industrie liggen nu stil omdat vanwege rechterlijke uitspraken geen extra stikstof mag worden uitgestoten.

In het Binnenveld zal de minister zien dat hij te maken heeft met de haperende filmrollen van zijn voorgangers. Hier, evenals in andere provincies, liggen al plannen voor het landelijk gebied die buiten het Rijk om tot stand kwamen. 'Den Haag' is weet dat en wil de provincies een hoofdrol geven in het nieuwe stikstofbeleid, maar de minister wil volgens het regeerakkoord wél een „gelijk speelveld” over provincie- en gemeentegrenzen heen.

Voor het Binnenveld lijken de nationale regels echter te laat te komen voor een „gelijk speelveld”, tenzij provinciale plannen weer helemaal worden omgegooid en dat zou zowel bestuurders als boeren frustreren. Nu al maakt het voortdurend veranderend beleid de boeren in het Binnenveld teleurgesteld, wantrouwend en boos - precies



wat het kabinet wil voorkomen.

Stikstofzone ja/nee

Aan haar keukentafel vertelt Versteeg dat boeren jaren geleden al eens uit de gesprekken over een overkoepelend plan voor het Binnenveld stapten. Sommige gemeenten waren volgens hen vooral bezig met woningbouw en luisterden niet naar andere wensen.

Ondanks pogingen lukte het niet verder te praten. Utrecht en Gelderland besloten per provincie verder te gaan, met eigen tempo en keuzes. Dat werd onvermijdelijk toen het vorige kabinet een pot van meer dan 20 miljard euro voor ontwikkeling van het landelijk gebied introk. Provincies moesten het zelf uitzoeken. In het najaar van 2025 werd duidelijk dat er een harde grens zou komen. Utrecht presenteerde toen het Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG), alleen voor de eigen provincie.

Boeren die in hetzelfde gebied werken, krijgen twee totaal uiteenlopende regimes. Utrecht trekt rond het Binnenveld een stikstofzone van 250 meter, waar vrijwel geen mest of kunstmest meer mag worden uitgereden. Bedrijven kunnen daar moeilijk blijven bestaan; mest afvoeren kost veel geld. Versteeg valt net buiten de grens, maar moet - evenals alle Utrechtse boeren - de uitstoot van stikstof en andere broeikasgassen bijna halveren.

Ook komt in Utrecht een uitstootplafond gebonden aan de hoeveelheid grond, terwijl tegelijkertijd agrarische grond moet worden ingezet voor nieu-

we natuur - plannen die Gelderland nog niet heeft. Hoe het in de praktijk wordt gebracht, moet in nieuwe gebiedsprocessen worden besloten, staat in het Utrechtse plan. Versteeg: „Dat is natuurlijk bizar, want we hadden hier zo'n gebiedsproces, maar de provincies gingen op eigen houtje verder.”

Iedereen is gefrustreerd

Gelderland werkt met eigen plannen: ook met stikstofzones, bij de Veluwe

en andere gebieden, maar níet rond het Binnenveld. En of de Gelderse buuren van hun Utrechtse collega's ook uitstootnormen krijgen, is nog onduidelijk. Een woordvoerder zegt dat komend najaar meer duidelijk wordt over de aanpak rond het Binnenveld: „Of de normen tussen beide provincies verschillen, zal dan blijken.”

Dirk Jan Bleijerveld, coördinator van een vereniging voor agrarisch natuurbeheer in het gebied, ziet de pro-

vinciegrenzen als een „beperkende factor”. Sommige boeren hebben hun bedrijf aan de ene kant, hun grond aan de andere. „Dat levert straks vreemde situaties op.” Boeren zijn wel wat verschillen gewend tussen provincies en gemeenten, zegt hij, maar „Ze zien dit als één landbouwgebied en straks is de één de sjaak en de ander niet.”

Voor bijna iedereen is het frustrerend. Voorzitter René Verhulst en secretaris-directeur Monique Esselbrug-

Landerijen in het Binnenveld langs de provinciegrenzen tussen Utrecht en Gelderland.

ge van Foodvalley (acht gemeenten) schreven in een reactie dat het „cruciaal” is dat Utrecht en Gelderland „eenduidig opereren”. Verschillen in „beleid, tempo en instrumentarium” leiden tot „knelpunten, onzekerheid en ongelijkheid.”

„Duidelijke, landelijke kaders”

Een woordvoerder van Utrecht wijst naar het kabinet: „Wij vinden het onwenselijk als agrariërs in vergelijkbare situaties met verschillende regels te maken krijgen. Daarom hebben wij meermaals bij het Rijk aangegeven behoefte te hebben aan landelijke regelgeving en duidelijke, landelijke kaders.”

Eerder zeiden gedeputeerden van vrijwel alle provincies in NRC dat het Rijk jarenlang geen leiding nam in de stikstofcrisis. Nu het kabinet toch weer met landelijke eisen komt, wordt het ingewikkeld boeren gelijk te behandelen. Alleen al de grootte van stikstofzones rond kwetsbare natuur wordt een discussiepunt: in Den Haag wordt gesproken over landelijke zones van 500 of 1.000 meter, terwijl Utrecht heeft gekozen voor 250 meter en Gelderland voor 500 meter rond bepaalde gebieden.

Een woordvoerder van het ministerie van Landbouw wil niet ingaan op de situatie in het Binnenveld, maar zegt dat het werk dat provincies al hebben verzet „een belangrijke basis” vormt voor de binnenkort te presenteren stikstofplannen. Er „blijft ruimte voor maatwerk”, omdat lokale verschillen groot kunnen zijn, maar „het kabinet heeft de regie” en aanstaande stikstofmaatregelen moeten „ook onwenselijke verschillen tussen gebieden voorkomen”.

84 hectare nieuwe natuur

Linda Versteeg was bij alle overleggen - eerst over de gebiedsplannen, later over de ontwerpplannen voor het UPLG. Telkens wees ze op de oneerlijkheid van een harde grens, maar in het uiteindelijke plan van Utrecht zag ze daar niets van terug.

Versteeg: „We hebben jaren opties aangedragen om de biodiversiteit van het agrarische land te vergroten, om ruimte te maken voor natuurherstel. Wij zijn geen protestpartij, we denken mee en snappen dat er iets moet gebeuren. Maar het is wel ónze grond, dus je hebt ons ook nodig.”

Het meeste zijn doet haar dat Utrecht 84 hectare agrarisch land in het Binnenveld wil omzetten in natuur. Zo kunnen twee beschermde natuurgebieden aan de Utrechtse kant worden verbonden. Volgens de provincie is dat de beste manier om verslechtering van natuur tegen te gaan - een wettelijke verplichting.

Maar voor boeren voelt het als een klap. Eerder werkten ze mee aan de ruilverkavelingen die natuurgebied de Achterbergse Hooilanden mogelijk maakten, zonder te weten dat het gebied later verbonden zou moeten worden met een ander gebied. Bovendien, zegt Versteeg, heeft de Gelderse kant al een aaneengesloten natuurgebied: „De verbinding is puur 'op papier' nodig voor natuurherstel aan de Utrechtse kant, maar in de praktijk zijn die gebieden net over de grens al verbonden.”

Versteeg merkt dat mensen hun vertrouwen in de overheid verliezen. Steeds weer krijgen ze met ander beleid te maken, met nieuwe regels en grenzen. En dan moet het kabinet nog komen met de landelijke stikstofaankpak. Versteeg: „Het is gewoon niet eerlijk als je een ammoniakplafond krijgt en een collega anderhalve kilometer verderop niet. Wat heeft samenwerking dan nog voor zin?”



De boerderij van Linda Versteeg zo goed als op de grens tussen Utrecht en Gelderland.

Nu al maakt het voortdurend veranderend beleid de boeren in het Binnenveld teleurgesteld, wantrouwend en boos



De Amerikaanse rapper Ye tijdens het concert zaterdagavond in het Gelredome. FOTO RAMON VAN FLYMEN / ANP

REPORTAGE RAPPER YE

Alleen op de wereld - rapper Kanye 'Ye' West houdt afstand van de controverser

Fans zouden meer begrip willen zien: „Zoals met een familielid dat van het padje af is: daar houd je ook nog steeds van“.

Thijs Schrik en Ömer Tuzkapan

ARNHEM

En man alleen op de wereld. Als Kanye 'Ye' West zaterdagavond tevoorschijn komt in het Gelredome, staat hij op een meters-hoog podium in de vorm van een wereldbol. Projecties tonen de aarde, terwijl West kalmpjes rondloopt. Veel bewegingsruimte heeft hij niet op de bol, die hij het hele concert lang niet verlaat. De afstand tussen hem en het publiek is groot en zal twee uur lang niet kleiner worden.

In veel andere landen (Verenigd Konink-

rijk, Italië, Frankrijk, Zwitserland en Polen) werden Wests concerten geannuleerd, in Nederland zagen rechter en kabinet onvolgende grond om hem vanwege zijn eerdere antisemitische en pro-nazistische uitspraken te weigeren. De Arnhemse burgemeester Ahmed Marcouch nodigde de rapper wel last-minute uit voor een bezoek aan het Nationaal Holocaustmuseum in Amsterdam, maar overlegde dat niet met het museum - dat helemaal niet mee wilde werken aan het bezoek.

De Amerikaanse rapper treedt voor het eerst sinds 2013 op in Nederland. West, die zichzelf tegenwoordig Ye noemt, spreekt tijdens het optreden vrijwel niet met de zaal en doet geen enkele verwijzing naar de

ophef vooraf. Van publieksinteractie is sowieso weinig sprake; heel af en toe zegt hij iets algemeen. Hij werkt in hoog tempo zijn setlist van meer dan dertig nummers af en het publiek reageert vanaf het begin enthousiast. Groepen mannen vallen elkaar in de armen en schreeuwen mee, duizenden telefoons gaan de lucht in om filmpjes te maken. Ye's fans - zo'n 80 duizend verdeeld over twee concerten - hadden duidelijk de behoefte om hem weer te zien.

Het optreden verloopt zonder incidenten, het nummer 'Heil Hitler' komt niet voorbij. West doet naast nummers van zijn nieuwste album *Bully* een brede graai uit zijn oeuvre. Een sectie met oude nummers waarin warme soulsamples een grote rol

spelen, wordt met enige haast gedaan. Op naar de volgende, zegt hij soms. Het grote podium maakt indruk, maar omdat West weer weg is, blijft hij voor een groot deel van de zaal een schim.

De energie van de artiest zelf is vrijwel de hele show laag, hij sjokt voornamelijk rond en zwaait met zijn armen. Toch is de kracht van nummers als 'Power' en 'Stronger' nog steeds groot, merk je aan de zaal. Een uitbundige lasershow tijdens 'All of the Lights', een van Wests prijnummers, zweept de zaal nog verder op. Na zo'n twee uur sluit hij af met het nummer 'Runaway', waarin hij zingt: „Let's have a toast for the assholes / Let's have a toast for the scumbags.“



Alexandre Simard. FOTO'S JOHN VAN HAMOND



Elena en Esther (rechts) van den Bosch.



V.l.n.r.: Simon Blekkink, Roberto Udo, Vince van der Pal.

In gesprek met trouwe fans van Ye

Buiten het Gelredome is het zaterdag al vroeg druk. Fans wachten voor de deuren van de arena, terwijl harde muziek over het plein schalt. In de kraam met merchandise liggen T-shirts met de concertdata en de tekst 'Fuck Bipolar' - een verwijzing naar de mentale aandoening waarnaar Ye vorig jaar verwees in een advertentie in de Wall Street Journal, waarin hij vergiffenis vroeg voor zijn antisemitische uitingen. De merch is populair, rond half vijf staat er een rij van tientallen meters.

Alexandre Simard (29) komt uit Montréal. Hij is al jaren fan van West. „Ik was heel onzeker, gasten als Kanye en Kendrick Lamar gaven me zelfvertrouwen.“ Over de ophef zegt hij: „Het voelt een beetje zoals met een familielid dat van het padje af is, daar houd je ook nog steeds van.“

Een paar honderd meter van het horecaterrein staat een groep van enkele tientallen demonstranten van verschillende joodse organisaties. Op grote rode banners staan antisemitische uitlatingen van West met daarbij de tekst 'Waarschuwing. Wij vonden dat je dit moest weten'. De demonstratie wordt mede-georganiseerd door het CIDI (Centrum Informatie en Documentatie Israël). Een woordvoerder van de lobbyorganisatie benadrukt dat het vandaag niet om Israël gaat, maar om antisemitisme. Van spanning tussen fans en demonstranten is nauwelijks sprake. Wel zijn er twee aanhoudingen voor het 'verstoren van de openbare orde bij een betoging' en stuurt de politie een groepje extreemrechtse complotdenkers weg die voor de demonstranten is gaan staan.



Ik wil een streep in het zand trekken, tot hier en niet verder

Fred de Leeuw
Initiatiefnemer demonstratie

Fred de Leeuw (80) is een van de initiatiefnemers van de demonstratie van joodse organisaties. Hij vertelt dat hij zich geroepen voelde om iets te organiseren omdat sommige van zijn vrienden niet konden demonstreren omdat het vandaag sabbat, de Joodse rustdag, is. Hij begrijpt niet waarom andere landen West wel de toegang hebben ontzegd, en Nederland niet. „Ik wil een streep in het zand trekken, tot hier en niet verder.“

Vrienden Roberto Udo (29) en Simon Blekkink (28) staan samen met Vince van der Pal (22) een biertje te drinken. Udo zou juist graag meer begrip voor West zien, van der Pal voegt toe dat hij vindt dat er te weinig aandacht is voor de mentale gezondheid van mannen. „Dat wordt gewoon niet serieus genomen.“

Elena (17) is er samen met haar moeder Esther van den Bosch (42). Voor Esther is Kanye West onderdeel van haar jeugd, voor dochter Elena is het haar allereerste concertbezoek. Ze zijn hier vooral omdat Elena groot fan is. Elena's opa was het niet eens met hun bezoek vertelt Esther. „Hij vond ons gek, dat we gingen. Maar wij zijn hier puur voor Ye's muziek, we staan natuurlijk niet achter wat hij heeft gezegd.“

Leolo Herkules (28), Max Schwab (35) en Schwab's dochter Amélie zijn aangereisd vanuit het zuiden van Duitsland. Leolo en Max zijn al jaren fan. Herkules: „Zijn uitspraken zijn verschrikkelijk, daar zijn we zeker geen fan van. Dat zou ook wat zijn als Duitsers.“ Maar Schwab en Herkules vinden dat je de kunst van de kunstenaar moet scheiden.

Maandag staat Kanye West hier weer, op zijn 49ste verjaardag.



President Vladimir Poetin tijdens het St. Petersburg International Economic Forum, vrijdag. FOTO REUTERS

OEKRAÏNE

Poetin weigert een persoonlijke ontmoeting met Zelensky

Zelensky's aanbod aan Poetin om het over vrede te hebben, is door de laatste resoluut afgewezen. „Onbeschoft“, aldus Poetin.

Rob Schoof

AMSTERDAM

De Russische president Vladimir Poetin ziet geen aanleiding voor een rechtstreekse ontmoeting met Volodymyr Zelensky, de president van Oekraïne. Dat zei Poetin vrijdagmiddag tijdens een toespraak bij het jaarlijkse St. Petersburg International Economic Forum, vaak aangeduid als 'Poetins Davos'. „Ik zie geen reden voor een ontmoeting. We hebben een duurzaam vredesakkoord nodig“, zei de Russische leider in zijn geboortestad.

Daarmee reageerde Poetin op een open brief waarin Zelensky een dag eerder had opgeroepen tot een persoonlijke ontmoeting. „Oekraïne biedt aan deze oorlog te beëindigen“, schreef Zelensky. „We moeten het eerlijk doen, met waardigheid, en garanderen dat er geen nieuwe uitbraak van oorlog zal zijn. Ik stel een ontmoeting met u voor.“

Poetin noemde delen van de brief van Zelensky „onbeschoft“. De Russische president ziet er juist een poging van Zelensky in om een persoonlijke ontmoeting te vermijden. Volgens Poetin was het voor Zelensky duidelijk dat er geen ontmoeting zou komen. De Russische president zei een dag eerder tijdens een gesprek met internationale journalisten dat Russische troepen elke dag vooruitgang boeken op het slagveld in Oekraïne en dat er een einde zou kunnen komen aan de gevechten als Kyiv bereid was tot een compromis.

Rusland heeft de afgelopen jaren steeds geëist dat Oekraïne zijn troepen terugtrekt uit de Donbas, een zwaar gemilitariseerd gebied dat voor Kyiv cruciaal is voor de verdediging van de rest van het vrije Oekraïne. Ook de Amerikaanse president Donald Trump heeft verschillende keren gezegd dat de oorlog kan worden beëindigd als Oekraïne bereid is de Donbas op te geven.

Volgens Zelensky is het echter onbespreikbaar om een regio op te geven die

de Russen al twaalf jaar niet kunnen veroveren - ondanks de inzet van een kolossale legermacht. Intussen lijkt de Russische opmars bovendien groten-deels gestopt.

Momentum in de oorlog

Onafhankelijke militaire analisten wijzen er al enkele maanden op dat het momentum in de oorlog in Oekraïne aan het veranderen is; de Oekraïense strijdkrachten nemen aan de frontlijnen langzaam maar zeker het initiatief over, vooral dankzij hun overwicht in de drone-oorlog.

Oekraïne zou de afgelopen maanden voor het eerst in drie jaar meer terrein

hebben heroverd dan de Russen hebben ingenomen. Ook claimt Kyiv dat er sinds eind vorig jaar elke maand meer Russische militairen worden uitgeschakeld dan Moskou kan vervangen.

In zijn open brief van donderdag hield Zelensky de oorlog die Rusland in 2014 begon met de invasie in de Krim en de Donbas, en de argumenten die Poetin steevast gebruikt als reden voor zijn 'speciale militaire operatie' tegen Oekraïne. „Bijna de helft van uw 26-jarige bewind in Rusland bent u in oorlog geweest met Oekraïne“, schreef Zelensky. „Wat u ook zegt over de NAVO, geopolitiek en de Russische taal, deze oorlog is voor persoonlijk keuze - een oorlog zonder een echte reden. Zo zal de geschiedenis het onthouden. Deze periode had heel anders kunnen verlopen.“

Zelensky wees Poetin verder op de enorme personele verliezen die de Russische krijgsmacht in Oekraïne lijdt en op de economische gevolgen van de oorlog. Volgens Kyiv zijn sinds de grootschalige Russische invasie van 2022 bijna 1,4 miljoen Russische soldaten gedood of ernstig verwond langs de frontlijnen in Oekraïne.

De Oekraïense president wees Poetin daarnaast op de enorme schade die hij heeft berokkend, zowel aan de Oekraïense bevolking als aan Rusland zelf. „Toen u meer dan 26 jaar geleden aan de macht kwam in Rusland keken velen in Oekraïne positief naar u. Nu kijkt de overgrote meerderheid in Oekraïne positief naar onze langeafstandsraketten die een bezoekje brachten aan de opening van uw forum in Sint-Petersburg“, aldus Zelensky. „Met meer dan duizend kilometer afstand is dat nog niet de limiet van onze mogelijkheden.“

Met het 'bezoekje' doelde Zelensky op de Oekraïense droneaanval van woensdag op enkele militaire doelen en een olie-installatie in Sint-Petersburg, waardoor dikke, zwarte rookpluimen boven het havengebied het decor vormden van de opening van het Economisch Forum. Dat werd gadegeslagen door duizenden congressgangers.

Tsjernobyl
Droneaanval Russen

Een Russische drone heeft zondagochtend een opslag voor gebruikte kernbrandstof bij Tsjernobyl geraakt. Dat meldt persbureau Reuters op basis van een verklaring van de Oekraïense regering. Volgens Kyiv is er geen verhoogd stralingsniveau gemeten, maar zou er wel aanzienlijke schade zijn veroorzaakt. In 1986 had in Tsjernobyl een kernramp plaats.

Een team van het Internationaal Atoomagentschap van de Verenigde Naties (IAEA) zal de locatie bezoeken om schade en impact te inspecteren, aldus de instantie in een verklaring. De Oekraïense president Volodymyr Zelensky spreekt van een bewuste en „extreem kwaadaardige“ aanslag. Minister van Buitenlandse Zaken Andrii Sybaha schrijft op X dat het „niet de eerste keer is dat Russische troepen de Oekraïense kerninstallaties in gevaar brengen“. De opslag bevindt zich op vijftien kilometer van de kerncentrale. (NRC)

ZES VRAGEN OVER INTERNATIONAAL STRAFHOF

Cruciaal besluit voor ICC: blijft de omstreden Karim Khan hoofdaanklager of niet?



Hoofdaanklager van het Internationaal Strafhof Karim Khan tijdens een bijeenkomst in september 2024. FOTO VIKTOR KOVALCHUK/GETTY IMAGES

Twee jaar geleden werd de hoofdaanklager van het Internationaal Strafhof beschuldigd van seksueel misbruik. Maandag, zo is de verwachting, wordt een besluit genomen over zijn positie. De onrust neemt toe, medewerkers en diplomaten kwamen onder vuur te liggen. Wat staat er op het spel? Waarom duurt de kwestie al twee jaar?

Door **Romy van der Poel** en **Lineke Nieber**

Een slepende misbruikkwestie. Een heimelijke inlichtingenoperatie naar medewerkers. Gevoelige informatie die naar de media lekt. En sinds vorige maand, zo lijkt het, liggen zelfs geheime arrestatiebevelen op straat.

De problemen stapelen zich op bij het Internationaal Strafhof in Den Haag. Twee jaar geleden werd de hoofdaanklager van de rechtbank, Karim Khan, beschuldigd van seksueel misbruik. Maandag maken de staten die toezicht houden op het hof naar verwachting meer bekend over het lot van de hoofdaanklager. Als zij vaststellen dat er sprake is van ernstig wangedrag, wordt er gestemd over Khans positie.

Meerdere diplomaten die over de toekomst van Khan beslissen, raakten de afgelopen maanden in de knel. Een van hen trok zich terug uit de procedure, blijkt uit onderzoek van NRC. Een telefoongesprek met ambassadeur Mirjam Blaak over de misbruikkwestie werd stiekem opgenomen, de inhoud van de tape werd naar de advocaten van Khan en de media gelekt.

Hoe verliep het onderzoek naar het veronderstelde misbruik? Waarom duurt het zo lang? En welke gevolgen hebben de gebeurtenissen? Zes vragen.

1 | Waarvan wordt hoofdaanklager Karim Khan beschuldigd?

Eind april 2024 vertelde een directe medewerker van Karim Khan, een 39-jarige advocaat, aan twee collega's dat Khan haar seksueel had misbruikt. De twee vonden haar beschuldigingen zo ernstig dat ze Khan thuis opzochten om hem ervan op de hoogte te brengen. Daarna deden ze beiden een melding bij personeelszaken.

De interne toezichthouder van het hof, het IOM, begon een onderzoek dat na vijf dagen alweer werd gesloten. Het IOM nam wel maatregelen, blijkt uit vertrouwelijke

communicatie. De hoofdaanklager moest „een-op-een-contact“ met de vrouw „tot een minimum beperken en ervoor zorgen dat anderen in de buurt zijn. Met name op missies en 's avonds laat.“ Khan ontkent de beschuldigingen „categorisch“. Hij zegt vanaf het begin, ook tegen NRC, dat er sprake is van een „georekstreerde campagne“ om hem in diskrediet te brengen. Zijn advocaten suggereren een complot.

2 | De beschuldigingen werden wereldnieuws, hoe kon dat?

Vlak nadat de vrouw haar collega's op de hoogte had gebracht, nam Khan een historische stap: hij vroeg om de arrestatie van de Israëlische premier Benjamin Netanyahu. Het Strafhof is de enige rechtbank ter wereld die individuen ter verantwoording kan roepen voor genocide, misdaden tegen de menselijkheid en oorlogsmisdaden, als landen dat zelf niet kunnen of willen doen. Sindsdien grijpen tegenstanders de aanklacht van de vrouw aan om de hoofdaanklager en de arrestatiebevelen verdacht te maken.

Het veronderstelde slachtoffer meldde zich in het najaar van 2024 ziek, haar aanklacht lekte uit naar de media. In novem-

ber dat jaar kregen de Verenigde Naties de opdracht om onderzoek te doen naar haar beschuldigingen. In het voorjaar van 2025 legde Khan zijn functie als hoofdaanklager tijdelijk neer.

Kort daarna stapte nog een vrouw naar voren. In *The Guardian* beschuldigde ze Khan van seksueel wangedrag.

3 | Hoe staat het met het onderzoek van de VN?

De VN deden een jaar lang onderzoek en leverden afgelopen december een rapport van ruim vijfduizend pagina's in bij het bestuursorgaan van het Strafhof. Dat vroeg drie onafhankelijke rechters om advies.

Dat had allemaal achter gesloten deuren moeten gebeuren, maar in maart dit jaar lag het advies van de rechters plotseling op straat. „Rechters spreken Karim Khan vrij van beschuldigingen van seksueel wangedrag“, kopte nieuwssite *Middle East Eye*. Khan en zijn advocaten drongen er sindsdien meermaals publiekelijk op aan het advies van de rechters over te nemen. Hoewel de tuchtprocedure nog loopt, sprak Khan in een interview met *Middle East Eye* vorige maand van een „gevaarlijke“ poging hem weg te krijgen bij het Strafhof vanwege zijn arrestatiebevel voor de

Israëlische premier Netanyahu.

Inmiddels lekten óók delen van het VN-onderzoek uit. De kwestie blijkt complex. De onderzoekers van de VN vonden bewijs voor de beschuldigingen, blijkt uit de delen die NRC heeft ingezien. Er zijn aanwijzingen dat het gedrag van Khan „escaleerde in de loop van de tijd, met als gevolg dat hij zich schuldig maakte aan seksueel contact zonder haar instemming in zijn kantoor, in zijn privéwoning en tijdens een dienstreis“. Ook vonden de onderzoekers bewijs dat de vrouw werd aangemoedigd om haar klacht tegen de hoofdaanklager in te trekken. De VN adviseerden om „passende maatregelen“ te nemen.

De rechters kwamen tot een andere conclusie. Zij deden zelf geen onderzoek, ze moesten het doen met het werk van de VN en zijn gefrustreerd over de kwaliteit ervan. Inconsistenties en tegenstrijdigheden tussen verklaringen zouden door de VN niet zijn weggenomen, belastend en ontlastend bewijsmateriaal is niet tegen elkaar afgewogen en motieven of voorin-genomenheid van getuigen zouden niet grondig zijn getoetst. De rechters geven toe dat hun opdracht „vrijwel gedoemd“ was te mislukken. Ze zien zich „genoodzaakt“ te concluderen dat het bewijs niet aan de wettelijke standaard voor wangedrag voldoet en Khans schuld niet „buiten elke gerede twijfel“ is vast te stellen.

Het Bureau van de ASP, een afvaardiging van de 125 lidstaten van het hof, moet de conclusies tegen elkaar afwegen. De diplomaten van de 21 afgevaardigde lidstaten zijn er al maanden over in gesprek. De communicatie is summier, ook voor nauw betrokkenen is het tijdspad vaag. De verwachting is dat de staten maandag beslissen of Khan zich schuldig heeft gemaakt aan ernstig wangedrag of niet. Als dat zo is, stemmen de 125 lidsta-



Exterieur van het Internationaal Strafhof. ANP POOL PETER DE JONG/ANP

ten van het Strafhof over zijn positie. Zo niet, dan is de zaak van tafel.

4 | Wat doet de slepende kwestie met het Strafhof?

De onduidelijkheid rondom de misbruikzaak heeft de rechtbank en de medewerkers kwetsbaar gemaakt voor inmenging en geopolitieke druk.

Israël betoogde direct dat het arrestatiebevel voor Netanyahu onhoudbaar is, nu het vermengd is geraakt met de misbruikkwestie. De Israëlische premier zei in een video-opname dat Karim Khan de bevelen heeft uitgevaardigd als bliksem-aflerder voor zijn eigen problemen.

Ook medewerkers van het Strafhof werden ondermijnd. Uit onderzoek van NRC bleek vorige maand hoe private inlichtingenbureaus op zoek gingen naar belastende informatie over sommigen van hen. Het belangrijkste doelwit van de operatie was de 39-jarige advocaat die Khan beschuldigt van misbruik. Privédetectives zochten naar informatie die kon wijzen op banden met Israël of de Israëlische inlichtingendienst Mossad. Het doel was om die informatie met de pers te delen, en zo haar geloofwaardigheid en beschuldigingen in diskrediet te brengen. Wie er achter de operatie zat, kan NRC niet met zekerheid vaststellen.

Strafhofmedewerkers waren al kwetsbaar sinds de hoofdaanklager om de arrestatie van Netanyahu vroeg. Als reactie op de vervolging legden de VS verschillende medewerkers, onder wie de hoofdaanklager, sancties op. Zij kunnen niet meer naar de VS reizen, hun bezittingen in dat land zijn bevoren en e-mailaccounts zijn geblokkeerd.

5 | Waarom duurt de afhandeling van de zaak zo lang?

„Veel organisaties staan er niet bij stil dat

hun leiders zoiets kunnen doen“, zegt Purna Sen, een Britse adviseur op het gebied van gelijkheid en rechten. Ze werd door Khan aangesteld om het werkklimaat bij het Strafhof te verbeteren en vertrok vorig jaar gedesillusioneerd. Ze zegt dat met deze situatie nooit rekening is gehouden. „Er lag geen adequate procedure klaar.“

De leden van het Bureau, die de kwestie afhandelen, kwamen de afgelopen maanden steeds meer onder druk te staan. Zeker drie van hen belandden op de 'targetlijsten' van de private inlichtingenbureaus, die zochten naar belastende informatie over hen. Eén van hen, Mirjam Blaak, trok zich in oktober vorig jaar vrijwillig terug uit de procedure rondom de hoofdaanklager toen er een opname opdook van een telefoongesprek met haar.

Blaak, ambassadeur voor Oeganda, werd stiekem opgenomen. Ze zou in het telefoongesprek uitspraken hebben gedaan over het onderzoek naar de hoofdaanklager. De inhoud van de opname kwam vervolgens terecht bij het advocatenteam van Khan, blijkt uit mailwisselingen in handen van NRC. Zijn advocaten meldden zich daarna bij het Bureau om stappen te eisen tegen de ambassadeur, die volgens hen partijdig is.

Kort daarna is de opname gelekt naar *Middle East Eye*. Blaak zou gezegd hebben dat ze denkt dat Khan „niet meer terugkomt“. Ze noemde het vermeende slachtoffer volgens het artikel „prachtig, heel mooi“. „Ik denk dat het voor geen man mogelijk is haar te weerstaan.“

Tegen NRC zegt Blaak dat ze vanwege haar functie niet kan ingaan op de kwestie. Ze wil alleen kwijt dat er sprake was van opzet. „Ik betreur het dat ik eruit ben gepikt en in deze puinhoop ben meegesleurd.“

Niet alleen lekten details over de misbruikzaak naar de media, onlangs belandde zelfs gevoelige en vertrouwelijke infor-

mation over arrestatiebevelen op straat. Halverwege mei schreven de Israëlische krant *Haaretz* en *Middle East Eye* dat het Strafhof ook de Israëlische minister Smotrich wil laten arresteren. Het Strafhof heeft dit niet bevestigd.

In een persconferentie sprak Smotrich van een „geheim“ arrestatiebevel tegen hem. Hij noemde het een „oorlogsverklaring“, gaf de Palestijnse autoriteit er de schuld van en zinspeelde op wraak. Hij zou, zo kondigde hij aan, meteen na de persconferentie een „bevel ondertekenen“ voor de ontruiming van Khan Al-Ahmar, een Palestijns dorp op de Westelijke Jordaanoever.

6 | Wat gebeurt er als de hoofdaanklager ontslagen wordt?

Als het zover komt, kiezen de lidstaten wie zijn opvolger wordt.

Karim Khan is de derde hoofdaanklager sinds de oprichting van het Strafhof in 1998. De hoofdaanklager heeft een bijzondere positie bij het hof en vormt het gezicht naar de buitenwereld. Hoewel de arrestatiebevelen pas worden uitgevaardigd na goedkeuring door drie rechters van het hof, drukt de hoofdaanklager een stempel op de koers van de rechtbank en bepaalt hij welke zaken prioriteit krijgen.

NIEUWSBRIEVEN



Eten & Gezondheid

Elke zondag

De laatste inzichten over eten, de lekkerste recepten en slimme tips om gezond te leven



Schrijf je in via nrc.nl/nieuwsbrieven

nrc



Frank van der Meijden in 2022 toen hij nog burgemeester was in de gemeente Laarbeek. FOTO MERLIN DALEMAN

GEMEENTERAAD

Wat zat er achter het plotse vertrek van de burgemeester van Tiel?

Frank van der Meijden liet Tiel al na een jaar achter zich. In zijn strijd tegen criminaliteit en ondermijning kwam de burgemeester volgens hemzelf uit bij wethouders die betrokken zouden zijn bij zaken uit het straf- en bestuursrecht.

Pim van der Hulst en Jan Meeus

TIEL

Er staat een rij tot op de stoep, bij een brasserie buiten het centrum van Tiel. Het is maandagmiddag 26 mei 2025 en Frank van der Meijden neemt afscheid als burgemeester. De inwoners van Tiel zijn massaal uitgelopen, ondanks zijn korte termijn als burgemeester.

Een brandweerman, een jongerenwerker en vele andere inwoners van Tiel komen om Van der Meijden te bedanken. Ze overladen hem met cadeaus, er wordt gelachen. Een enkeling krijgt een omhelzing. Niet iedereen mag naar binnen, alleen genodigden zijn welkom. Van der Meijden staat met zijn rug naar een tafel in de hoek, waar een aantal wethouders met elkaar staat te praten.

Een jaar daarvoor was Van der Meijden begonnen in Tiel. De gemeenteraad zocht een burgemeester die „ferm” en „met een rechte rug” zou optreden tegen de hardnekkige problemen met criminaliteit en ondermijning in Tiel, stond in de profielschets. Die kreeg de raad met Van der Meijden. Maar dezelfde stevige aanpak die hem zo populair maakte bij inwoners, zorgde voor botsingen met leden van het college van de gemeente.

Van der Meijden spreekt in zijn laatste raadsvergadering over „zijn schurende bestuursstijl” als reden voor zijn vertrek, zonder verdere toelichting. Het is een deel van de verklaring. In zijn strijd tegen criminaliteit en ondermijning kwam Van der Meijden volgens hemzelf uit bij wethou-

ders die betrokken zouden zijn bij zaken uit het straf- en bestuursrecht, zo staat in een vertrouwelijk relaas dat hij na zijn vertrek aan de provincie Gelderland stuurde. Namen noemt hij niet in zijn relaas, waarin NRC inzage heeft gehad.

Bij de twee laatste gemeenteraadsverkiezingen in Tiel won een lokale partij: de Partij van de Burgers. Deze partij leverde twee wethouders met wie Van der Meijden moest samenwerken, de andere drie werden geleverd door VVD, PvdA en GroenLinks.

In de maanden voor zijn vertrek, bevestigt de provincie, voerde Van der Meijden gesprekken met Henri Lenferink, dan waarnemend Commissaris van de Koning in Gelderland, na „signalen over mogelijk verstoorde verhoudingen”.

Daarbij speelt de Commissaris van de Koning, laat de provincie weten, „een adviserende en bemiddelende rol”. De oud-burgemeester verwijt de provincie Gelderland dat die niet heeft ingegrepen in Tiel, zo stelt hij in zijn vertrouwelijke relaas. De gemeente wil niet inhoudelijk reageren en lijkt het vertrouwelijke relaas van Van der Meijden niet te kennen.

Terwijl Tiel een jaar later een nieuw gemeentebestuur probeert te vormen, echoot zijn vertrek nog na. Uitleg over de aanleiding voor zijn afscheid heeft de gemeenteraad niet gekregen. Het gebrek aan transparantie heeft te maken met de gevoeligheid rondom de belangrijkste taken die een nieuwe gemeenteraad kan krijgen, maar die tijdens de lokale verkiezingen en de vorming van een nieuw college zelden aan bod komen: de vertrouwelijke sollicitatieprocedure, voordracht en evaluatie van een burgemeester.



Frank van der Meijden in 2022 bij een bewonersbijeenkomst in de gemeente Laarbeek. FOTO MERLIN DALEMAN

Waar ging het mis in Tiel? Struikelde Frank van der Meijden over zijn eigen rechtlijnigheid of over de bestuurscultuur in de gemeente?

Het drugslab

Als de politie op 29 februari 2024 een groot drugslab ontdekt op bedrijventerrein Latenstein in Tiel, is Van der Meijden net twee weken burgemeester. Hij aarzelt niet. De bedrijfshal, waar eerder een garagebedrijf gevestigd was, wordt binnen 24 uur na de vondst gesloten.

„Ik vind het onacceptabel dat er in onze gemeente drugs worden geproduceerd”, tekenen twee verslaggevers van dagblad *de Gelderlander* op uit de mond van de burgemeester. Hij zegt niet te schrikken van dit soort criminaliteit. „We gaan er nog wel meer aantreffen.”

Als raadslid en wethouder in zijn geboortedorp Bergeijk, net onder Eindhoven, heeft Van der Meijden (1964) de kneepjes van de lokale politiek leren kennen. En in de Brabantse gemeente Laarbeek, waar hij al acht jaar burgemeester was, heeft hij een reputatie opgebouwd als crimefighter. „Ook in Tiel zal ik er strak opzitten: we zullen als gemeente en politie streng zijn.”

In de maanden daarna volgt de sluiting van een aantal woningen, onder andere vanwege handel in hard- en softdrugs, een hennepplantage en opnieuw een drugslab. Tijdens zijn bewind als burgemeester grijpt Van der Meijden bijna honderd keer in om de openbare orde te handhaven, stelt hij in zijn relaas aan de

provincie: naast georganiseerde misdaad en drugshandel gaat dat om illegaal gokken, uitbuiting, geweld in de relationele sfeer, burengerucht, geweldsincidenten en overlast van hangjongeren.

De ex-beroepsmilitair en CDA-politicus profileert zich direct als burgemeester die vooropgaat in de strijd tegen criminaliteit. Maar de gemeenteraad van Tiel vroeg in de profielschets ook om een burgemeester die werkt aan onderling vertrouwen binnen de raad, met „stevig leiderschap, stabiliteit en autoriteit zonder autoritair te zijn”. En dat is waar het begint te schuren binnen het college.

De wethouders van Tiel maken ook vrij-

De ex-beroepsmilitair en CDA-politicus profileert zich direct en gaat voorop in de strijd tegen criminaliteit

wel onmiddellijk kennis met zijn dominantie en dadendrang. Vier dagen na zijn aanstelling heeft Van der Meijden met hen een overleg over veiligheid in Tiel. Het gaat over de uitbreiding van een camping.

Van der Meijden heeft dan al opgevangen dat daar permanent Oost-Europese arbeidsmigranten verblijven. Een voedingsbodemp voor criminaliteit en ondermijning, weet hij vanuit zijn ervaringen in Brabant. Dus trekt hij het dossier naar zich toe. En daar blijft het niet bij.

De coffeeshops

Op 1 juni 2024 stappen controleurs van de gemeente samen met de politie binnen bij coffeeshop Lamar. Die ligt in het centrum van Tiel, op nog geen drie minuten lopen van het gemeentehuis. Bij de controle wordt anderhalve kilo wiet aangetroffen, drie keer de toegestane hoeveelheid die de coffeeshop mag hebben op basis van de bestaande gedoogvergunning.

Het is, zo staat in het inspectierapport, de tweede overtreding van de gedoogvergunning die Lamar in 2012 heeft gekregen. Eind 2023 werd bij een controle een handelsvoorraad wiet aangetroffen van iets meer dan 800 gram, een kleine overtreding die leidde tot een waarschuwing.

Maar drie keer de toegestane handelsvoorraad, dat is een probleem. En daarom kondigt Van der Meijden op 1 juli de sluiting van de coffeeshop aan, voor drie maanden. Ook als de eigenaren van Lamar dat besluit via een spoedprocedure ongedaan weten te maken, houdt Van der Meijden vol. De gemeente Tiel stap naar

de rechtbank, die de sluiting rechtmatig acht maar tegelijkertijd vindt dat de gemeente gezien het tijdsverloop een nieuwe belangenafweging moet maken.

Het conflict met coffeeshop Lamar is onderdeel van een complex dossier dat Frank van der Meijden aantreft bij zijn aantreden als burgemeester in februari 2024. Tiel kent vier coffeeshops. Volgens het AD blijkt uit interne berekeningen van de gemeente Tiel dat zij op dagbasis samen 60.000 euro omzetten. Dat is dik 20 miljoen op jaarbasis. Drie maanden sluiting van coffeeshop Lamar is dus geen kleinigheid.

Zijn voorganger als burgemeester, Hans Beenakker, heeft in 2023 ook al de degen gekruist met deze sector. De gemeente won een lang juridisch gevecht met coffeeshop Cobra, ook vanwege overschrijding van de toegestane handelsvoorraad. De sluiting van zes weken die uiteindelijk in 2023 volgde, werd in de lokale pers beschreven als een pyrrusoverwinning.

De wietboulevard

De conflicten met de twee coffeeshops liggen gevoelig. De gemeente Tiel werkt, op initiatief van de gemeenteraad, al sinds 2020 aan een plan om de shops te verplaatsen naar de rand van Tiel. Dat heeft alles te maken met de klandizie van de coffeeshops in Tiel, dat bijna 43.000 inwoners telt, die voor een groot deel niet uit de stad zelf komt.

Lees verder op pagina 12





Straatbeeld van Tiel in de omgeving van de Sint Maartenskerk. FOTO GIEL BONTE

» Vervolg van pagina 11

Die bezoekers zorgen voor parkeeroverlast, zo staat in gemeentelijke stukken die lange tijd als vertrouwelijk waren aangemerkt. En dat is de belangrijkste reden van de voorgenomen verplaatsing van de shops naar onbekende plek aan de rand van de stad, die in Tiel al snel wordt omgedoopt tot 'de Wietboulevard'.

Die vertrouwelijke documenten worden pas vrijgegeven nadat bewoners die zich tegen het plan verzetten, een beroep deden op de Wet open overheid (Woo). Uit die stukken blijkt dat de verplaatsing van de shops voor handhaving van de openbare orde niet nodig is: er wordt weinig geklaagd over de shops en van overlast door rondhangende klanten is niet of nauwelijks sprake.

Hoewel een deel van de bevolking dus tegen de verplaatsing is, stellen de coffeeshophouders zich constructief op in het overleg met de gemeente. Zij moeten weliswaar investeren, maar dat levert ze ook wat op. De eigenaren wordt tijdens de onderhandelingen een permanente vergunning in het vooruitzicht gesteld.

Die toezegging is bijzonder gezien het zogeheten uitsluitbeleid voor coffeeshops. Dat beleid kent als uitgangspunt een landelijke richtlijn voor het aantal coffeeshops per gemeente: één shop kan 15.000 tot 40.000 inwoners bedienen. De gemeente Tiel hanteert sinds 2015 de norm van maximaal twee coffeeshops - terwijl het er nu nog vier zijn.

Dat betekent dat de bestaande exploitanten hun shop met vergunning niet mogen verkopen. Als zij stoppen, verdwijnt

hun shop. Gezien de dagomzet van de coffeeshops, vertegenwoordigt hun gedoogvergunning grote waarde. Maar die kunnen de eigenaren door het uitsluitbeleid op dit moment niet te gelde maken.

Daarom hebben de coffeeshopeigenaren bij het overleg over de wietboulevard als eis neergelegd dat zij bij verhuizing hun vergunning kunnen „overdragen aan een derde“, als die voldoet aan alle gemeentelijke eisen. Een recht op verkoop dus. Het argument: alleen zo kunnen ze hun investeringen terugverdienen.

Binnen de gemeente Tiel bestaat echter verschil van inzicht of een dergelijke toezegging wel gedaan kan worden. Kort door de bocht: zijn gedoogvergunningen überhaupt overdraagbaar? Een gedoogbeschikking voor een coffeeshop is een zogeheten schaars goed. En als de gemeente bij verkoop van een coffeeshop aan een nieuwe exploitant een vergunning afgeeft, kunnen andere mogelijke exploitanten dat aanvechten.

En moet de gemeente überhaupt geld investeren in de verplaatsing van die shops, is de vraag. En waar moet de wietboulevard precies komen? Ook die vraagstukken zijn nog niet beslecht als Frank van der Meijden het dossier krijgt overgedragen. Van der Meijden laat intern al snel blijken dat hij niets ziet in het plan. De nieuwe burgemeester wil simpelweg de regels toepassen. Als het aan hem ligt verdwijnen op termijn twee coffeeshops en gaat de gemeente Tiel een wietboulevard voor vier shops niet faciliteren. Dat valt slecht bij wethouder Frank Groen, die verantwoordelijk is voor het project. Zijn positie: de gemeenteraad wil dit en dan moet het college het uitvoeren.

Maar een brief van 14 februari 2025, over het voornemen van de coffeeshophouders om hun shops in de toekomst

De twijfel

Achter de schermen raakt de verhouding met zijn wethouders verder verstoord. Van der Meijden stapt uiteindelijk op 18 december 2024 naar Commissaris van de Koning Lenferink, en vraagt om een onderzoek naar de bestuurscultuur in Tiel. Als dat er niet komt, is zijn waarschuwing, stapt hij op.

De spanning is voelbaar in een gemeenteraadsvergadering later die dag. Van der Meijden botst in een discussie over de regionale inzet van boa's hard met de fractievoorzitter van de Partij voor de Burgers, de grootste partij in de raad.

Na de jaarwisseling gaat Van der Meijden nog eens langs bij de Commissaris van de Koning. Op zijn verzoek organiseert de burgemeester een maand later een heisessie met wethouders in Buren, een dorpe boven Tiel. Daar krijgt hij te horen dat ze van hem af willen, zo vertelt hij een dag later op het provinciehuis.

Ondertussen loopt het debat over de verplaatsing van de coffeeshops door. Op 9 januari 2025 ziet een collegevoorstel voor de samenwerking met de vier coffeeshops het licht. Daarin staat dat er „geen beperking meer is voor de overdraagbaarheid“ van de vergunning van de shops. In het voorstel staat ook dat een belangrijk deel van dit dossier vertrouwelijk moet blijven en dat de burgemeester de afhandeling van het dossier overdraagt aan wethouder en portefeuillehouder Frank Groen.

Maar een brief van 14 februari 2025, over het voornemen van de coffeeshophouders om hun shops in de toekomst

over te dragen aan hun kinderen, wordt nog altijd mede-ondertekend door Frank van der Meijden. Daarin staat niets over de beperkingen van de vergunningsoverdracht. Maar wel dat de gemeente niet vooruit kan lopen op toekomstige vergunningsaanvragen en dat alle nieuwe aanvragen zullen worden getoetst aan de dan „vigerende wet- en regelgeving en het gemeentelijke beleid“.

Het vertrek

In diezelfde maand, februari 2025, is het tijd voor de eerste jaarlijkse evaluatie van zijn functioneren, zoals gebruikelijk is in meer gemeentes. Daarvoor komen de fractievoorzitters van de Tielse gemeenteraad samen in het Van der Valk-hotel aan de rand van Tiel. Vanuit de lobby nemen ze de trap naar boven, naar de vergaderzaaltjes die vernoemd zijn naar fruit dat in de Betuwe wordt geteeld.

In de 'fruitzaaltjes' bereiden de fractievoorzitters een 'klankbordgesprek' met Van der Meijden voor. Dat doen ze samen met Tom van Oostrom en Carla Kreuk-Wildeman, respectievelijk voorzitter en adviseur van de vertrouwenscommissie die de burgemeester voordraagt en evalueert. Van Oostrom is raadslid voor de Partij van de Burgers, Kreuk-Wildeman is wethouder voor diezelfde partij.

Het gesprek met de burgemeester wordt voorbereid aan de hand van de profielschets die de gemeenteraad heeft opgesteld en door ervaringen op te halen over de burgemeester in zogenaamde 'referentiegesprekken'. Bij wie ze dat doen,

Verantwoording Wederhoor

Voor dit artikel sprak NRC met bronnen die niet uit de anonimiteit kunnen treden omdat ze sancties vrezen. Alles rond de benoeming en het vertrek van de burgemeester is vertrouwelijk en overtreding daarvan is een strafbaar feit. Frank van der Meijden wil niets kwijt over de aanleiding voor zijn vertrek. Hij kreeg inzage in het artikel voor publicatie.

De gemeente Tiel en de provincie Gelderland hebben een open verzoek voor een gesprek afgewezen. Concrete vragen over de toedracht van het conflict in het gemeentebestuur van Tiel willen de gemeente en de provincie evenmin beantwoorden, uit „prudentie“ en met een beroep op de vertrouwelijkheid van de procedure rond de benoeming en het vertrek van Van der Meijden. Zij kregen inzage in het artikel voor publicatie, evenals de vijf wethouders in de gemeente Tiel. Hetzelfde geldt voor fractievoorzitters Hubertien Stultiens en Wim de Boer.

De gemeente stelt, mede namens de vijf zittende wethouders, in een reactie dat het artikel „meerdere feitelijke onjuistheden“ bevat en „een eenzijdige weergave van de gebeurtenissen geeft“. De gemeente wil echter niet zeggen om welke feitelijke onjuistheden het gaat. Daarnaast concludeert de gemeente dat NRC „kennis heeft van dossiers die niet bij ons, noch bij de provincie, bekend zijn“. Omdat publicatie „het vertrouwen in het gemeentelijk bestuur schaadt“ en „de lokale democratische processen ondermijnt“ kondigt de gemeente Tiel „juridische stappen“ aan richting de Raad voor de Journalistiek.

zo luidt de afspraak, moet Van der Meijden horen voordat het gesprek met hem gevoerd wordt.

Alleen is dat niet gebeurd. Twee van alle elf fractievoorzitters uit de vertrouwenscommissie, Wim de Boer (Partij van de Burgers) en Hubertien Stultiens (D66), halen ervaringen op over Van der Meijden. Van die gesprekken zetten ze geanonimiseerde verslagen op papier, die ze opsturen naar de provincie Gelderland.

De andere fractievoorzitters krijgen ook niet te horen met wie is gesproken. Het enige dat de provincie erover loslaat tegenover NRC, is dat de gesprekken zijn gevoerd met „mensen binnen en buiten de organisatie en lokale politiek“.

Wat in de verslagen staat, is ook vertrouwelijk. De Gelderlander publiceert welke kritiek er volgens „betrouwbare bronnen“ in staat: Van der Meijden zou een intimiderende machtswellusteling zijn zonder zelfreflectie. De gemeente Tiel laat aan diezelfde krant weten te overwegen aangifte te doen wegens lekken uit vertrouwelijke stukken. De aangifte komt er niet.

Verschillende fractievoorzitters zijn kritisch over de verslagen over het functioneren van de burgemeester. Ook dat komt terecht bij de Commissaris van de Koning, die ze in maart bezoeken. Een dag later is Van der Meijden opnieuw uitgenodigd in het Van der Valk-hotel in Tiel.

Daar krijgt hij te horen wat er in de verslagen staat. „Hier laat ik mij niet voor lenen“, zegt hij. Een week later maakt Van der Meijden aan de raad zijn vertrek bekend. Het gebeurt zelden dat een burgemeester zo snel na de benoeming opstapt.

De omerta

Zijn vertrek verrast de inwoners van Tiel. Bij de brasserie waar hij afscheid neemt, staan buiten vijf inwoners te kletsen die niet naar binnen mogen. Zij spraken de burgemeester aan het begin van zijn termijn over de Oost-Europese arbeidsmigranten die op de camping woonden en daar voor overlast zorgden. Nadat Van der Meijden er zelf was gaan kijken, stuurde hij 42 migranten weg.

Als Van der Meijden naar buiten komt, klappen en joelen ze. Een hartelijke begroeting volgt. „Weet u“, zegt een vrouw tegen hem, „ik zat in de raadszaal toen u voorgesteld werd. Ik zat in de raadszaal toen u afscheid nam. Maar ik mag niet bij dit afscheid zijn. En dat vind ik, als bewoner van deze stad, ontzettend erg. Dat heeft me heel erg geraakt.“

Tegen de inwoners zegt Van der Meijden: „Dit ambt is zo kwetsbaar geworden, zo broos.“ En bijna een uur later, voordat hij zijn auto vollaadt met cadeaus: „Er zitten wat weeffoutjes in wie ons (burgemeesters, red.) moeten beoordelen.“ Als je als burgemeester optreedt, zegt hij tegen de inwoners, kom je „met je vingers tussen de deur“.

Een jaar na zijn afscheid weten de inwoners van Tiel nog steeds niet waarom de burgemeester vertrokken is. Datzelfde geldt voor sommige raadsleden. Een openbare raadsvergadering over de achtergrond van het vertrek van Van der Meijden is er nooit gekomen.

En dat zorgt voor wantrouwen binnen de Tielse politiek. Zo mogen raadsleden geen contact hebben met Van der Meijden, meldt waarnemend burgemeester José van Egmond, volgens meerdere van hen in een besloten vergadering. Volgens de gemeente Tiel klopt dat niet en heeft Van Egmond fractievoorzitters er slechts op gewezen dat zij een geheimhoudingsplicht hebben.

Die twee versies van dezelfde bijeenkomst zijn illustratief voor de onderlinge verhoudingen in het gemeentebestuur van Tiel. In het eerste debat na de gemeenteraadsverkiezingen stelde Maureen Klijn, fractievoorzitter van GroenLinks-PvdA, dat er weliswaar veel inhoudelijke overlap is tussen de raadsfracties maar „dat het misgaat bij de manier waarop we met elkaar samenwerken“.

Ze verwees daarbij naar het vertrek van Van der Meijden en naar het feit dat een wethouder van haar partij gestopt is, onder meer na „lichamelijke klachten door ongeloflijk moeilijke samenwerking“. Daarom bepleitte ze een verandering van de bestuurscultuur in Tiel. Ze kreeg bijval: vier van de zes partijen in de raad steunen haar pleidooi.

Als het aan de meerderheid van de raad ligt, komt er pas een nieuw gemeentebestuur als de omerta van Tiel doorbroken wordt. „Als er één les is die we moeten leren van de afgelopen periode“, zei Klijn, „is het dat besloten processen het vertrouwen helaas niet herstellen.“

Maar dat blijkt in de praktijk moeilijk. Na één openbare ronde formatiegesprekken gingen de deuren dicht voor publiek. Het onderlinge wantrouwen was te groot, constateerden de informateurs. Zij stellen vast dat de Tielse politiek is verdeeld in twee kampen.

Partij van de Burgers, met acht zetels opnieuw de grootste partij, spreekt in het openbare formatiegesprek van „een gezonde bestuurscultuur“. De lokale partij en de VVD willen hun drie eigen wethouders aanhouden en de coffeeshops verplaatsen.

De andere vier partijen willen dat niet en mede daarom zijn de gesprekken vastgelopen. Voor „het herstel van vertrouwen“, schreven de informateurs in hun eindrapportage, is vernieuwing van wethouders noodzakelijk. „Niemand is onmisbaar.“

nrc webwinkel

Adviesprijs
fabrikant 1.159,-
969,-

Uitbreidbaar met extra batterijen

ZENDURE SolarFlow 2400 AC+ Thuisbatterij

- » Bereid je voor op einde salderingsregeling met een thuisbatterij
- » Uitbreidbare opslag van 2,4 kWh tot 16,8 kWh
- » Plug-and-play met app-activering
- » Extra beveiliging door ingebouwd brandonderdrukkingssysteem
- » 2400 W laden en ontladen voor dagelijks gebruik en piekvraag

Zelf opgewekte stroom opslaan en gebruiken wanneer het je uitkomt: dat is de kracht van de Zendure SolarFlow 2400 AC+. Het plug-and-play systeem combineert 2400 Watt laden en 2400 Watt ontladen met uitbreidbare opslag van 2,4 kWh tot 16,8 kWh. Zo kun je overdag opgeslagen zonne-energie later gebruiken, juist wanneer je die nodig hebt.

De Zendure SolarFlow 2400 AC+ is bedoeld voor dagelijks gebruik en piekmomenten in huis. Met 2400 W bi-directionele AC kan het systeem veel apparaten laten draaien, van lampen en laptops tot zwaardere apparaten als een waterkoker of je oven. Daardoor gebruik je meer van je eigen opgewekte stroom en minder van het net. Combineer twee sets voor 4800 W aan laad- en ontladcapaciteit, of schaal op naar drie sets voor maar liefst 7200 W.



Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/zendure

Qatar Airways liet mensen met valse papieren vliegen, terwijl de wet ze verplicht om te controleren

De luchtvaartmaatschappij staat terecht voor vierentwintig overtredingen van de Vreemdelingenwet. Een loep zou genoeg zijn geweest om de wet na te leven, stelt de officier. Volgens Qatar Airways heeft zij geen idee hoe het er bij de gate aan toegaat.

Door **Süeda Isik**



De zaak

Voor de Haarlemse kantonrechter zitten drie mannen die Qatar Airways vertegenwoordigen: een gevormde leidinggevende op Schiphol van de luchtvaartmaatschappij, een luchtvaartjurist en een advocaat in toga. De rechter wil benadrukken dat ze namens Qatar Airways spreken, maar niet zelf worden verdacht.

Qatar Airways staat terecht wegens vierentwintig overtredingen van de Vreemdelingenwet. De wet verplicht luchtvaartmaatschappijen om te controleren of passagiers geldige reisdocumenten bij zich hebben voordat ze aan boord mogen. Doen ze dat niet goed, dan kunnen ze worden beboet. De zaken gaan over vluchten vanuit Doha naar Amsterdam, van 2022 tot 2024. Ze vallen in vier categorieën: passagiers met een al gebruikt single-entry visum (een visum dat maar één keer geldig is) en reizigers met het paspoort van iemand anders, vervalste Schengenvisa, en vervalste paspoorten.

Maar voordat het daarover gaat, is er eerst gedoe over de betaling van boetes. In acht zaken had het OM eerder een boete-transactie aangeboden, een schikking buiten de rechtbank om. Qatar Airways had in al die gevallen aangegeven te willen betalen. Maar zes bedragen zijn door het Centraal Justitieel Incassobureau teruggestort, omdat de betalingen binnenkwamen zonder referentienummer. Het bureau wist niet welk bedrag bij welke zaak hoorde. Twee betalingen zijn wel verwerkt.

De advocaat vraagt om het verzetten van de zitting. Hij zegt meer informatie nodig te hebben over hoe het CJIB die boetes heeft verstuurd en

waarom ze nooit zijn aangekomen bij de juiste afdeling. De officier wil niet wachten, Qatar Airways wist al een jaar dat deze zitting eraan kwam. „Ik zie dat de administratie niet goed op orde is. Er zijn geen referentienummers genoemd; óók verkeersboetes worden teruggestort zonder referentienummer”, zegt de officier van justitie. De rechter wijst het verzoek af.

Zaken als deze zijn er in veelvoud geweest en het gerechtshof neemt een uitspraak van de Hoge Raad uit 2017 als uitgangspunt: het controleren of iemand een geldig paspoort of visum heeft is zó belangrijk, dat een luchtvaartmaatschappij al snel fout zit als er toch iemand zonder de juiste papieren doorheen glipt. Want, zo redeneert de officier, de Koninklijke Marechaussee kon in deze zaken de gebreken aan de visa en paspoorten makkelijk vaststellen en dus heeft Qatar Airways niet voldaan aan de zorgplicht.

De officier legt uit wat Qatar Airways volgens haar had moeten zien. Een al gebruikt visum herken je aan de in- en uitreisstempels in het paspoort. Bij de mensen die reisden met het paspoort van iemand anders, zag de marechaussee bij aankomst dat de gezichts-

kenmerken van de reizigers niet overeenkwamen met de foto's. Zelfs bij een passagier die reisde met het paspoort van zijn broer. Bij de vervalste Schengenvisa zijn bij tegenlicht beschadigingen zichtbaar. Bij de vervalste paspoorten loopt de bedrukking niet in rechte lijnen, of licht het papier op onder een uv-lamp terwijl echt paspoortpapier dat niet doet. De wet zegt: als je dit had kunnen zien met een loep, een uv-lamp of door het document tegen het licht te houden, had je het moeten zien.

Voor één van de 21 zaken vraagt de officier vrijspraak, want daar is het bewijs onvoldoende. In de zaken waar meerdere vreemdelingen in één dossier zitten, eist ze een boete van 8.000 euro. Voor de negen vervalsingen die allemaal betrekking hebben op dezelfde vlucht wil ze matigen, omdat het gaat om hetzelfde soort fout: 3.000 euro per zaak. Alle overige zaken: 4.000 euro.

Tja, zo eenvoudig is het volgens de leidinggevende op Schiphol van Qatar Airways niet in de praktijk. In Doha moeten in dertig minuten vierhonderd passagiers worden afgehandeld, door intern opgeleid personeel en niet de marechaussee-mensen die alles weten van valse papieren. „Wij werken met mensen”, zegt hij. „En mensen kunnen fouten maken.” Daarnaast heeft het personeel bij de gate geen loep of uv-lamp bij de hand. Toch zou Qatar Airways de afgelopen jaren zo'n 206 mensen met onjuiste documenten hebben tegengehouden.

De luchtvaartjurist vult aan dat de Nederlandse overheid luchtvaartmaatschappijen extra verplichtingen kan opleggen voor risicoroutes. „Toen ik nog jurist was bij Transavia, werd een aanwijzing gegeven om paspoorten

van passagiers vanuit Gambia verplicht onder een uv-scanner te houden voordat ze aan boord gingen.” Voor Doha-Amsterdam is nooit zo'n aanwijzing gegeven. „Wat het OM hier vereist van het personeel komt neer op een deskundigheid die gelijkgesteld kan worden aan die van de marechaussee, afdeling falsificaten”, zegt de advocaat. „Dat geeft blijk van een gebrek aan realiteitszin.”

Het oordeel

De Vreemdelingenwet verplicht luchtvaartmaatschappijen hun personeel goed te instrueren zodat zij met een loep, een uv-lamp of door een document tegen het licht te houden kunnen zien of het vals is. Dat Qatar Airways veel moeite heeft gedaan telt niet mee volgens de rechter, want ze zijn verplicht te controleren.

Dat een gebruikt visum of een paspoort van iemand anders eenvoudig te controleren was, acht de rechter bewezen. Behalve bij de zaak van de man die het paspoort van zijn broer had gebruikt. Dat verschil had niemand zo hoeven zien en dus wordt Qatar Airways daarvoor vrijgesproken. Evenals voor de zaak waar de marechaussee te weinig bewijs had aangeleverd.

„Ik zie aan uw gezicht dat dit losgezongen lijkt van de realiteit”, zegt de rechter tegen het drietal mannen. „Maar zo staat het in de wet, en zo heeft het hof het bepaald.” Dat het in de meeste gevallen wel goed gaat, verandert daar niets aan, zegt ze. De boetes volgen de eis van de officier. Qatar Airways mag in hoger beroep, de advocaat wil na afloop niet tegen NRC zeggen of de maatschappij dat gaat doen.

ILLUSTRATIE LEONIEKE FONTJIN

In deze rubriek beschrijven verslaggevers elke week een rechtszaak.



Reizigers op Schiphol. Solo reizen is populair, ook onder vrouwen. Maar ze hebben vaak extra zorgen of ze veilig kunnen reizen. FOTO RICHARD BROCKEN / ANP

Majda Ouhaji
AMSTERDAM

REIZEN

Alleen reizen als vrouw? Hou wel rekening met onveilige situaties

Veiligheid is belangrijk voor vrouwen die alleen op reis gaan. „Ik deel mijn locatie altijd met thuis - en nooit live op sociale media.”

omdat er voornamelijk mannen waren. Er hing ook een grimmige sfeer, waardoor ik op mijn hoede was.”

Het Pieterpad

De 31-jarige Roos Freije trekt vaak met een tentje de natuur in. Acht jaar geleden ging ze voor het eerst alleen op pad, zo'n drie jaar geleden begon ze langere wandeltochten af te leggen. Die eerste solowandeltocht, op het Pieterpad, deelde ze online en dat sloeg aan. In augustus verscheint haar boek *Solo avonturier*, waarin ze onder meer schrijft over solo reizen en veiligheid.

Freije: „Als je alleen op pad bent, vooral in de natuur, hoor je op de achtergrond altijd wel een stemmetje in je hoofd. De ene keer hoor ik die angst amper, soms iets luider, dan heb je zo'n onbestemd gevoel. Ik denk altijd maar: in de stad is de

kans groter dat er iets gebeurt, omdat daar meer mensen zijn.”

Ze neemt altijd voorzorgsmaatregelen. „Ik deel mijn locatie nooit live op sociale media: ik heb meer dan eens berichten van mannen gekregen die vroegen of ik samen in een tent wil slapen.” Haar locatie deelt ze wel met vrienden of familie. „En als ik naar een gebied ga zonder bereik, zoals afgelopen zomer in Zweden, dan heb ik een satellietapparaat bij me met een noodknop. Die contacteert een noodcentrum, waarna lokale reddingsdiensten worden ingeschakeld.”

Freije weet waar ze overnacht. Meestal dan, want soms gaat dat niet, zoals toen ze in Zweden ging wildkamperen. „Ik moest de voorbereiding daar wel even loslaten.”

Zelf de slaapzaal kiezen

Wie als soloreiziger in een slaapzaal van een Stayokay-hotel wil overnachten, kan kiezen uit een gemengde variant of een voor louter vrouwen. De locatie in het Vondelpark heeft overigens ook een zaal voor alleen mannen. Zo kunnen reizigers zelf bepalen waar ze zich het fijnst bij voelen, vertelt Ilana Blogg, hostelmanager van twee Amsterdamse locaties.

Suzanne van der Ploeg
reist alleen

„Maar standaard hebben we een kamer beschikbaar voor vrouwen. Als die vol is, kunnen we altijd beslissen om nog een kamer daarvoor te reserveren.” Ze merkt dat vooral nieuwe, vrouwelijke soloreizigers opteren voor een kamer met exclusief vrouwen.

Veel vragen over veiligheid krijgt Stayokay niet, zegt Blogg. Wel werden haar medewerkers getraind om ongemakkelijke of onveilige situaties beter te herkennen en ermee om te gaan. In de hostels hangen ook posters met „hoe we op een fijne manier met elkaar omgaan”, waardoor medewerkers handvatten hebben om mensen aan te spreken. „Daarmee proberen we het gevoel van onveiligheid een beetje te ondervangen.”

Thuisfront

Op de bonnettoer, zo reist Suzanne van der Ploeg het liefst. „Dat is voor vrouwen wel lastiger, je moet met meer dingen rekening houden.” Soms moest ze ook even een stapje terug doen. Zo is ze ooit tijdens een bustocht betast. „Daarna heb ik het avontuurlijke even losgelaten en heb ik een paar keer een taxi genomen. Om even een *breather* te hebben. En ook om mezelf eraan te herinneren: niet iedereen is zo.”

Ook Van der Ploeg houdt het thuisfront op de hoogte. „Afgelopen jaren ben ik bewuster bezig met mijn veiligheid. Op mijn 23ste reisde ik van *coast* naar *coast* in Amerika met het openbaar vervoer en zonder daar bij stil te staan. Nu denk ik de reis wel wat verder uit. Ik heb namelijk wel situaties meemaakt die ik had kunnen voorkomen met een betere voorbereiding.”

Toch ziet Blogg dat de gemengde

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 89,-
75,-Ook
bijpassende
slijs
verkrijgbaar

SOFT REVOLT

De bh die met je meebeweegt

Beugellose ondersteuning dankzij 3D-breitechnologie

- Optimale steun: voor cup 70B - 100G
- Comfortabele stretch cup met subtiele mesh
- Ideaal voor actieve dagen en low-impact sport

De Lara bh is er voor momenten waarop je comfort wil, zonder in te leveren op ondersteuning. De bh met een lage, ronde hals en subtiele mesh strook aan de voorkant voelt licht en ademend, terwijl het juist extra steun biedt. Dankzij Soft Revolt's innovatieve 3D-breitechnologie wordt de bh in één stuk gebreed, wat zorgt voor een comfortabele en ondersteunende pasvorm zonder beugels. De verstelbare bandjes zijn ook gekruist te dragen, ideaal voor lichte en actieve momenten. Lara biedt meer steun dan andere beugellose bh's, met het comfort dat je gewend bent van een beugel-bh. Verkrijgbaar in cupmaten B t/m G.

In de kleuren: ● ● ●

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/softrevolt



De Amerikaanse vicepresident **JD Vance** (rechts) spreekt tijdens een persconferentie na een ontmoeting met vertegenwoordigers van Pakistan en Iran, terwijl **Jared Kushner** (links) en **Steve Witkoff**, speciaal gezant voor vredesmissies, toelisteren, op zondag 12 april 2026 in Islamabad, Pakistan. FOTO: JACQUELYN MARTIN / REUTERS

ISRAËL-VS

Israël verdacht van spionage tegen VS

In een poging meer te weten te komen over de gesprekken tussen Iran en de VS zou Israël zijn bondgenoot bespioneren.

Hugo Schiffers

AMSTERDAM

Inlichtingendiensten in de Verenigde Staten slaan alarm over pogingen van Israël om Amerikaanse onderhandelaars af te luisteren tijdens vredesgesprekken met Iran. Dat schrijft *The New York Times* dit weekend op basis van verschillende geheime rapporten die zijn ingezien door de Amerikaanse krant en gesprekken met anonieme overheidsbronnen.

De bondgenoten elkaar bespioneren is niets nieuws, vertellen functionarissen aan de Amerikaanse krant. Maar de recente Israëlische pogingen tot spionage zouden „een grens overschrijden“. Een bron noemt het Israëlische inlichtingenwerk sinds begin vorig jaar al „ongebreidel“.

Onder de doelwitten van de Israëlische afluisteroperaties zouden ook mensen uit de directe kring van president Donald Trump zijn, zoals Steve Witkoff, een van zijn belangrijkste onderhandelaars.

Het Pentagon heeft afgelopen week het dreigingsniveau voor Israëlische contraspionage opgeschroefd van „hoog“ naar „kritiek“, zo meldde het Amerikaanse NBC News afgelopen zaterdag. Dat is het hoogste niveau. In hoeverre de Israëlische afluisterpogingen pogingen geslaagd zijn, is niet bekend.

Israël zou spioneren bij zijn

bondgenoot om te achterhalen wat de Amerikaanse standpunten bij de onderhandelingen met Iran precies zijn, zeggen veiligheidsbronnen tegen *The New York Times*. Israëlische media schrijven al weken dat de regering van Netanyahu geheel wordt buitengesloten bij de onderhandelingen tussen de Verenigde Staten en Iran, ondanks de Israëlische deelname aan de oorlog.

De Israëliërs zijn bang dat president Trump naar hun inzicht te veel zal weggeven tijdens de onderhandelingen met Iran

De Israëliërs zijn bang dat president Trump naar hun inzicht te veel zal weggeven tijdens de onderhandelingen met Iran, om maar een einde te maken aan een conflict waar hij volgens velen zijn buik vol van heeft. Zo'n door Israël gevreesde deal zou bijvoorbeeld het Iraanse atoomprogramma niet permanent maar hooguit tijdelijk aan banden legschroeft van „hoog“ naar „kritiek“, zo meldde het Amerikaanse NBC News afgelopen zaterdag. Dat is het hoogste niveau. In hoeverre de Israëlische afluisterpogingen pogingen geslaagd zijn, is niet bekend.

'Kwetsbaar voor spionage'

Eén van de genoemde rapporten, dat werd opgesteld door de *Defense Intelligence Agency* (DIA)

van het Pentagon, volgde op de ontdekking dat er in het geheim software was geïnstalleerd op de telefoons van Amerikaans defensiepersoneel in Israël om hun communicatie af te luisteren.

Het feit dat „sommige hoge functionarissen“ binnen de regering-Trump graag met privévliegtoegen reizen, hun persoonlijke telefoons blijven gebruiken en ondersteuning weigeren van aanwezig Amerikaans ambassadepersoneel in een land, maakt ze „kwetsbaar voor spionage door zowel vrienden als vijanden“, zegt een voormalige overheidsmedewerker tegen *The New York Times*.

Of die verwijten direct gericht zijn tegen diplomatiek gezant Steve Witkoff is niet duidelijk, maar bekend is dat Trumps golfvriend graag per privévliegtoegen afreist naar Israël, Rusland en andere plekken waar hij namens het Witte Huis vredesonderhandelingen voorziet. Het liefst doet hij dat zonder al te veel bemoeienis van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Pikant is dat naast Witkoff ook twee andere hooggeplaatste Amerikanen doelwit zouden zijn geweest van Israëlische pogingen tot afluistering. Dit zijn staatssecretaris van Defensie Elbridge Colby en zijn plaatsvervanger Michael P. DiMino IV. Beide mannen pleitten er openlijk voor om te breken met het Israëlische beleid van militaire interventie in het Midden-Oosten.

VERHOUDING VS-CUBA

Waarom gedooft de VS het militair conglomeraat GAESA nog?

De GAESA, in Cuba „een staat binnen de staat“ heeft de aandacht van de VS, die druk uitoefenen op de regering in het land. Het is een rijk conglomeraat, waarvan onduidelijk is hoeveel macht het heeft.

Floor Boon

AMSTERDAM

Als een Cubaan zichzelf lichtjes met wijs- en middelvinger op de schouder tikt, refererend aan de epaulet van een (militair) uniform, verwijst hij naar 'zij die aan de macht zijn' op het eiland - politiek én economisch. Op Cuba gaat het om de machtige *Fuerzas Armadas Revolucionarias* (FAR), de krijgsmacht die via haar economische imperium grote invloed uitoefent op het eiland.

Het Cubaanse leger heeft niet alleen militaire macht, maar via een geheimzinnig militair conglomeraat ook een groot deel van de Cubaanse economie in handen: de luxe hotels die vooral gericht zijn op buitenlandse toeristen, de geldwisselkantoren die de parallelle dollareconomie stutten, de supermarkten, de tankstations, de vrijhandelszone en de grootste haven van het land. Dat militaire conglomeraat, GAESA genaamd, ligt sinds enkele weken vol in het vizier van de Amerikaanse regering van president Trump.

GAESA werd gevormd door Raúl Castro als crisisinstrument

De VS voeren de druk op Cuba al maanden op, onder meer door een olieblokkade. In Havana wordt dat vaak gezien als een poging om een machtswisseling tot stand te brengen. Marco Rubio, de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, kondigde begin mei nieuwe sancties aan, speciaal gericht tegen GAESA en diens invloedrijke leidinggevenden. Op 5 juni volgde een nieuwe stap, toen Washington ook sancties oplegde aan de Cubaanse president Miguel Díaz-Canel, leden van de Castro-familie en het Cubaanse ministerie van Defensie. Daarmee richt de regering Trump haar pijlen steeds nadrukkelijker op de militaire en politieke kern van Cuba.

Kleptocratisch

GAESA, dat staat voor *Grupo de Administración Empresarial S.A.*, domineert volgens verschillende onderzoekers tussen de 40 en de 70 procent van de economische activiteiten op het eiland. Washington zit het concern als de financiële motor van het Cubaanse systeem. Volgens Amerikaanse functionaris-



Boven en onder: het kantoor van GAESA in Havana. FOTO'S FELIPE BORRERO/EPA; YAMIL LAGE/AFP

sen vloeien de winsten uit toerisme, financiële dienstverlening en buitenlandse handel niet naar de Cubaanse bevolking, maar naar de militaire elite. Washington noemt Gaesa daarom „het hart van Cuba's kleptocratische communistische systeem“.

Maar de strategie van afknijpen is omstreden. Critici van het sanctiebeleid wijzen erop dat GAESA zo diep verweven is met de Cubaanse economie dat extra druk ook gewone Cubanen treft. Nu al trekken buitenlandse bedrijven zich terug uit vrees voor Amerikaanse strafmaatregelen. Met door het brandstoftekort veroorzaakte stroomsto-

ringen, die soms wel 22 uur per dag duren, is het leven voor de gemiddelde Cubaan iedere dag een uitdaging.

GAESA werd opgericht in de jaren negentig door voormalig president Raúl Castro, broer van wijlen Fidel Castro, die destijds minister van Defensie was. Doordat het uitvallen van de Sovjet-Unie was Cuba zijn belangrijkste handelspartner en geldschietter verloren. Raúl Castro riep GAESA tijdens deze zogeheten 'speciale periode' in het leven als crisisinstrument, waarvoor het leger van eigen inkomsten te voorzien. Winstgevende delen van de economie, waaronder toe-

risme, werden eigendom van GAESA, waardoor militaire operaties, infrastructuur en zelfs salarissen van militairen konden worden betaald.

Zo kwam GAESA, dat zich ontwikkelde tot een efficiënt en gedisciplineerd geleid conglomeraat, buiten het overheidsstoezicht te staan dat gold voor alle andere, staatsgeleide bedrijven. GAESA kreeg controle over alle sectoren waarin dollars omgaan, zoals het toerisme, de buitenlandse handel en de financiële instellingen, waardoor het uitgroeide tot het centrale economische machtsinstrument van het leger.

Nadat Raúl Castro zijn broer Fidel in 2008 was opgevolgd als president van Cuba, kreeg GAESA ook steeds meer politieke macht. Castro stelde vertrouwen in hem om het conglomeraat te leiden. Eerst benoemde hij zijn schoonzoon Luis Alberto Rodríguez López-Calleja, die jarenlang de machtigste man binnen GAESA was, tot hij in 2022 overleed. Sindsdien heeft generaal Ania Guillermina Lastres de leiding. De VS hebben nu ook persoonlijke sancties tegen haar aangekondigd.

Volgens de Amerikaanse krant de *Miami Herald* wijzen gelekte interne GAESA-documenten erop dat het conglomeraat beschikt over zo'n 18 miljard dollar aan liquide middelen. Dat staat in schril contrast met de grote armoede op het eiland en het gebrek aan voedsel, medicijnen en brandstof voor de Cubaanse bevolking.

Hoeveel macht GAESA precies heeft, weet vrijwel niemand. Het concern publiceert geen cijfers, legt geen publieke verantwoording af en opereert grotendeels buiten het zicht van de Cubaanse bevolking. De Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Rubio spreekt van „een staat binnen een staat“, en de Amerikanen willen daar nadrukkelijk een eind aan maken.

De Cubaanse regering noemt het opleggen van de sancties economische oorlogsvoering. In een zeldzame reactie op de activiteiten van GAESA liet een overheidsfunctionaris deze week weten dat „de VS proberen Cuba in diskrediet te brengen en de publieke opinie te verwarren“.

REPORTAGE ICE-DETENTIECENTRA

Alfredo uit Chiapas beproefde zijn geluk in de VS en overleed

Onder het aantal overleden migranten in Amerikaanse detentiecentra van de immigratiepolitie ICE zijn opvallend veel Mexicanen uit de zuidelijke deelstaat Chiapas. „Er is duidelijk sprake van een raciale profilering, gericht tegen mensen met een inheems profiel.”

Boris van der Spek

MUQUÉN

Het plaatsje Muquén in de zuidelijke Mexicaanse staat Chiapas oogt als een paradijs. De lucht is er schoon, in de bergweiden grazen schapen en verspreid over de groene heuvels liggen huisjes waar pluimpjes rook uit de schoorstenen komen. Door de vallei slingert een kraakheldere rivier. Toch besloot de 27-jarige Alfredo Hernández te vertrekken.

Voor de buitenwereld staat Chiapas bekend als beeldschone bestemming waar jaarlijks miljoenen toeristen genieten van de natuur. Maar de veelal inheemse bevolking van Chiapas profiteert daar amper van: een ruime meerderheid van de inwoners leeft onder de armoedegrens. Ruim een kwart leeft zelfs in extreme armoede.

Veel jongeren uit Chiapas vertrekken daarom naar andere Mexicaanse staten, waar de perspectieven op een baan en inkomen beter zijn. Degenen die genoeg geld hebben gespaard of geleend, gaan naar de Verenigde Staten - ook al worden migranten die illegaal de Amerikaanse grens zijn overgestoken keihard aangepakt sinds de terugkeer van president Donald Trump.

Alfredo trok naar North Carolina, vertellen zijn ouders Miguel en Rosa Hernández in de voorruimte van hun huisje aan de enige verharde weg in het dorp. Door de stoffige ramen schijnt een zwak straaltje zonlicht over het vermoeide gezicht van Miguel. In de hoek staat een altaar, met een foto van de glimlachende Alfredo. Hij overleed, net als vele Mexicaanse migranten, in de VS.

Miguel spreekt *tzotzil*, de zangerige, inheemse taal die de Mayagemen-

schap hier spreekt. Zo'n half miljoen inwoners van Chiapas behoort tot deze inheemse groep. „Onze zoon ging in 2024 naar de VS. Hij was met een trein naar het noorden gelift en daar illegaal de grens overgestoken. Alfredo vond werk als dakzetter en tuinman. Hij vertelde ons dat hij wel bang was voor de migratiepolitie”, zegt Miguel via een lokale tolk.

‘Verdachte omstandigheden’

Toen Alfredo na anderhalf jaar in de VS eindelijk zijn schulden had afbetaald en geld naar zijn ouders begon te sturen, stopten de dagelijkse telefoontjes ineens. „Dagenlang hoorden we niets. Totdat we bericht kregen van het Mexicaans consulaat dat zijn lichaam was gevonden. ‘Verdachte omstandigheden’, zeiden ze. Dat is alles wat we weten.” Rosa verstopt haar gezicht in haar handen en huilt.

De dood van Alfredo wordt momenteel onderzocht, omdat hij mogelijk is omgekomen bij zijn arrestatie door de Amerikaanse immigratiepolitie ICE. De Mexicaanse president Claudia Sheinbaum noemde de zaak in een persconferentie, en zei deze hoop op te nemen, vanwege de vele Mexicanen die sinds het aantreden van Trump zijn omgekomen in detentiecentra van ICE.

Volgens de laatste gegevens gaat het om zeker zestien Mexicanen, een derde van de in totaal 45 migranten van wie bekend is dat ze tijdens Trumps tweede termijn in deze centra zijn gestorven. 2025 is met 31 doden de boeken ingegaan als het jaar met het hoogste aantal sterfgevallen in ICE-detentie in twintig jaar. In 2026 overleden tot nu toe veertien mensen.

Een vijfde van de in totaal 68.000 gedetineerden in ICE-detentiecentra heeft de Mexicaanse nationaliteit. Volgens president Sheinbaum worden

Mexicanen mogelijk extra hard aangepakt. Ook zijn er grote vraagtekens over hun doodsoorzaak. Zo zegt ICE dat zeker tien dodelijke slachtoffers vielen door medische problemen of zelfdoding, terwijl zeker twee anderen omkwamen bij hun arrestatie.

Extra hard aangepakt

Naar schatting is een derde van de overleden Mexicaanse migranten in de VS afkomstig uit Chiapas. De meest recente Mexicaanse dode is Royer Perez-Jimenez, afkomstig uit dezelfde gemeente als Alfredo Hernández. Royer (19) overleed in een detentiecentrum in Glades County, in Zuid-Florida. De officiële lezing is dat de jonge migrant zichzelf van het leven beroofde.

Zijn ouders betwijfelen dat. „Ik wil het er niet meer over hebben. Mijn zoon moet rusten”, zegt zijn vader Manuel Perez-Jimenez telefonisch. „Maar toen wij zijn lichaam terugkregen, zat het vol blauwe plekken en botbreuken. We belden haast iedere dag met hem. Hij was strijdbaar. Hij zou nooit zelfmoord plegen”, zegt Perez-Jimenez, waarna hij ophangt.

Dat juist veel mensen uit Chiapas onder de doden in ICE-centra zijn, is volgens Tonatiuh Guillén López geen verrassing. Guillén López was jarenlang de hoogste migratie-ambtenaar in de Mexicaanse regering. „Ze worden op basis van hun uiterlijk opgepakt en extra hard aangepakt, vaak omdat ze naast Engels ook niet altijd Spaans



Jarenlang heeft Mexico alles gedaan om de agressieve Amerikaanse anti-migratieretoriek te legitimeren

Tonatiuh Guillén López voormalige hoogste migratie-ambtenaar Mexico

sprekend”, zegt hij. Inheemse inwoners van Chiapas zijn achtergesteld; ze hebben minder toegang tot goed onderwijs en de wegen en andere infrastructuur in de rurale gebieden is gebrekkig.

De oud-ambtenaar, tegenwoordig docent aan de prestigieuze Mexicaanse universiteit UNAM, werkte in zijn vorige functie veel samen met de Amerikanen - maar wijst niet alleen naar hen. „De houding van Mexico tegenover de VS is er een van onderdanigheid. Jarenlang heeft Mexico alles gedaan om de agressieve Amerikaanse anti-migratieretoriek te legitimeren. Door hier militairen tegen migranten in te zetten. Door uitgezette migranten uit andere landen op te vangen. En vooral, door niets wat de VS doen tegen te spreken.”

Terwijl de Mexicaanse autoriteiten er normaal gesproken voor waken publiekelijk kritiek te uiten op de Verenigde Staten, om de zorgvuldig onderhouden relatie met het Witte Huis niet op het spel te zetten, is Sheinbaum wél uitgesproken over het hoge aantal Mexicaanse migranten dat de afgelopen tijd in de VS is omgekomen. „We gaan meer klachten indienen en we gaan verdere stappen ondernemen”, zei ze tijdens een persconferentie in april.

De regering sloot zich aan bij een collectieve rechtszaak tegen ICE-detentiecentrum Adelanto in Californië, waar vier Mexicanen zijn overleden.

Ook kondigde het Mexicaanse ministerie van Buitenlandse Zaken aan dat de sterfgevallen van Mexicaanse staatsburgers in ICE-detentiecentra zouden worden voorgelegd aan de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Mensenrechten, omdat het niet zou gaan om „geïsoleerde incidenten”



De begrafenis van de Mexicaanse immigrant Royer Perez-Jimenez, die omkwam in een Amerikaans detentiecentrum FOTO GABRIELA SANABRIA/REUTERS



Miguel en Rosa Hernández uit Muquén, wier zoon mogelijk is omgekomen bij een arrestatie door de Amerikaanse immigratiepolitie ICE. FOTO MIGUEL REES HEERERA



Miguel en Rosa Hernández. Rosa, over hun in de VS omgekomen zoon: „Alejandro vond het leven daar niet makkelijk. Maar hij had vrienden, hij had werk.” FOTO MIGUEL REES HEERERA

maar „systemische tekortkomingen”. Sheinbaum wees er verder op dat de regering zich meer wil inzetten voor een betere behandeling van Mexicaanse migranten in de VS. „Ze moeten meer erkenning krijgen voor hun werk, voor hun bijdragen aan de Verenigde Staten”, zei de president.

Guillén López verwacht weinig verandering in de komende jaren. „Niet alleen vanwege de nalatigheid van de Mexicaanse overheid, maar ook vanwege de extreme agressie van de regering-Trump tegen migranten. Zolang er geen druk is op de VS om daarmee te stoppen, gaan we nog veel meer Mexicaanse doden betreuren.”

In mortuarium

Miguel en Rosa Hernández wachten intussen al een maand op het lichaam van hun zoon, dat nog altijd in de VS in een mortuarium ligt. Wel kregen ze een grote plastic bak met eigendommen van Alfredo, opgestuurd door het Mexicaanse consulaat in North Carolina. Huilend haalt Rosa de kleren eruit. Een petje, witte schoenen, twee spijkerbroeken. „Hij vond het leven daar niet makkelijk. Maar hij had vrienden, hij had werk. Hij was begonnen de taal te leren”, zegt ze. „Ik wil alleen maar dat hij thuiskomt. Zodat we hem hier kunnen begraven.”

Miguel zegt vooral te willen begrijpen wat er met zijn zoon is gebeurd. Of hij inderdaad is omgekomen bij een arrestatie door ICE-agenten. Het gebrek aan informatie breekt zijn gezin op, zegt hij. „De zus van Alfredo is al twee keer flauwgevallen. Ze eet amper, ze slaapt niet. We zijn bang haar door een ziekte kwijt te raken”, zegt hij. Hulp van de federale of plaatselijke autoriteiten of consulaire bijstand krijgt zijn gezin volgens hem niet.

Hernández verwacht niet dat hij ooit gerechtigheid zal krijgen voor zijn zoon, mede vanwege zijn inheemse achtergrond. „Ik spreek slecht Spaans, mijn vrouw Rosa spreekt het helemaal niet. Ik weet niet waar ik heen moet voor gerechtigheid”, zucht hij. „En daarnaast, ik krijg mijn zoon er niet mee terug.”

Advertentie

nrc webwinkel

Adviesprijs fabrikant 139,-
99,-

BLOOMING GOOD
Levensechte bloemen die blijven

- Topkwaliteit kunstbloemen seizoen na seizoen
- Keuze uit verschillende boeketten
- Duurzaam, onderhoudsvrij en allergievriendelijk
- Van het best beoordeelde kunstbloemenmerk

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen uit de nieuwste collectie van Blooming Good. De zorgvuldig samengestelde zijden bloemen vormen samen een kleurrijk boeket dat direct de aandacht trekt. Dankzij de hoogwaardige materialen en verfijnde details ogen de bloemen opvallend realistisch en behouden ze jarenlang hun schoonheid. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Te bestellen met bijpassende vaas.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/bloemen



Komkommerteler Anthony Njenga in zijn kassen in Kikuyu. „Die boontjes tussen mijn komkommers, die de bodem voeden, zijn essentieel nu kunstmest duurder is geworden.”

REPORTAGE KENIA

Voor komkommerteler Njenga telt elke zak van de dure kunstmest

De blokkade van de Straat van Hormuz heeft kunstmestprijzen flink opgedreven. Dat merken ook boeren in Kenia. Subsidie is geen wondermiddel tegen een voedselcrisis. „Als de blokkade lang aanhoudt, kan de staat ook de subsidies niet meer betalen.”

Door **Aida Grovestins** Fotografie **Brian Otieno**



Plantenkas waar paprika's geteeld worden in Kikuyu, bij Nairobi.



Paprikaplanten in een plantenkas in Kikuyu, bij Nairobi.

NAIROBI

In de vroege middag loopt boer Anthony Njenga zijn komkommers in om te kijken hoe de planten erbij staan. Tussen de villa's in Kikuyu, een verre buitenwijk van de Keniaanse hoofdstad Nairobi, heeft hij zeven grote kassen staan: houten constructies onder beige plastic zeilen. Njenga duwt de deur open. Binnen slingeren lange rijen komkommerplanten zich langs witte touwen omhoog. De lucht is er warm en vochtig. Njenga wijst naar de lage planten tussen de komkommers. „Zie je die boontjes op de grond?” Zijn roodgeblokte overhemd steekt fel af tegen het groen in de kas. „Die zijn essentieel nu kunstmest duurder is geworden.”

De bonen voeden de bodem, waardoor hij minder kunstmest nodig heeft. Helemaal zonder kunstmest kan Njenga niet. Maar voor een commerciële teler als hij telt iedere zak minder. Zeker nu de prijzen van kunstmest, die buiten Kenia wordt gemaakt, zo sterk zijn gestegen.

Sinds de Amerikaans-Israëlische oorlog tegen Iran eind februari begon en dat land vervolgens de Straat van Hormuz blokkeerde, is de export van olie en aardgas uit de Golfregio sterk teruggefallen. Dat raakt ook de kunstmestmarkt; voor de productie van kunstmest – waarvoor aardgas een belangrijke grondstof is – is de Golf eveneens van groot belang. Kenia haalde er in 2024 ruim een kwart van zijn kunstmest vandaan – en ook het transport daarvan is stilgevallen. De blokkade dreef de prijs van kunstmest direct met 30 procent omhoog, volgens de Wereldbank.

Boer Njenga heeft dat gemerkt. Hij betaalt nu 10 tot 30 procent meer voor kunstmest dan vorig seizoen, schat hij. En ook buiten de landbouw is de schok door de blokkade voelbaar. Kenia werd vorige maand getroffen door een landelijke staking nadat de autoriteiten de benzineprijzen met meer dan 20 procent hadden verhoogd. Daardoor werden ook voedsel en andere basisproducten duurder. Demonstranten trokken door Nairobi met spandoeken waarop leuzen stonden als: „Genoeg is genoeg.”

Kwetsbare landen

Raj Patel, politiek econoom en voedselkundige aan de Universiteit van Texas in Austin, noemt zulke spanningen de voorbode van een voedselcrisis. Als een belangrijke internationale route geblokkeerd raakt, zie je dat effect meestal nog niet, maar wel zodra de brandstofprijzen stijgen. „Die leiden snel tot onvrede, omdat transport en voedsel direct duurder worden.” Duurdere kunstmest laat zich pas later voelen: „Boeren gebruiken minder, zaaien later of stellen investeringen uit.”

Kwetsbaar zijn vooral landen met weinig buffers die een deel van hun voedsel invoeren. „Dat geldt voor veel Afrikaanse landen onder de Sahara”, zegt Patel. „Als gas, kunstmest, brandstof en transport duurder worden, werkt dat via internationale markten door in de prijs van producten als graan en rijst. Landen die én duurdere kunstmest én duurdere voedsel moeten importeren, worden zo dubbel geraakt.”

De crisis rond de Straat van Hormuz laat zien dat afhankelijkheid van kunstmest ook lastig is. Natuurlijk, het verhoogt de opbrengst van de akkers. Maar de gevolgen van oorlogen ver daarbuiten, en de marktschokken die daarvan het gevolg zijn, krijg je erbij. Die afhankelijkheid treft niet alle

boeren in gelijke mate. Njenga kan de hogere prijs van zijn kunstmest voorlopig dragen, omdat hij een vaste afnemer heeft. „Zonder die zekerheid zou ik nu echt problemen hebben”, zegt hij. Boeren zonder contract, vaste afnemers of krediet moeten eerder bezuinigen of later zaaien.

Kleine boeren voelen de pijn

Dat ziet ook Gladys Wanjiku, die mais en tomaten verbouwt voor haar familie en voor de verkoop op de markt in haar dorp Nyahururu, vier uur ten noorden van Nairobi. Eerder gebruikte ze door de overheid gesubsidieerde kunstmest, maar de kwaliteit ervan was zo laag dat haar oogst mislukte, zegt ze. Voor het komende seizoen zal ze waarschijnlijk duurdere kunstmest moeten kopen. Wachten op een prijsdaling is riskant, nu aanschaffen ook. Kleine boeren voelen de pijn: hun kosten komen vóór de oogst, inkomsten pas daarna.

Landbouw vormt de ruggengraat van de Keniaanse economie, met een aandeel daarin van bijna een kwart. Het is ook de grootste bron van werkgelegenheid voor de 58 miljoen Kenianen. Miljoenen halen er hun inkomen uit.

Het belang van de sector kan dus moeilijk onderschat worden. Daarom subsidieert de overheid kunstmest, zodat ook voedsel betaalbaar blijft. Maar subsidies kosten de schatkist geld, en dat wordt een groter probleem naarmate de prijzen sterker oplopen.

David Ndii, voorzitter van de Raad van Economische Adviseurs, het belangrijkste adviesorgaan van de Keniaanse president William Ruto, ziet nog geen acute ramp. „Kenia kan de eerste schok van de prijsstijgingen opvangen”, vertelt hij in het Kenyatta Internationaal Congrescentrum in Nairobi. „We kopen altijd voldoende kunstmest in voor het zaai seizoen, dat in april begint. Pas als de blokkade in Hormuz lang aanhoudt, krijgen we het mogelijk echt lastig.”

Thee voor het Midden-Oosten

In Limuru, een dorp in de groene heuvels ten noordwesten van Nairobi, tuurt theeboer Mike Wanjohi Githanga vanonder zijn blauwe petje over zijn vijftien hectare grote plantage. Verderop bewegen plukkers zich in de felle zon langzaam tussen de struiken. Zijn eigen perceel is binnenkort aan de beurt.

Kenia is een belangrijke thee-exporteur en verkoopt het grootste deel van zijn oogst aan landen in het Midden-Oosten. Daarmee is de bedrijfstak goed voor ongeveer 4 procent van Kenia's bbp, ruim een kwart van alle exportinkomsten, en - direct en indirect - de werkgelegenheid van enkele miljoenen mensen. Omdat de thee in dollars wordt afgerekend, is de export ervan één van de belangrijkste bronnen van buitenlandse deviezen. De Keniaanse overheid betaalt er weer de invoer van brandstof, tarwe, rijst en kunstmest mee.

Juist vanwege dat grote belang probeert de regering de sector te ondersteunen met gesubsidieerde kunstmest. Dat beschermt winstmarges en houdt de productie op peil – zolang de overheid dat kan betalen.

In de havenstad Mombasa ligt thee inmiddels langer opgeslagen dan gebruikelijk. Dat komt doordat Iran en Pakistan, Kenia's belangrijkste afnemers, per schip nauwelijks meer bereikbaar zijn. Die vertraging in het transport betekent dat de Kenianen langer op inkomsten moeten wachten.

„Als de blokkade lang aanhoudt, verdienen wij op termijn minder en kan de staat ook de subsidies niet meer

betalen”, zegt Wanjohi Githanga, wiens grootouders en ouders ook al thee teelden. Hij plukt een blad uit de top van een struik en houdt het in het zonlicht. „De beste thee maak je van de verse, bovenste blaadjes”, zegt hij. Uit deze oogst verwacht hij nog voldoende inkomsten. Maar in het najaar wordt de balans opgemaakt. En dan wordt het „spannend” of er nog winst wordt gemaakt.

Voedselzekerheid

De Wereldbank en de Afrikaanse Ontwikkelingsbank (AfDB) vrezen dat de gebrekkige aanvoer van kunstmest en de hoge prijs ervan gaan leiden tot kleinere oogsten en duurder voedsel in de landen onder de Sahara. Vooral dichtbevolkte staten met een grote landbouwsector, zoals Kenia, Ethiopië, Nigeria en Tanzania, zijn volgens de AfDB kwetsbaar.

Martin Fregene, beleidsmedewerker van de bank, waarschuwde in een opiniestuk op de website van Al Jazeera voor een ineenstorting van de landbouw in landen die sterk leunen op kunstmest. De AfDB heeft de afgelopen jaren veel geld aan staten verstrekt om er voedselcrises te voorkomen.

Monica Vargas Collazos, onderzoeker bij Grain, een particuliere organisatie die landbouw en kunstmestgebruik in het mondiale Zuiden onderzoekt, zet vraagtekens bij de vanzelfsprekendheid waarmee kunstmestsubsidie wordt gepresenteerd als hét middel om voedselzekerheid voor de lokale bevolking te garanderen. Zij wijst erop dat veel kunstmest in Afrika ook naar gewassen gaat die bestemd zijn voor export naar Europa, Azië en Noord-Amerika, zoals cacao in Ghana en Ivoorkust, koffie in Ethiopië en thee en snijbloemen in Kenia.

„Die exportproducten zijn economisch belangrijk”, zegt Vargas Collazos aan de telefoon. „Ze leveren banen, belastinginkomsten en buitenlandse valuta op, maar ze lossen het voedselzekerheidsprobleem niet automatisch op.” Een land kan immers veel exporteren en toch afhankelijk blijven van geïmporteerde rijst, tarwe en mais. Volgens haar zouden regeringen daarom meer moeten investeren in voedselgewassen als cassava, sorghum en bananen, waarvoor boeren weinig of geen kunstmest nodig hebben.

Na de voedselcrisis van 2007-2008, toen hoge graanprijzen wereldwijd tot

rellen leidden, kozen veel Afrikaanse regeringen, aangemoedigd door ontwikkelingsbanken, ervoor kunstmest met subsidies goedkoop te houden. De resultaten waren wisselend. Volgens recent onderzoek van Grain slokten kunstmestsubsidies in bijvoorbeeld Malawi in sommige jaren rond een derde van de landbouwbeegroting op. In Malawi, Zambia en Tanzania lukte het bovendien niet de oogsten blijvend te vergroten of honger structureel terug te dringen. Het beleid hielp om schokken in de kunstmestprijs op te vangen, maar veranderte de kwetsbaarheid van de landbouw nauwelijks.

Dominante importeurs

Dit komt ook doordat in diverse Afrikaanse landen een beperkt aantal importeurs en groothandelaren de markt domineert. Volgens Vargas Collazos wijzen studies uit dat grote importeurs en handelaren soms winsten boeken van 30 tot 80 procent. En als de wereldmarkt aantrekt, schieten de prijzen omhoog, merkt ze op, „maar als die later weer daalt, zakken de prijzen in veel Afrikaanse landen nauwelijks mee.” Subsidies houden in zo'n systeem eerder marges en marktmacht in stand, dan dat ze boeren echt onafhankelijk maken en oogsten vergroten.

In landen als Senegal, Zimbabwe en Burkina Faso experimenteren boeren met traditionele, niet-gemodificeerde gewassen en compostering om minder afhankelijk te worden van kunstmest. „Dat betekent niet dat boeren van het ene seizoen op het andere zonder kunstmest kunnen”, zegt politiek econoom Raj Patel, „maar zulke methoden kunnen boeren wel helpen om op termijn minder kunstmest te hoeven kopen.” In zijn ogen gaat het debat daarom niet zozeer over een simpele keuze vóór of tegen kunstmest, maar vooral over de vraag wie de risico's en winsten incasseert in het huidige systeem.

In Kenia is die zoektocht naar minder afhankelijkheid al zichtbaar. Njenga plant bonen tussen zijn komkommers om de bodem te voeden. Wanjohi Githanga laat organische resten tussen zijn theestruiken liggen in plaats van ze af te voeren. Beiden zeggen vooralsnog niet zonder kunstmest te kunnen, maar ze zetten wel stapjes om minder afhankelijk te worden van een markt waarop de prijzen vooral worden bepaald door ontwikkelingen ver buiten Kenia.



Komkommerplanten in de kas van tuinder

Weekdeals

GELDIG T/M 14 JUNI 2026



Hoge korting!

TRAVELIN' Premium comfort voor elke stap

- › Wandelsandalen met een ergonomisch voetbed
- › Dames softshelljas die water- en winddicht is
- › Lichtgewicht dames- en herenwandelschoenen
- › Bekijk meer producten van Travelin' online



BEKIJK ALLE TRAVELIN' PRODUCTEN ONLINE



NEDIS Luchtcompressor



ADVIESPRIJS FABRIKANT 59,99
44,95

DRAADLOOS EN OPLAADBAAR MODEL

- › Met duidelijk afleesbaar digitaal ledscherm
- › Tot 10.3 bar (150 psi) en ingebouwde ledverlichting
- › Compact model; ideaal voor thuis en onderweg

APPLE MacBook Air



ADVIESPRIJS FABRIKANT 1.099,00
599,00

REFURBISHED 13 INCH MODEL

- › Krachtige Apple M1-chip; razendsnelle prestaties
- › Met 8GB werkgeheugen en 128GB SSD
- › Veilig en snel inloggen met Touch ID

FLINQ Tuinslanghaspel



ADVIESPRIJS FABRIKANT V.A. 129,95
49,95

MET AUTOMATISCH TERUGTREKSYSTEEM

- › Automatische vergrendeling en 180° draaibare beugel
- › 9 sproeistanden voor diverse toepassingen
- › Bekijk meer Flinq tuinproducten online

BLOOMFOLD Luchtontvochtiger



ADVIESPRIJS FABRIKANT 69,95
39,95

COMPACT EN STIL MODEL

- › Efficiënte werking: verwijdert tot 250 ml vocht per dag
- › Ideaal voor slaapkamers en andere kleine ruimtes
- › Bekijk meer Bloomfold producten online

LEE T-shirts - 3-pack



ADVIESPRIJS FABRIKANT 59,95
24,95

GEMAAKT VAN 100% KATOEN

- › Set bestaande uit een grijs, wit en zwart shirt
- › Voelt heerlijk zacht en comfortabel aan
- › Bekijk meer Lee kleding online

SANGEAN Muzieksysteem



ADVIESPRIJS FABRIKANT 549,00
249,00

MET DAB+ EN FM RADIO

- › Kan ook afspelen via Bluetooth, USB of CD
- › Met krachtige speakers en equalizer-functie
- › Bekijk meer Sangean muzieksystemen online



Andrea Kimi Antonelli voert tijdens de Grand Prix van Monaco het veld aan. FOTO JAKUB PORZYCKI/REUTERS

REPORTAGE FORMULE 1

Antonelli overtreft in Monaco wat Verstappen deed als jongeling

19 jaar oud en nu al winnaar van Monaco. Is Andrea Kimi Antonelli wellicht op weg naar de wereldtitel?

Vincent Sondermeijer

MONACO

In een groot rond gebouw aan de Middellandse Zee is een reusachtige banketzaal vol ronde tafels, waar prins Albert II van Monaco zondagavond zal dineren met een tienerjongen in een smoking. Niet zomaar een tienerjongen: Andrea Kimi Antonelli, de 19-jarige Mercedes-coureur die als winnaar van de Grand Prix van Monaco volgens de traditie automatisch een uitnodiging krijgt voor een etentje met het staatshoofd van het mediterrane ministaatje.

De Italiaan, pas bezig aan zijn tweede Formule 1-seizoen, heeft het verdiend. In de straten van Monaco won hij zondag zijn vijfde race op rij, een overwinning waarvoor hij een dag eerder de basis had gelegd met een fabelachtig goede kwalificatieronde.

Antonelli is druk bezig het scenario uit te voeren dat een andere sensationele racietienier tien jaar geleden al schreef: Max Verstappen, die net als Antonelli gezegend is met een enorm talent en eveneens al in zijn tweede F1-jaar voor het eerst won. Maar Antonelli gaat nog een stapje verder. Want waar het in 2016 voor Verstappen nog bij één zege bleef, heeft Antonelli

een auto die hem in staat heeft gesteld om na zijn eerste triomf in maart te blijven winnen.

Niet gek dus dat de hospitality-ruimte van Mercedes op donderdag uitpilde van de pers voor een vraaggesprek met Antonelli. De vijf rijen stoelen die waren klaargezet, voldeden bij lange na niet; de journalisten stonden haast tot aan de achterwand van het vertrek.

Antonelli was er niet van onder de indruk en hoorde met frisse blik de vragen aan. Hij overzag de menigte vanaf een kruk aan een hoge tafel en nam de tijd voor zijn antwoorden, in perfect Engels. Tussendoor ging een van de smartphones af die als opnameparaat voor hem op tafel lag. Hij drukte het belletje lachend weg.

Als Antonelli zijn titeljacht dit jaar voltooit, wordt hij niet alleen de jongste F1-kampioen ooit, maar ook de eerste Italiaanse kampioen sinds Alberto Ascari in 1953. Antonelli: „Ik weet hoe emotioneel wij Italianen zijn. Dus ja, de verwachtingen zijn hoog.”

Speciale buitenbar

Buiten heerste intussen de gebruikelijke gekte van een Monaco-weekend. Het parcours voert langs statige gebouwen en weelderige hotels. Op het terras van Hôtel de Paris werd iemand die schuin bo-

ven de racebaan zat te ontbijten, van z'n omelet beroofd door een meeuw. De vips die de exquise etablisementen kunnen betalen, krioiden rond in de extreem krappe paddock. Wie geluk had, kon tussen de bodyguards door een glimp opvangen van Kim Kardashian, Lewis Hamiltons nieuwe vriendin.

Direct naast de paddock ligt een dealer van het exclusieve jachtenmerk waarvan Charles Leclerc (Ferrari) onlangs nog een nieuwe boot

Antonelli's kwalificatie was een klassiek staaltje Monaco-tovenarij

met speciaal voor hem geïnstalleerde buitenbar in ontvangst heeft genomen. Vergeleken met de superjachten die tijdens het raceweekend in de baai voor anker lagen omdat ze de stampvolle jachthaven niet in kwamen, leek Leclercs aanwinst haast op een rubberboot. Tussen de steigers vormde zich een drijvende file van kleine bootjes die de opvarenden van de superjachten afzetten bij de paddock.

De boten, de luxe, de sterren: het zijn Monaco-clichés. Maar ter plekke zorgen ze ervoor dat ieder-

een - inclusief de coureurs - zich ervan bewust is aanwezig te zijn bij wat, ondanks alle kritiek op het gebrek aan inhaalacties, nog altijd de meest prestigieuze en historische F1-race is.

Waar die context *an sich* al extra druk oplevert voor de rijders, is de sportieve uitdaging minstens zo groot: op zaterdag de moeilijkste kwalificatie van het jaar, en zondag 78 ronden uit de vangrail zien te blijven. En Antonelli draagt ook nog de last van de titelstrijd.

Enmaal op de baan was bij hem niets te merken van alle stressfactoren. Zaterdagmiddag kwam de concurrentie erg dichtbij in de kwalificatie, want op het korte, bochtige baantje in Monaco is het natuurlijke voordeel van Mercedes nagenoeg geneutraliseerd. De sessie liep uit op een rechtstreeks duel tussen Antonelli en Verstappen. Allebei gleden ze met majestueuze precisie langs de vangrails. Verstappens laatste ronde resulteerde in een onverslaanbaar ogende tijd. Maar door de chicane na de tunnel en de twee krappe rechterbochten die de ronde afsluiten perfect te nemen, versloeg Antonelli de Nederlander met 0,043 seconden.

Antonelli's kwalificatie was een klassiek staaltje Monaco-tovenarij - objectief gezien, en ook in de

woorden van de coureur zelf. „Dat was wat je noemt een magische ronde.” Zijn veel ervarener teamgenoot George Russell was vier tienden van een seconde langzamer, een aanzienlijke achterstand op zo'n kort circuit als Monaco, en had naar eigen zeggen geen flauw idee waarom hij zo traag was. Geen onbelangrijk gegeven, als je bedenkt dat Russell gezien de overmacht van Mercedes vooralsnog Antonelli's enige serieuze titelrivaal is.

Late herstart

In de race is van een eventueel gevecht om de overwinning tussen Antonelli en Verstappen al na twee seconden geen sprake meer. Verstappen komt wegens motorpech niet van zijn plek en valt uit. Antonelli rijdt vervolgens het grootste deel van de race ruim op kop. Tegen het einde krijgt hij, na een rode vlag wegens kapot asfalt in de laatste bocht, nog een herstart vanaf de startopstelling voor zijn kiezen. Maar ook dan blijft Antonelli rustig.

Dankzij zijn Monaco-overwinning heeft Antonelli een comfortabele voorsprong van 66 punten in de wk-stand. Als het zo doorgaat, kan hij zijn smoking in december weer uit de kast halen: voor het galadiner in Shanghai waar de wereldbeker wordt uitgereikt.



WIELRENNEN

Niet Van der Breggen, maar Vollering wint de Giro na spectaculaire slotetappe

Dat een Nederlandse renster de Giro d'Italia ging winnen, was begin van dit weekend wel duidelijk. Maar wie zou het worden?

Sam de Voogt

AMSTERDAM

Dat een Nederlandse renster de Giro d'Italia ging winnen, was aan het begin van dit weekend wel duidelijk. Maar wie zondag uiteindelijk het roze leiderstricot om de schouders gehangen kreeg in het Noord-Italiaanse Saluzzo, was toch een grote verrassing.

In de laatste etappe van de negendaagse etappekoers ging de kop van het algemeen klassement alsnog volledig overhoop. Niet Anna van der Breggen, die na haar magneetische tijdrif eerder deze week bijna een minuut voorsprong had op haar eerste achtervolgers, eindigde bovenaan, maar de vooraf als topfavoriet bestempelde Demi Vollering ging er alsnog met de eindzege vandoor. Van der Breggen eindigde zelfs als derde, ook nog achter de Duitse Antonia Niedermaier.

Aan de Duitse renster van Canyon/Sram mochten na afloop alle



Anna van der Breggen in de roze trui en Demi Vollering in de blauwe trui zondag. FOTO MARCO BERTORELLO/AFP

dankbetuigingen toekomen van Vollering en haar Franse ploeg FDJ United-Suez. Niedermaier speelde een beslissende rol in de afsluitende etappe, door er vroeg in de koers op de voorlaatste klim met twee medevluchters vandoor te gaan. Op de slotklim van de dag, de

laatste kans op een grote schifting, wist Vollering dat ze móest. Ze demarreerde, pakte zelfs een kleine voorsprong op Van der Breggen en zette op de top nog maar eens aan.

In tijdrifmodus ging ze op jacht op de koplopers, in een vrouwen-tegen-vrouwgevecht met Van der

Breggen. Dit was hét moment waarop Niedermaier er een vrouwen-tegen-vrouw-tegen-vrouwgevecht van had kunnen maken, maar de Duitse renster deed niks. Vollering mocht vooraan aansluiten en hoewel Niedermaier haar Nederlandse concurrente met haar eerste kopbeurt bijna achteloos uit het wiel reed, draaide het kopgroepje van vier daarna in goede harmonie rond tot aan de finish.

Met haar handen op haar hoofd kwam Vollering over de finish, alsof ze het niet geloven kon. Ze sprintte niet meer mee, de etappezege ging naar Elisa Longo Borghini, maar dat deed er voor de Nederlandse renster niet meer toe. „We did it”, riep Vollering in de microfoon op haar shirt richting de ploegleiding. Van der Breggen, die in 2021 stopte als profrenster maar vorig jaar op 34-jarige leeftijd terugkeerde in het peloton, kwam met een gebogen hoofd meer dan twee minuten later over de streep. Vollering zet met haar eerste Gi-

roze een uiterst succesvol seizoen voort. Ze won in het voorjaar de Ronde van Vlaanderen en Luik-Bastenaken-Luik en heeft met deze overwinning nu alle grote rondes minstens een keer gewonnen. Toch moeten de grootste doelen van haar jaar nog komen: de Tour de France Femmes een tweede keer winnen, en wereldkampioen worden op de weg. Voor beiden geldt ze als topfavoriet.

Zo werd de Giro van dit jaar weer voor een groot deel gekleurd door Nederlandse rensters. Eerst ging alle aandacht uit naar sprintster Lorena Wiebes, die de eerste etappe in de massasprint won en de roze leiderstrui mocht aantrekken, maar gediskwalificeerd werd vanwege een te lichte fiets.

Daarna ging het tussen Van der Breggen en Vollering. De laatste won twee bergetappes, maar Van der Breggen wist het tijdsverlies beperkt te houden. Haar ineenstorting in de slotrit was daarom toch nog een grote verrassing.

TENNIS

Andrejeva, pas 19, wint haar langverwachte grandslam in Parijs

In de finale van Roland Garros was de Russische Mirra Andrejeva veel te sterk voor de Poolse Maja Chwalinska, een qualifier die tot ieders verrassing was doorgedrongen tot de eindstrijd in Parijs.

Renée Peereboom

AMSTERDAM

Het laatste punt van het toernooi gaat Mirra Andrejeva zelf halen. Met een winner wordt ze de Roland Garros-kampioen van 2026. In twee sets (6-3, 6-2) verslaat ze overtuigend de Poolse qualifier Maja Chwalinska. Dan komt de ontleding: zodra de bal langs haar tegenstander vliegt, valt ze op haar knieën op het gravel.

Dat Andrejeva de finale zou bereiken in Parijs, was niet de grootste verrassing. Ze mag pas negentien jaar zijn - de jongste Roland Garros-winnares sinds Monica Seles in 1992 - tennisfans wachten al jaren op haar eerste grandslamtitel. Sinds ze in 2023 op vijftienjarige leeftijd haar eerste WTA-wedstrijd won, op het gravel van Madrid, zijn de verwachtingen hoog. In dat toernooi haalde ze meteen de vierde ronde, door twee top-twintigspelers te verslaan. Na een vierde ronde op Wimbledon eindigde ze dat jaar in de top-vijftig.

Het jaar erna bevestigde ze haar status van toptalent door de halve finale te bereiken op Roland Garros, en in 2025 werd ze in Dubai de jongste speelster ooit die een WTA1000-toernooi won. Meteen daarna won ze ook Indian Wells. Ze maakte indruk met hoe ze over de baan bewoog, hoeveel ballen ze terug had en haar creatieve spel, maar vooral ook met haar mentale kracht, want terugkomen van een set achterstand tegen nummer één van de wereld Aryna Sabalenka is bepaald niet makkelijk.

Gooien met rackets

Die mentale kracht liet haar regelmatig in de steek, als haar emoties haar de baas werden. Dan kan ze tekeergaan tegen het publiek, met rackets gooien of in tranen uitbarsten op de baan als ze haar goede spel even helemaal kwijt is, wat het doorgaans alleen maar erger maakt.

In deze finale blijft Andrejeva de spanning echter de baas. Meteen in de eerste game breekt ze haar tegenstander. Ze verliest daarna haar servicegame, maar het lijkt haar niet te deren. Tot 3-3 in de eerste set gaat het gelijk op, dan slaat Andrejeva een gat. De Russische vindt wat meer kracht in haar slagen, terwijl Chwalinska meer fouten begint te maken. Ze oogt wat minder snel dan in haar eerdere partijen en krijgt de ballen niet meer zo diep in het veld.

Chwalinska lijkt wat moe en nerveus, en dat is ook niet gek. Ze moest negen wedstrijden winnen om deze finale te bereiken, een prestatie waar niemand rekening mee hield. De Poolse is slechts de tweede qualifier ooit die de finale van een grandslamtoernooi be-



Boven: de Russische winnaar **Mirra Andrejeva** slaat een backhandreturn tijdens de finale. FOTO JULIEN DE ROSA / AFP

Links: de Poolse **Maja Chwalinska** tijdens de finale. FOTO JULIEN DE ROSA / AFP

van haar ballen een antwoord, en de Poolse komt kracht en snelheid tekort. De eerste set gaat vrij snel naar Andrejeva. Die blijft gefocust, ook in de tweede set laat ze weinig emoties zien en houdt ze haar hoge niveau vast, waarmee ze snel op twee breaks voorsprong komt. Pas als ze moet serveren voor de wedstrijd, worden de zenuwen zichtbaar: voor het eerst sinds het begin van de eerste set wordt ze gebroken. Maar ze herpakt zich direct, en met een break op *love* kroont ze zichzelf alsnog tot de nieuwe Roland Garros-kampioen.

In haar speech komen de spontaneiteit en humor naar boven waarmee Andrejeva de harten van veel fans heeft veroverd. „Ik weet niet zeker of ik jou moet bedanken”, zegt ze lachend tegen Mary Pierce, die de trofeeën uitreikt. „Aangezien je mijn coach [Conchita Martínez] hier een keer hebt verslagen in de finale.” Ze probeert het publiek toe te spreken in het Frans - sinds 2022 woont en traint ze in Cannes - maar gaat uiteindelijk toch weer over op het Engels.

Ze sluit af door zichzelf te bedanken, iets wat heel ongebruikelijk is, maar wat ze inmiddels doet bij elke titel die ze wint. Haar sponsor Nike heeft het op een jasje gezet, dat ze tijdens de ceremonie ook draagt: „I want to thank me.” Want, zegt ze, ik moet ook mezelf bedanken voor al het harde werk en voor het feit dat ik in mezelf blijf geloven. „Alleen ik weet hoe moeilijk het voor me was. Dus dankjewel aan mezelf.”

reikte, na Emma Raducanu, die in 2021 de US Open won.

Chwalinska verraste haar tegenstanders met een zeer gevarieerd spel. Waar het tennis over het algemeen wordt gedomineerd door hardhitters, moet Chwalinska het juist niet hebben van haar kracht. Ze is snel en heeft veel verschillende slagen in haar arsenaal. Ze slaat topspinforehands die hoog opstuiten, afgewisseld met backhandslices die juist laag bij de grond blijven, dropshots die de speler aan de andere kant van het net volledig uit positie brengen.

Toch kende Chwalinska, een grote belofte in de jeugd, tot dit toernooi weinig succes. Vanwege een depressie stopte ze zelfs tijdelijk met tennis, ze haalde nooit de top-honderd en bereikte pas twee

Roland Garros Zverev wint finale

Tijdens een vijfsetter heeft de Duitser Alexander Zverev zondag de mannenfinale van Roland Garros in Parijs gewonnen van de Italiaan Flavio Cobolli, de verrassende tegenstander. Het was de vierde grandslamfinale voor Zverev en zijn eerste grandslamwinst. Zverev draait al jaren mee, maar gold als de beste tennisser die nog nooit een grand slam op zijn naam kreeg. De 24-jarige, veelbelovende Cobolli speelde niet eerder een grandslamfinale.

Advertentie

nrcwebwinkel



APPLE

Refurbished iPad

- ▶ Refurbished iPad 2021 64GB Space Grey Wifi
- ▶ 10.2-inch Retina IPS-LCD beeldscherm mét TrueTone technologie
- ▶ Krachtige A13 Bionic chip en lange accuduur
- ▶ Veilig en snel met Touch ID ontgrendelen

Op zoek naar een toegankelijke iPad om digitaal de NRC te lezen en dagelijks te gebruiken? Deze refurbished iPad 2021 is een sterke alleskunner. Deze tablet heeft een 10,2-inch Retina-display, 64 GB opslag en de snelle A13 Bionic-chip. Daardoor navigeer je soepel tussen apps, stream je zonder moeite films en series en gebruik je de iPad ook prettig voor videobellen of online lezen.

Vergeleken met eerdere instapmodellen krijg je bij deze uitvoering meer opslagruimte en een duidelijk verbeterde frontcamera. Met 12 megapixel is die frontcamera bijzonder geschikt voor FaceTime, Teams en andere videogesprekken. Ook het scherm draagt bij aan een prettige kijkervaring, dankzij True Tone, dat kleuren afstemt op het omgevingslicht.

Achterpagina.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/ipad



In 2014 tijdens de wereldkampioenschappen in Brazilië speelde Oranje ook in extreme hitte. In de wedstrijd in Fortaleza tegen Mexico liep de temperatuur op tot veertig graden. Bruno Martins Indi, die meer moeite had met hitte dan sommige van zijn medespelers, moest na negen minuten al invallen in die wedstrijd. FOTO GETTY IMAGES



Training van Oranje in New York in voorbereiding op het WK. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN/ANP

SPORTPRESTATIES

Hoe kan Oranje zich voorbereiden op spelen in extreme hitte?

Het Nederlands elftal is dit WK ingedeeld in de regio waar de hitte het hevigst is. Sporten is dan gevaarlijk, prestaties lijden eronder. Wie een goed plan maakt, en lang genoeg de tijd neemt, heeft een groot voordeel op de concurrentie.



Oranje tijdens trainingssessie in New York op vrijdag. Dinsdag vertrekt het Nederlands elftal naar Kansas, dat als ideale uitvalsbasis voor acclimatisatie wordt gezien. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN/ANP

WK VOETBAL Joost Pijpker AMSTERDAM

Het is alsof zijn longen weigeren om mee te werken. Alsof de lucht te dik is om goed te kunnen ademen. Bruno Martins Indi merkt het meteen, als hij op 29 juni 2014 het veld van Estádio Castelao in de Braziliaanse kuststad Fortaleza opent. Een sprintje, en de Oranje-verdediger ligt al op apegapen. De temperatuur op dat moment, even na enen in de middag; net geen veertig graden Celsius.

Martins Indi (dan 22 jaar) weet dat hij daar meer moeite mee heeft dan sommige medespelers. In de hitte moet zijn motor altijd even wennen aan de inspanning van felle sprintjes. En zo heet als op deze zondagmiddag heeft de voetballer van Feyenoord het zelden meegemaakt. De hitte dwingt wereldvoetbalbond FIFA zelfs tot een primeur: de achtste finale wordt het eerste WK-duel ooit met tussentijdse drinkpauzes.

Tijd om te wennen heeft Martins Indi niet, in deze ontmoeting tussen Nederland en Mexico. Halsoverkop moet hij het veld in, na negen minuten voetballen, vanwege een blessure bij teamgenoot Nigel de Jong. Voor een warming-up is geen tijd meer, vanaf de eerste minuut moet hij „vol gas“. Martins Indi voelt hoe hij vrijwel direct „in het rood gaat“. Hoe lang het hem kost om van elke inspanning bij te komen.

Nederland wint die middag met 2-1, door een strafschop waarover het in Mexico nadien nog jaren gaat. Na afloop bestempelt aanvoerder Robin van Persie het duel tegenover de aanwezige pers als „een van de zwaarste wedstrijden uit mijn carrière“. Voor Martins Indi gold hetzelfde, zegt hij terugblikkend. „Je neemt het zo'n dag op tegen twee tegenstanders: Mexico én het weer.“

Tijdens het aankomende wereldkampioenschap in Noord-Amerika dreigt hetzelfde. In bijna alle speelsteden is de kans op extreme hitte de komende weken aanzienlijk. Vooral in de middag, als veel wedstrijden worden gespeeld, omdat ze dan ook in andere werelddelen op gunstige televisieommenten plaatsvinden. Zo worden in Dallas, de stad waar Oranje zondag zijn eerste groepsduel speelt tegen Japan, de komende dagen temperaturen van rond de 35 graden voorspeld.

Hoe gevaarlijk is dat? Wat doet zulke hitte met een lichaam? En hoe kan Oranje zich ertegen wapenen?

Zwarte vlag

Als Hein Daanen de zware metalen deur opentrekt, golft de hitte meteen naar buiten. De hoogleraar thermofysiologie van de Vrije Universiteit Amsterdam stapte de kleine vierkante ruimte in en kijkt op de thermostaat aan de muur. „Het is hier nu dertig graden, bij een relatieve luchtvochtigheid van 70 procent“, zegt hij. Vergelijkbaar met Miami in de zomer.

In deze klimaatkamer kan Daanen,

die al meer dan veertig jaar onderzoek doet naar hitte en het effect daarvan op het menselijk lijf, elk klimaat op aarde nabootsen. Gekleed op Miami is hij niet. De hoogleraar draagt deze frisse voorjaarsdag in februari een overhemd met een gebreide trui erover. Binnen een minuut verschijnen er zweetdruppeltjes op zijn gezicht.

Miami geldt als een van de speelsteden met het hoogste risico op extreme hitte. In de zuidelijke kuststad stijgt de temperatuur op zomerdagen al snel tot een graad of dertig. Toch zegt enkel dat getal lang niet alles, vertelt Daanen. Want er zijn nog drie factoren die de impact van een omgeving op het lichaam bepalen: de windsnelheid, zonnestraaling en luchtvochtigheid. En in geen van de zestien speelsteden is de lucht zo vochtig als in Miami.

Net als veel collega-wetenschappers kijkt Daanen daarom liever naar graadmeters die de vier factoren combineren. De bekendste is de zogeheten *Wet Bulb Globe Temperature* (WBGT). Die wordt ook uitgedrukt in graden Celsius, wat het getal verwarrend maakt voor het grote publiek.

Vanaf 18 graden WBGT raden wetenschappers al aan sporters te waarschuwen voor de hitte. Vanaf 23 graden geldt een „rode vlag“: het risico op hitteklachten is dan al hoog, en sporters doen er verstandig aan hun tempo aan te passen.

Bij 28 graden geldt een zwarte vlag, en is het verstandig wedstrijden af te gelasten of te verplaatsen naar een koeler moment. Het gevaar van problemen is

dan extreem hoog. In een gemiddelde Amerikaanse zomer komen de waarden daar akelig dicht bij in de buurt, blijkt uit twee recent verschenen wetenschappelijke onderzoeken. In Dallas, Houston, Miami en het Mexicaanse Monterrey ligt de WBGT in juni en juli de gehele middag boven de 28 graden. In Atlanta bereikt die temperatuur op een doorsnee zomerdag 27,4 graden, in Kansas City en Philadelphia 26,5 graden. In slechts vier speelsteden blijft die waarde 's middags onder de 23 graden.

Oranje is ingedeeld in de regio waar de kans op extreme hitte het hevigst is: in de groepsfase speelt het Nederlands elftal in Dallas, Houston en Kansas City. In die eerste twee steden valt het risico mee, omdat de stadions zijn uitgerust met airconditioning. Maar dat geldt niet voor de stadions in Kansas City en Monterrey, waar Oranje bij een eerste plaats in de groep de eerste kruisfinales speelt.

FIFA hanteert andere grenswaarden. Voor de voetbalbond begint code zwart pas vanaf een WBGT van 32 graden, tot ergernis van de wereldwijde spelersvakbond FIFPro. Dat wil overigens niet zeggen dat wedstrijden vanaf die temperatuur - volgens de twee onderzoeken niet ondenkbaar - ook worden afgelast. Het protocol van de FIFA schrijft bij code zwart alleen drinkpauzes van drie minuten voor, halverwege de eerste en tweede helft.

Hitteberoerte

De menselijke motor is betrekkelijk inefficiënt. Bij inspanning gaat 80 procent van alle energie verloren als

warmte. Het is dus heel gebruikelijk dat de kerntemperatuur van sporters tijdens een activiteit oploopt, zegt Maria Hopman, hoogleraar fysiologie aan het RadboudUMC Nijmegen. Van onderzoek naar hardlopers weet ze: 39 graden halen de meeste mensen al snel.

Een lichaam reageert onmiddellijk op zo'n temperatuurstijging, zegt ze. „Want alle processen in het menselijk lichaam worden door enzymen gestuurd, en die doen hun werk het beste rond de 37 graden. Dus alles is erop gericht het lichaam op die temperatuur te houden.“ Er zijn twee manieren waarop dat kan. De natte en droge warmte-afgifte, noemen wetenschappers dat.

„De eerste gaat via het bloed“, zegt Hopman. „Haarvaten worden wijder, en zo trekt de warmte naar de huid. Je krijgt een rood hoofd en geeft warmte zo direct af aan de buitenlucht. De tweede is door transpiratie: de klieren in de huid produceren zweet, en voor het verdampen van dat vocht is hitte nodig, die wordt onttrokken aan je lichaam.“

Hoe goed dat lukt, is afhankelijk van de omstandigheden. Bij een buitentemperatuur van 12 graden gaat het afgeven van warmte via het bloed sneller dan bij 32 graden. Voor zweeten geldt iets soortgelijks, zegt Hopman. „Is de luchtvochtigheid hoog, dan kun je de hitte moeilijker kwijt door transpireren. Het zweet verdampst niet, maar druipt van je af. Je droogt uit, maar droept niet af.“

Nu hoeft dat niet per se een gevaar te zijn, zegt Hopman. Pas vanaf een lichaamstemperatuur boven de 40 gra-

den kan het problematisch worden, en dan ook alléén als het gepaard gaat met „neurologische verschijnselen, zoals zwakken, flauwvallen, slecht aanspreekbaar zijn“. Dan spreken medici van een „hitteberoerte“, die snel moet worden behandeld. Gebeurt dat niet, dan kan het leiden tot blijvende schade aan organen of hersenen, of in de ergste gevallen tot overlijden.

Maar ook als er geen acuut gevaar dreigt, is het voor teams belangrijk om de hitte serieus te nemen, weet de Nijmeegse hoogleraar. Uit onderzoek van een collega-wetenschapper bleek enkele jaren geleden nog hoe sterk de prestaties van topsporters door hitte kunnen dalen. Specifiek uit het voetbal is bekend dat spelers die hitte slecht kunnen verdragen minder lang en hard lopen. De afgelegde afstand per wedstrijd daalt gemiddeld met 7 procent, het aantal sprintjes met meer dan een kwart.

Natte handdoeken

Voor Bruno Martins Indi begon de voorbereiding op het WK van 2014 al meer dan vier weken voor de eerste wedstrijd. In de tweede helft van mei verzamelde de spelersgroep van het Nederlands elftal zich al op een luxe resort aan de Portugese Algarve. Die locatie was met reden gekozen, zegt de voetballer. Het weer was er vergelijkbaar met wat de spelers aan de overzijde van de Atlantische Oceaan stonden te wachten.

Zo'n periode van acclimatisatie is, voor een elftal dat uit is op topprestaties, volgens hoogleraar Hein Daanen

bijna een vereiste. Het menselijk lichaam is goed in staat zich aan te passen aan de hitte, maar daarvoor is dan wel een goed plan nodig, en voldoende tijd. Ideaal is minstens veertien dagen, zegt Daanen, die de bondsarts van het Nederlands elftal in aanloop naar dit WK adviseerde over de hitte-aanpak. De staf van Oranje heeft naar hem geluisterd, want het team vertrekt, via een tussenstop van een paar dagen in New York, volgende week dinsdag naar het basiskamp in Kansas City. Daar speelt Oranje ruim twee weken later op vrijdag 26 juni het derde groepsduel tegen Tunesië. De eerste twee wedstrijden speelt Nederland in de gekoelde stadions van Dallas en Houston.

Daanen pakt er een grafiek bij, uit eigen werk. Daarop is te zien dat het hart zich het snelste aanpast. Na een paar dagen trainen in de hitte daalt de hartslag bij inspanning. Dit komt mede doordat het lichaam er beter in slaagt vocht vast te houden, waardoor de huid beter doorbloed is en de voorraad om uit te zweten groter. Wat zich het laatst aanpast, is hoeveel een sporter daadwerkelijk zweet, omdat het enkele dagen duurt voordat de zweetklieren op stoom komen. Pas na twaalf dagen is die aanpassing volledig.

Toch is niet elke locatie even geschikt om zo'n traject te doorlopen, weet Daanen. „Je wil aan de ene kant dat de temperatuur hoog genoeg is, zodat de acclimatisatie optimaal verloopt, maar ook weer niet zo hoog dat je nauwelijks kunt trainen.“ Zonder inspan-

ning verloopt het proces namelijk minder snel. Mede daarom vielen Dallas en Miami als uitvalsbasis voor het Nederlands elftal af, en bleek het centraal gelegen Kansas City volgens Daanen ideaal.

Minstens zo belangrijk, zegt Hopman, is een goed plan rondom de inname van vocht. Want al bij 2 procent gewichtsverlies door zweeten worden de prestaties minder. Maar hoeveel iemand moet drinken om goed gehydrateerd te blijven, is heel persoonlijk, weet ze uit de hardloepsport. Oranje zou er volgens haar daarom goed aan doen om vooraf al in kaart te brengen hoeveel vocht elke voetballer bij inspanning verliest. Daarom heeft de KNVB ook een voedingsdeskundige ingeschakeld voor advies.

Tot slot is koeling cruciaal. In 2014 werden volgens oud-international Martins Indi in rustpauzes koelvesten ingezet en liepen spelers de hele tijd met een natte handdoek rond hoofd en nek. „Maar die werd natuurlijk ook snel warm.“ Toch is het zaak dat koelen niet te overdrijven, zegt Daanen. „Bij duuringspanningen is voor koelen tegenwoordig bijna standaard: je hebt dan een lage kerntemperatuur en kunt langer presteren. Maar een teamsport is vaak een combinatie van duuringspanning en sprinten.“ En sprinten met koude spieren is dan weer niet ideaal.

De hitte serieus nemen loont dus, zegt Daanen. „Maar ook al ben je nog zo goed geacclimatiseerd, een prestatieverlies in de hitte houdt je altijd.“

Van een hitteberoerte spreken medici alleen als sporters neurologische verschijnselen vertonen zoals zwakken en flauwvallen

INTERVIEW IRIS CLEVER WETENSCHAPSHISTORICUS

'Statistiek is geen neutrale tool - het is bedacht voor raciale classificatie'

De moderne statistiek is geworteld in de rassenwetenschap. „Het verzamelen en goed bewaren van data stond centraal.“

Berend Nieuwhof

AMSTERDAM

De moderne wereld draait op data en statistiek. In AI-chatbots, om wetenschappelijke resultaten te toetsen, om fraude te voorspellen. Keiharde cijfers ogen neutraal, bieden houvast in de complexe wereld en maken patronen herkenbaar. Maar waardevrij wiskundig gereedschap zijn ze absoluut niet, ziet wetenschapshistoricus Iris Clever. „We plaatsen veel vertrouwen in algoritmes en data, zonder écht te begrijpen wat voor menselijke keuzes en vooroordelen ze bevatten”, vertelt ze per video.

Neem Karl Pearson (1857-1936), een van de voorvaders van de moderne statistiek. Zijn bekendste uitvinding is de correlatiecoëfficiënt, ook wel Pearsons *r*, waarmee verbanden tussen verschillende variabelen worden getoetst. Wat Clevers studenten aan de universiteit van Chicago steevast verbaast: „Pearson was een rassenwetenschapper. Hij had een enorme schedelcollectie, zo'n zeventuizend stuks, uit allerlei hoeken van de wereld. Veelal in koloniale context verzameld. Zijn ultieme doel was om die met de nieuwste statis-



Hoe verder de data van hun oorsprong verwijderd raken, hoe sneller die oorsprong vergeten wordt

tische methoden op ras in te delen. En die methoden gebruiken wetenschappers nog altijd.”

Clever kwam Pearson op het spoor door haar fascinatie voor de medische en culturele geschiedenis van het lichaam. Die bleek sterk verbonden met het kolonialisme, ontdekte ze tijdens haar master geschiedenis in Utrecht en haar promotie in Los Angeles. Zo leerde ze over de Niasmaskers, gipsen afdrucken van de gezichten van inwoners van het Indonesische eiland Nias. Die zijn gemaakt door Nederlandse wetenschappers op koloniale expeditie, een deel hangt nu in het Rijksmuseum. „Ze vormen een bizarre momentopname van hoe die koloniale wetenschap in zijn werk ging.”

Dus dook ze de archieven in, op zoek naar beschrijvingen van wetenschappelijke ontmoetingen tijdens de koloniale tijd. Helaas bleken de kolonisten daar weinig over te schrijven. Wat Clever wel vond: „Data, data en nog eens data. Dozen aan tabellen van lichaamsmetingen, tachtig pagina's aan geowehoer over statistiek.”

Was dat verbazingwekkend?

„Het was opvallend, maar ook wel



Iris Clever op de campus van de universiteit van Chicago. FOTO LAURA MCDERMOTT/THE GLOBE AND MAIL

logisch: de rassenwetenschap is per definitie een classificatieprobleem. Ze vergeleken schedelmetingen met elkaar om mensen in verschillende groepen op te delen. Dat was destijds, begin twintigste eeuw, een heel gewoon idee. En om zulke vergelijkingen te maken, heb je heel veel data en nieuwe statistiek nodig. Dat is precies waar Pearson zijn *Coefficient of Racial Likeness* voor ontwikkelde: hij bracht allerlei schedelmetingen samen tot één getal. „Een schedelmeting bestaat uit wel 32 verschillende gemeten afstanden die onderling van elkaar afhankelijk zijn, en Pearson vond dat zijn tijdgenoten daar slordig mee omgingen. Dus gaf hij de aanzet voor de *multivariate* statistiek, met als doel om ras het allerbeste te classificeren.”

Moeten we dan de moderne statistiek op de schop nemen?

„Dat ook weer niet. We hebben een heleboel te danken aan Pearsons statistiek, en ik zou niet zeggen dat de statistiek zelf racistisch is. Maar we moeten goed beseffen waar de oorsprong van deze methodes ligt. Ik wil af van het idee dat veel van mijn studenten hebben als ze mijn lokaal binnenlopen: dat statistiek per definitie een neutrale tool is. Het is niet bedacht door een nietsvermoedende wetenschapper en vervolgens door rassenwetenschappers gebruikt, het is specifiek voor raciale classificatie ontwikkeld. Dat lijkt me een interessant en belangrijk historisch gegeven.”

En hoe zit dat met data?

„Het verzamelen, publiceren en

werkt zelfs tegenwoordig nog door, bijvoorbeeld in forensische software als Fordisc, die ongeïdentificeerde lichamen met referentiedatabases vergelijkt om vermiste mensen op te sporen. Die databases zijn deels gebaseerd op de oude schedelcollecties van rassenwetenschappers, inclusief Pearsons collectie. De denkbeelden van een eeuw geleden beïnvloeden dus de conclusies van de software.”

Immiddels is de wetenschappelijke consensus dat biologisch ras niet bestaat. Zijn we daarmee van het probleem van geracialeerde data af?

„Helaas niet. Neem bijvoorbeeld mijn collega's in medisch onderzoek, hier in Chicago. Ze trainen een algoritme om de ontwikkeling van tumoren te voorspellen, op basis van medische scans van het weefsel. Het werkt ongelooflijk goed, en het is dus allemaal gebaseerd op visuele data van patiënten. Maar hoewel ze juist géén data over ras bij de training van het model gebruiken, en dokters het ook niet uit de foto's zouden kunnen aflezen, kan de machine ras met heel veel zekerheid voorspellen. Zonder dat ze erom vroegen, zonder dat ze het wilden, kan hun algoritme mensen op ras indelen.”

„En ze wisten niet te achterhalen hoe het model dat precies doet. Vermoedelijk met een combinatie van allerlei losse eigenschappen van zo'n tumor, wat het buitengewoon moeilijk te isoleren maakt. Op zichzelf is de 'rasvaardigheid' in dit geval geen probleem, maar het laat zien dat zo iets ondanks de beste bedoelingen en maatregelen toch in een model kan opduiken. En dat brengt risico's met zich mee. Zo'n model zou die rasvaardigheid kunnen gebruiken om verschillende groepen mensen ongelijk te behandelen. Bijvoorbeeld het voorschrijven van meer medische middelen naar witte patiënten, hogere verzekeringspremies voor niet-witte patiënten, of minder niet-witte patiënten doorverwijzen voor follow-upscreenings.”

Terwijl de onderzoekers in dit geval alles op alles hebben gezet om etniciteit níet mee te nemen in de training van het model.

„Precies. Goede bedoelingen zijn mooi en vreselijk belangrijk, maar niet genoeg om het probleem op te lossen. Wiskundige Cathy O'Neil beschrijft het treffend in haar boek *Weapons of Math Destruction*: 'Grote dataprocessen vinden niet de toekomst uit; ze codificeren het verleden.' En om de gevolgen daarvan te begrijpen, hebben we geschiedkundig onderzoek nodig naar de oorsprong van data. Alleen dan kunnen we de verouderde normen en waarden die aan de data kleven, achter ons laten.”

„En die ingebouwde, menselijke waarden kunnen gemakkelijk door tijd en ruimte reizen. Dat



Commentaar

LOKAAL BESTUUR

Neem de noodkreten van burgemeesters serieus

Jack de Vries, burgemeester van Maassluis, sprak zich afgelopen week uit tegen het voeren van de nieuwe coalitie in zijn gemeente om niet aan de spreidingswet te voldoen en asielsezoekers op te vangen. Die uitspraken ogen moedig. Ze volgen vergelijkbare geluiden van burgemeesters, recent in *NRC*, onder wie vrijdag die van Papendrecht. Zij voelden zich zowel in de steek gelaten door Den Haag als door gemeenten die geen asielsezoekers willen opvangen.

Zulke noodkreten tonen de institutionele eenzaamheid van de moderne burgemeester. Die is allang niet meer de regent uit *Swiebertje*. Ze zijn, zei vicepresident van de Raad van State Thom de Graaf, zowel een „boegbeeld” als een „aambeeld”, waar „naar hartenlust op wordt geslagen”.

De burgemeester is benoemd door de kroon maar afhankelijk van de gemeenteraad, wiens vergaderingen hij of zij ook voorziet. Naar buiten toe vertegenwoordigt de burgemeester de gemeente, maar binnen de gemeente is hij soms verlengstuk van het Rijk - zie naast de uitspraken van De Vries ook bijvoorbeeld de coronabeperkingen die landelijk werden bepaald maar lokaal werden afgedwongen. Ze kunnen ergens iets van vinden, maar hebben weinig politieke macht.

Tegelijkertijd ontwikkelden burgemeesters zich de

afgelopen decennia wel steeds meer tot een 'sheriff', die alsmar meer bevoegdheden kreeg om de openbare orde te bewaken. Deze week nog werd de toch al goed gevulde bestuursrechtelijke gereedschapskist weer wat verder gevuld, toen het kabinet burgemeesters meer mogelijkheden gaf om het demonstratierect in te perken.

De burgemeester is dus machtig, maar ook dienend. De uitspraken van De Vries werpen daarom een belangrijke vraag op: wat is eigenlijk de gewenste verhouding

De spanning tussen lokaal en landelijk is de afgelopen jaren opgelopen en raakt vrijwel alle grote dossiers

tussen landelijke en lokale overheid?

Burgemeesters zitten klem tussen een rijksoverheid die steeds meer van gemeenten eist en gemeenteraden die daar dan ook wat over te zeggen willen hebben. De decentralisatiegolf van de jaren tien heeft bevoegdheden eerder vervaagd dan verhelderd. Dat schuurt als de democratisch verkozen gemeenteraad iets anders wil dan de democratisch verkozen Tweede Kamer, die de

spreidingswet aannam (maar daarin gemeenten ook een geitenpaadje bood om op nul uit te komen).

Die spanning tussen lokaal en landelijk is de afgelopen jaren opgelopen en raakt vrijwel alle grote dossiers: van verduurzaming tot jeugdzorg, van woningbouw tot asielopvang. Dat burgers en hun vertegenwoordigers op lokaal niveau daar niet alleen iets over willen vinden maar ook iets over willen beslissen, is begrijpelijk. Dat ministers voor de uitvoering van hun beleid niet afhankelijk willen zijn van de welwillendheid van een raad is dat eveneens.

Omgekeerd kunnen gemeenten die zich aan gedeelde opgaven onttrekken in de toekomst niet op solidariteit van anderen rekenen; en een Rijk dat te gemakkelijk taken doordrukt, verliest de welwillende medewerking van gemeenten. De ideale gemeentelijke uitvoeringsorganisatie van het Rijk noch vrijstaat.

Maar over wat daartussen moet bestaan wordt in Den Haag al te lang onvoldoende nagedacht. De bestuurlijke spagaat waarin de spreidingswet burgemeesters én gemeenten plaatst, dwingt tot bezinning. Duidelijkere verantwoordelijkheden en bevoegdheden zijn niet alleen werkbaarder voor burgemeesters en wethouders; ze maken ook eerlijker duidelijk wat burgers van welk bestuur mogen verwachten - en wat niet.

Advertentie

nrc webwinkel

Zomerse aanbiedingen

FDB MÖBLER
M1 tuinstoel

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

› Klassiek en traditioneel Scandinavisch design
› Gemaakt van FSC-gecertificeerd en geolied teakhout
› Ontworpen door Thomas E. Alken

FDB MÖBLER
M20 tuinstoel

In de kleuren: ● ●

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

› Weerbestendig en snel drogend
› Robuust én stapelbaar design
› Modern comfort voor elke buitenruimte

DROOG
Shadylace parasol

Adviesprijs fabrikant 299,-
199,-

› Boots het schaduw effect van een bladerdak na
› Ontwerp van Chris Kabel
› Diameter van 245 cm en maximale hoogte van 235 cm

Exclusief bij NRC

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

› Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
› Meerdere verstelbare standen
› Inclusief ademend en waterafstotend kussen

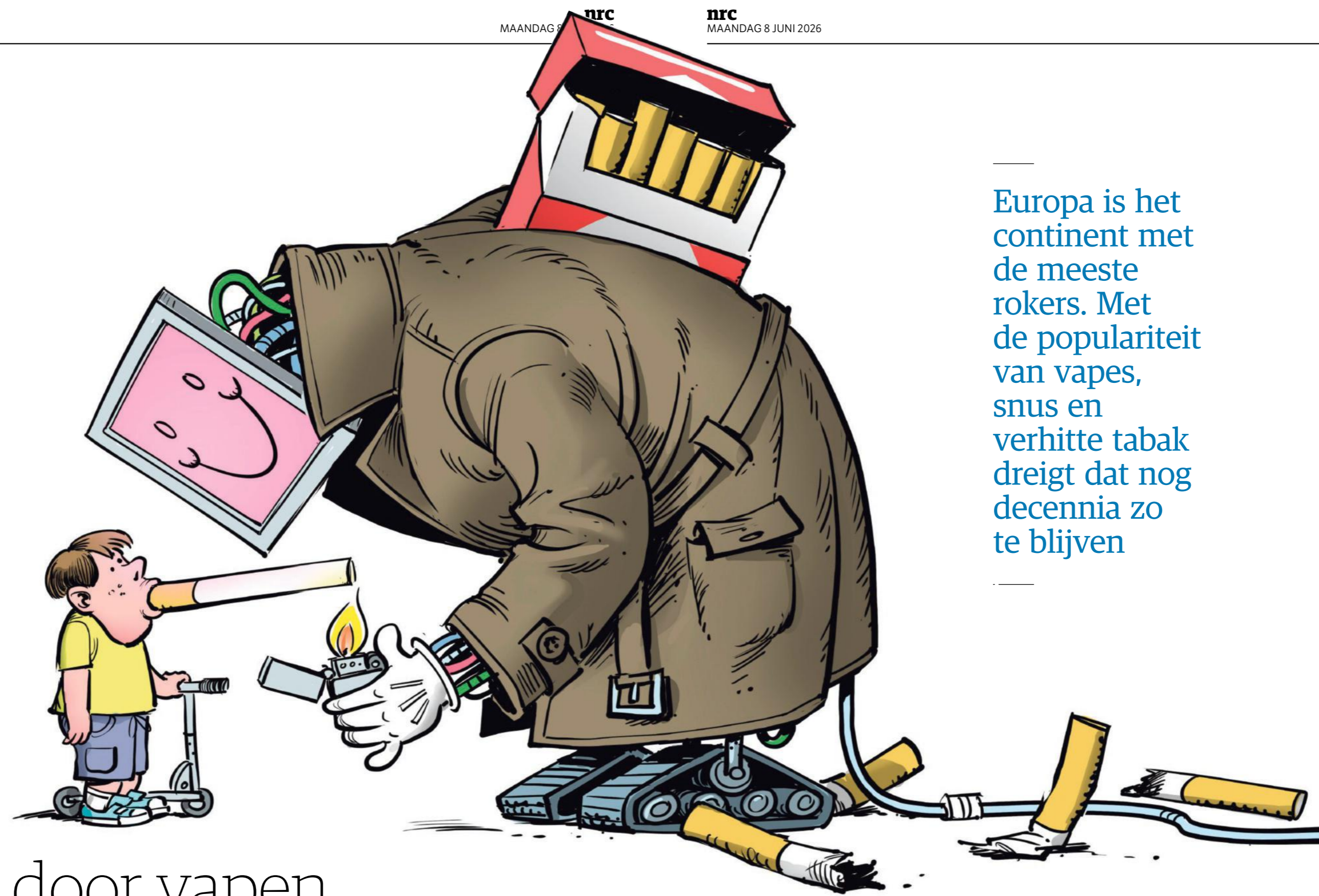
SELETTI
Buitendouche

Adviesprijs fabrikant 345,-
259,-

› Geniet van verkoeling op warme zomerdagen
› Gemaakt van koper en beton
› Eenvoudig te installeren en 220 cm hoog

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/buitenleven





ILLUSTRATIE HAJO

Tabaksconsumptie is de grootste vermijdbare doodsoorzaak in Europa. Vol optimisme vertrok longpatholoog *Danielle Cohen* naar Brussel om te waarschuwen voor de gevaren van roken en vapes. Maar tegen een grootschalige AI-campagne van de tabaksindustrie valt moeilijk op te boksen. Artsen moeten het verhaal van hun patiënten blijven vertellen.

Eén ziek kind door vapes zegt meer dan 35.000 AI-reacties van de tabaksindustrie

Afgelopen week was ik in Brussel. Niet om microscoopbeelden van longkanker te beoordelen, mijn normale werk, maar om te lobbyen. Of beter gezegd: een poging te doen daartoe. Die was vanaf het begin gedoemd te mislukken. Maar dat wist ik nog niet toen ik vol optimisme door de gangen van het immense Europees Parlement liep, naar de bijeenkomst over de nieuwe tabakswetgeving waarvoor ik was uitgenodigd.

De Europese tabakswetgeving wordt voor het eerst in meer dan tien jaar herzien. En dat is hard nodig. Tabaksconsumptie is de grootste vermijdbare doodsoorzaak in Europa: jaarlijks sterven er nog altijd zevenhonderdduizend mensen aan de gevolgen van roken. Europa is bovendien wereldwijd het continent met de meeste rokers. Met de populariteit van vapes en ande-

re nieuwe nicotineproducten zoals witte snus (nicotinepoeder dat onder de bovenlip wordt gebruikt) en verhitte tabak (tabak die je verwarmt in plaats van rookt) dreigt dat nog decennia zo te blijven. Wat er nu in Brussel wordt besloten heeft dus gevolgen die generaties lang zullen doorwerken. Voor de volksgezondheid, maar ook voor partijen die geld verdienen aan nicotineverslaving: de tabaksindustrie.

Uit onderzoek blijkt dat Europarlementariërs buitengewoon vaak worden benaderd door tabakslobbyisten. Sommige Europese overheden onderhouden nog altijd structureel contact met tabakslobbyisten, ondanks internationale verdragen die dat zouden moeten verbieden. Er zijn naar schatting honderden fulltime lobbyisten actief in Brussel sinds de tabakswetsherziening werd aangekondigd. Tegenover hen: een handjevol artsen en medewerkers van gezondheidsorganisaties.



Danielle Cohen is longpatholoog aan het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) en oprichter van voorlichtingsplatform Vapes #jouwkeuze.

En die ongelijke verdeling is de afgelopen maanden alleen maar groter geworden: juist nu dreigen de belangrijkste Europese gezondheidsorganisaties een groot deel van hun financiering te verliezen, omdat de Europese Unie heeft besloten de beïnvloeding van beleid niet langer te subsidiëren. De tegenmacht in Brussel is op het slechtst mogelijke moment ernstig verzwakt.

Van moedeloos naar boosheid

Dit alles werd me duidelijk in het zaaltje van de bijeenkomst, waar twee welwillende Europarlementariërs luisterden naar onze verhalen over tieners die zwaar verslaafd zijn geraakt aan vapes. Maar alsof dit allemaal nog niet genoeg was om moedeloos van te worden, sloeg mijn stemming om in boosheid, toen foto's binnendruppelden via de app. Enorme, knalgele raamstickers op de gevels van tabaksspecialzaken van tabaksgigant Philip Morris International, met de tekst: "Uw keuzevrijheid

loopt gevaar" en daaronder een QR-code. Wie die code scant, belandt op de website yourvoicedecides.com. Daar word je uitgenodigd je mening te geven over Europese tabakswetgeving. Klinkt democratisch. Is het niet.

Op de website staan tientallen knoppen met 'zorgen' over strengere tabaksregels zoals 'minder aanbod van nicotineproducten', of 'beperkte keuze voor consumenten'. Er is welgeteld één knop voor wie wél strengere regels wil. Wie op een aantal bezwaren klikt, krijgt een door AI gegenereerd vloeiend, redelijk klinkend, overtuigend betoog dat rechtstreeks kan worden ingediend bij de 'publieke consultatie' van de Europese Commissie.

Zo'n consultatie is een officiële procedure waarbij de Commissie burgers en organisaties de kans geeft te reageren op voorgenomen wetgeving, voordat die definitief wordt vastgesteld. Meestal komen daar zo'n duizend reacties op. De consultatie over de tabaks-

wetten telt nu al meer dan vijftienduizend inzendingen, waarvan het overgrote deel afkomstig lijkt te zijn van dit soort geautomatiseerde systemen van de industrie.

Luis in de pels

Philip Morris presenteert de website yourvoicedecides.com als neutraal platform voor burgerparticipatie. Maar wie goed kijkt, ziet een machine die industriestandpunten vermomt als burgermeningen. Geen participatie, maar simulatie van participatie, aangedreven door kunstmatige intelligentie. Het is de vraag of de Europese Commissie bereid is hierdoorheen te prikken.

Vorige week dienen wij, een groep artsen, samen met de Rookvrije Generatie (het samenwerkingsverband van de Hartstichting, het KWF en het Longfonds) een klacht in bij de Reclame Code Commissie, wgens misleiding, mogelijke schending van het verbod op tabaksreclame en overtredingen van de

Europa is het continent met de meeste rokers. Met de populariteit van vapes, snus en verhitte tabak dreigt dat nog decennia zo te blijven

COLUMN
CAROLINA TRUJILLO



Bio over de bio-industrie

Laatst moest ik voor een festival een korte bio aanleveren zodat die als aankondiging op de website kon worden gebruikt. Ik begrijp nooit waarom opdrachtgevers je vragen een korte bio aan te leveren die ze zelf ook van websites kunnen plukken, van festivals waar je al een keer eerder bent geweest. Het lijkt me bij uitstek de taak van een festivalorganisator om zelf de bio te *copy-pasten*, maar goed. Ik ging naar zo'n bio'tje, kopieerde dat en stuurde hem bijna ongelezen door, tot mijn oog viel op de regel: "Ze schrijft vaak kritisch over de bio-industrie".

Volgens de Van Dale is bio-industrie fokkerij in het groot „gekenmerkt door een ver doorgevoerde mechanisatie”.

Ik zie heus wel wat diereneters doen wanneer ze zeggen dat ik tegen de bio-industrie zou zijn. Dat maakt mijn veganistisch verzet tegen het uitbuiten van dieren alleen geldig als die in het groot plaatsvindt met behulp van ver doorgevoerde mechanisatie, en dat is niet zo. Uitbuiten kan in het groot en in het klein, zelfs een-op-een. Het kan biologisch, scharrelend of met hartjes en sterren op het etiket.

Lieden die je in de hoek rommelen van 'tegen de bio-industrie' eten meestal zelf nog wel dieren of drinken hun moedermelk. Ze weten hoe wreed en onnodig die is en doen alsof je dat kunt wegpoetsen door keurmerken te kopen. „Ja, de bio-industrie, die is slecht, maar als ik mijn stuk vlees bij de ambachtelijke, peperdure slager haal, kan niemand daarop tegen zijn.”

Jawel. Het dier zelf om te beginnen. Dat heeft zich waarschijnlijk met alles wat het in zich had verzet tegen zijn uitbuiting, transport en slacht. Dat het oké is om dieren te doden die zogenaamd een goed leven hebben gehad, is bovendien lulkoek. Je gaat ook niet gelukkige mensen euthanaseren omdat het voor ongelukkigen al rot genoeg is. Het maakt geen donder uit hoe het dier zich voelt.

Je laat niet zijn kop afsnijden omdat jij niet met groenten kunt koken

Je laat het niet zijn kop afsnijden omdat jij niet weet hoe je met groenten kunt koken. Dan google je vegan recepten of je haalt falafel.

„Oké, maar als ik melk bij de lokale boer haal is het wel prima toch? Regionaal en zo?”

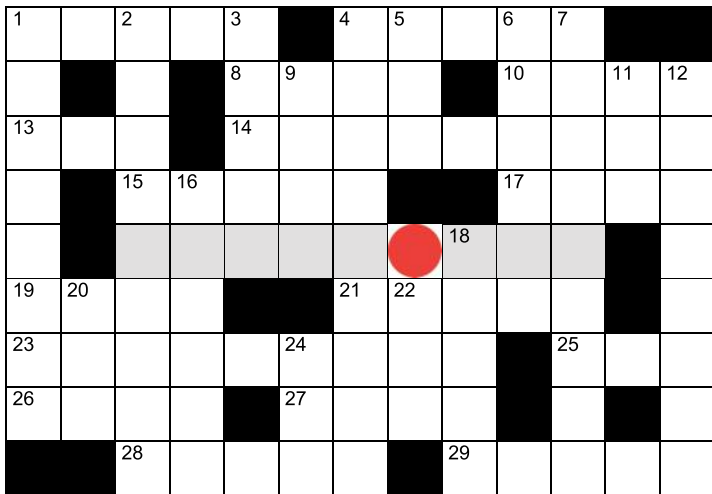
Nee. Ook niet. Het maakt voor de koe niet uit of je binnen jouw postcodegebied haar kalf laat ontvoeren of daarbuiten. Blijf gewoon van haar moedermelk af. Neem haveremelk. Kokosmelk voor mijn part, maar je gaat die koe niet uitmelken en haar kalf laten vermoorden voor een homp kaas.

„Regionaal, drie sterren, kalfje-bij-de-koe, biologisch, circulair dan?”

Nee. Als er dieren voor worden uitgebuit, ben ik tegen. Bio-industrie of stierengewechten. Niemand hoeft te kiezen tussen dieren op grote schaal uitbuiten of op kleine. Je kunt op elke schaal weigeren ook nog maar één dier te laten lijden door jouw bewuste keuze. Maak van het verzet van veganisten niet dat we tegen de bio-industrie zouden zijn. Veganisten zijn tegen elke uitbuiting van dieren. Net als de meeste mensen wanneer zij aan wat eerlijke introspectie zouden doen. Niemand is voor het uitbuiten van dieren, niemand is voor dierenleed. Helaas leven de meeste non-vegans niet naar de principes die ze denken te hebben. De meeste eters vertikken het hun van dieren vervaardigde gehaktbal te verwisselen voor een plantaardige, of in plaats van dierenmelk te kiezen voor die van planten. Wat hun principes waard zijn, moge duidelijk zijn: een gehaktbal of een kaasplankje.

Ik voegde dit allemaal toe aan de korte bio. Toen vonden ze hem te lang.

IN HET MIDDEN



Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Uitgeteld 4. Rare vrucht 8. Oma 10. Medische bestanden 13. Typisch Friese of Japanse naam 14. Kleine toer 15. Kan een draagvlak beter zijn 17. *...!... I Did it Again*, Britney Spears 19. Platonisch denkbeeld 21. Past voor 66 of 101 23. Nederlands noodvoedsel 25. Carnavalsstad 26. *... kleine Italiener*, Conny Froboess 27. Hulst of Kok 28. Vervelends 29. Kramer, Kockelmann en Ratzke

Verticaal: 1. Franse badplaats 2. Kletsen 3. Zoetwatervis 4. '___ van Oranjes mogelijk onrechtmatig verkregen' 5. Past voor middel of acteur 6. Krankzinnig 7. Beeldenrij 9. ___ des verderfs 11. Geeft jongeren cultuurkorting 12. Past na John of Smile 16. Indonesische munt 18. Vader van Ari 20. Por 22. ___ dat nog 24. Grappenmaker

Oplossing puzzel 5 juni. Horizontaal: 1. MARSMAN 5. THANS 9. EM 10. SOUR 11. VIDEO'S 13. CEMENT 15. ERMELO 21. ASSELT 22. MOUSSA 25. EPOCHE 27. REAL 28. AI 29. NANNY 30. PERSOON **Verticaal:** 1. MOVED 2. REDES 3. SMERISSEN 4. ARSENAAL 5. TOE 6. HUMORLOOS 7. ARE 8. SET 10. SCORSESE 12. OMG 14. NOG 16. LES 17. EGO 18. DEP 19. UTC 20. SHEIN 22. MIJN 23. URN 24. SAY 26. HAO **In het midden:** DESIGNERDRUGS

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl



SENECA

Geïnspireerd door zoonlief die zich zuchtend en steunend aan het voorbereiden was op zijn examen Latijn, zocht ik mijn eigen examen op. Heel toevallig ging zijn examen ook over Seneca, dezelfde schrijver als bij mijn examen, ruim dertig jaar geleden.

Bij mijn zoektocht op zolder stuitte ik ook op mijn oude rapporten. Zoonlief leek even onder de indruk van mijn 10 voor Latijn (in de onderbouw). Dan merkt hij op: „Tja, als wij geen telefoon hadden gehad, dan had ik dat ook wel gekund...”

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

Mirjam Campo

FOKKE & SUKKE
HEBBEN DIT JARENLANG VERZWEGEN

TOEN WE 19 WAREN



ZIJN WE LID GEWEEST VAN DE JOVD



RGvT



COLUMN
MARCEL

In Valkenburg is het iedere dag Amstel Gold Race

Ik had het boek *Mussert* van Auke Kok over NSB-leider Anton Mussert nog maar koud uit of ik vond me terug in het Openlucht Theater Valkenburg, niet alleen het mooiste openluchttheater van Nederland, maar ook de plek waar Anton Mussert tot diep in de Tweede Wereldoorlog succesvolle massabijeenkomsten hield. Tot in 1945 stroomde het in een grot uitgehouwen theater vol. Twee plaquettes op de weg naar boven herinnerden hieraan. Valkenburg was ideaal voor dit soort manifestaties: goede verbindingen, veel hotels en een toeristische omgeving. Een van de vele vrijwilligers van het theater becommentarieerde een foto op een van de plaquettes. Wat hem opviel waren natuurlijk de vele aangetreden jeugdstormertjes, het stadje worstelde tot ver na de oorlog met het foute oorlogsverleden. Ik moest maar eens naar de sokken kijken van al die aangetreden jongens. Er zat er eentje tussen met een andere kleur sokken, je zou er volgens hem een stil protest in kunnen zien.

„En dan vraag ik mij af, zou dat mijn vader geweest zijn?”

De kans was klein, dat vond hij zelf ook, maar mocht hij in het zwarte verleden dan geen heroïek fantaseren?

Hij gaf zelf het antwoord: „Natuurlijk mag ik dat.”

Ik was gek genoeg nog nooit in Valkenburg geweest, het was alsof ik tijdens een wandeling door de binnenstad een reis terug in de tijd maakte.

Als ik een jaartal moet noemen: 1988. Het eten en drinken binnen de stadspoorten was relatief goedkoop, een bord vol schnitzel voor nog geen vijftien euro, en dus zaten de terrassen vol met dagjesmensen. De sfeer was liederlijk. Af en toe passeerden onder loud gejuich wielrenners, er was geen wedstrijd, maar schijnbaar is het een traditie dat iedereen die de Cauberg heeft beklommen met applaus in de binnenstad wordt begroet. In Valkenburg is het iedere dag Amstel Gold Race, niet iedereen is daar even blij mee, maar het is wel waarom Valkenburg bekend is.

De plek waar Anton Mussert succesvolle massabijeenkomsten hield

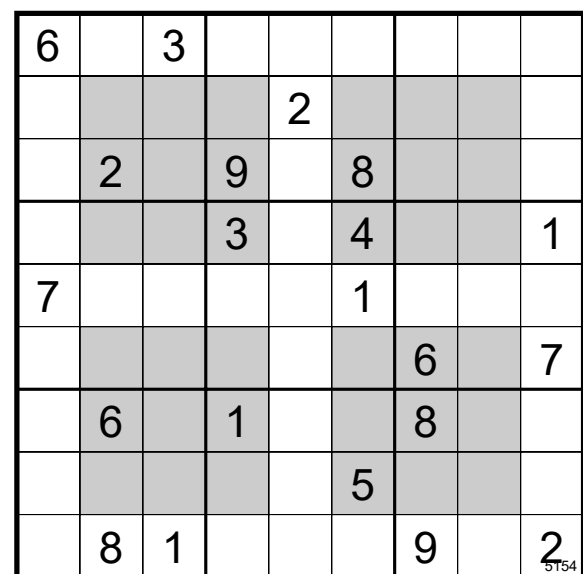
„Wij hebben een berg, ze klimmen erop, ze roetsen naar beneden, laten we ze dan ook maar normaal ontvangen”, zei een van de horecaondernemers, die nu al uitkeek naar de jaarlijkse Andre Rieu-tijd, tijdens de maand dat die optreedt in Maastricht zitten ook in Valkenburg alle hotels vol voor een veelvoud van de prijzen die normaal een overnachting kost.

„De rest van het jaar buiken we uit.”

Het was hardop hopen dat Andre Rieu nooit stopt.

Marcel van Roosmalen schrijft elke maandag en donderdag een column.

SUDOKU



Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

nrc > puzzels



Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van vrijdag.

5	9	1	4	3	6	8	2	7
2	7	4	8	9	1	3	6	5
8	6	3	2	7	5	4	9	1
3	5	9	1	4	8	2	7	6
1	8	6	7	2	3	5	4	9
7	4	2	5	6	9	1	3	8
9	3	8	6	1	4	7	5	2
4	1	7	9	5	2	6	8	3
6	2	5	3	8	7	9	1	4

Hoe bereid je je voor op een dood die komt?

THEATERMAKER SACHA MULLER
BESLOOT HET TE OEFENEN
PAGINA C6

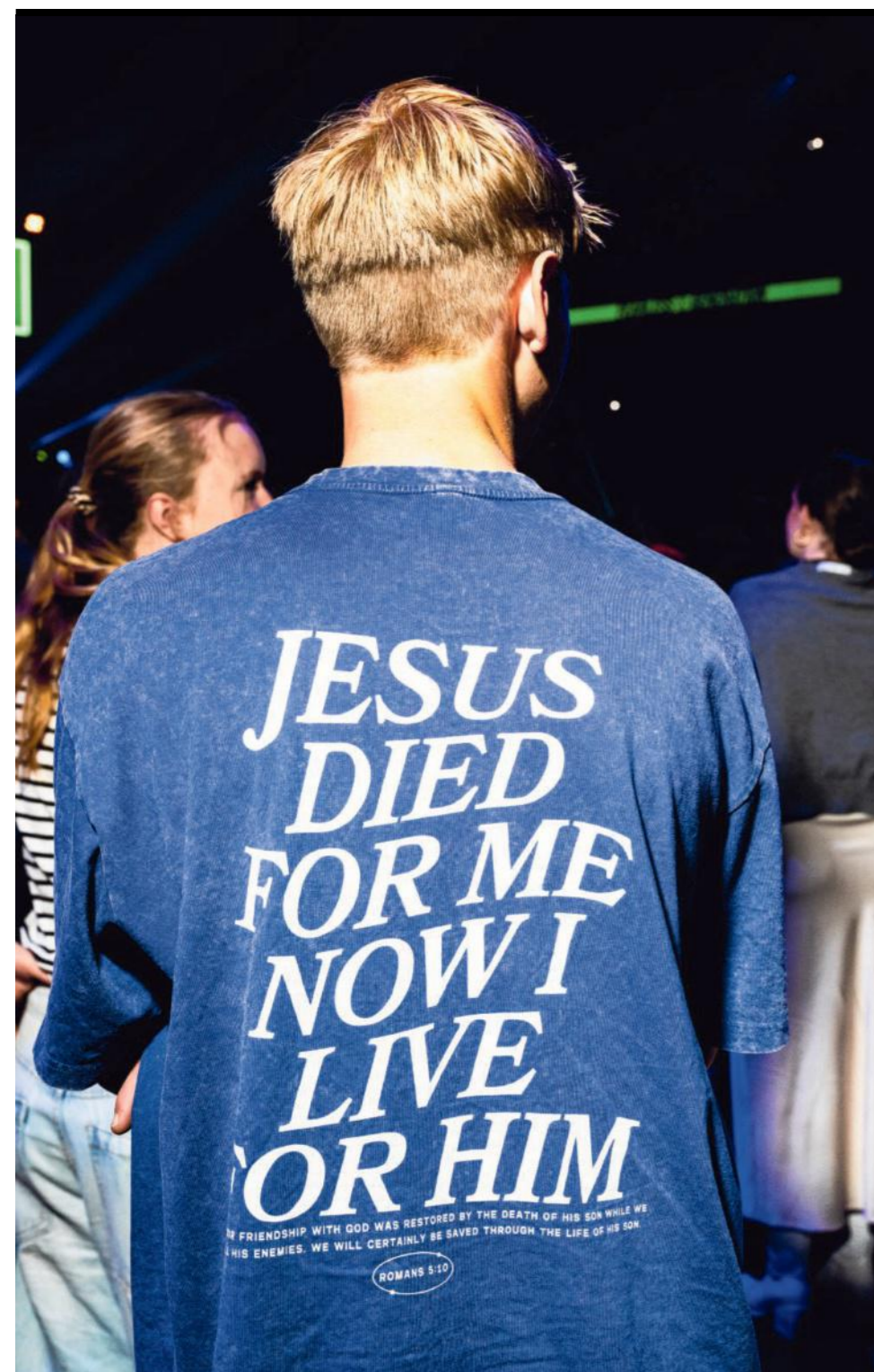


FOTO SJOERD DERINE

Cultuur

CULTUUR & MEDIA





Jongeren op de 50ste editie van de EO-jongerendag in Ahoy.
FOTO'S SIMON LENSSENS



Emma Vos
ROTTERDAM

Voor de dichte deuren van Ahoy Rotterdam staan Lieke Mulder (15) en Lotte van Veelen (14) te joelen: „praise the lord, praise the lord“. Ze zijn zenuwachtig en willen vooraan staan. Met een bus kwamen ze uit Groningen met hun kerkgenootschap. „Shoutout naar stadskerk Groningen!“, zegt Lieke. Het is hun vierde keer op de EO-jongerendag, de beste dag in het jaar vindt Lieke. „Met iedereen worshippen en zoveel mensen die de aanwezigheid van god willen voelen, dat is gewoon echt geweldig“. God betekent alles voor de jonge christenen. „Hij helpt me als ik een toets heb, verdrietig ben maar ook als het goed gaat“, zegt Lotte. Dat het de vijftigste editie is wisten ze niet en maakt ook niet uit. Lieke: „Het ging sowieso wel geweldig worden“.

De eerste keer EO-jongerendag was in 1975. Een tijd waarin de ontkerkelijking in Nederland gierend hard ging. In de toenmalige Martinihal in Groningen kwamen toch nog vierduizend jongeren bijeen. De programmering toen bestond vooral uit samen bidden en

Op de vijftigste EO-jongerendag is er liefde voor God én sociale media. 'Ze zijn dol op moshpits'

JONGEREN MET GOD Dat het de vijftigste editie van de EO-jongerendag is weten de meeste jongeren niet. Zij komen om te 'worshippen', voor de Amerikaanse artiesten en God.

luisteren naar preken, de muziek werd verzorgd door Elly en Rikkert op de banjo. „Daar komen we nu niet meer mee weg“, zegt de voorzitter van de Evangelische Omroep (EO) Arjan Lock. Bijna alle artiesten die zaterdag in Ahoy Rotterdam spelen zijn van Amerikaanse afkomst. Het 'worship' muziekgenre is gigantisch. Publieksfavoriet Elevation Rhythm heeft maandelijks zo'n 4,6 miljoen luisteraars op Spotify en is groot op Instagram

en TikTok. Lock: „Jongeren zijn veel meer gewend aan events“. De meeste bezoekers vandaag zijn tussen de 12 en de 18 jaar oud. Albert Vrijhof (37) is als jeugd-ouderling naar Ahoy gekomen. Vanmorgen stapte hij in de bus met 140 jongeren van de Hervormde Gemeente Kerk in Hierden. Volgens Vrijhof worden de verleidingen van de wereld steeds groter voor jongeren, dingen die hen afleiden van het pure geloof. „Ik zie

ze eenzaam worden op die telefoons, hier gaan ze echt weer open“. 'Walk with GOD' staat in grote rode letters op de T-shirts van Leanne Otte (14) en Daan Schaap (14). Het shirt kochten ze speciaal voor deze dag. De twee springen samen op de muziek en omhelzen elkaar. „Hier schaam ik me nergens voor, al deze mensen zijn mijn familie“, zegt Leanne. Robin van der Beek (17) draagt een broek met kruizen en een shirt met

'Sunday Mass' erop. Hij heeft zich voor deze dag „extra mooi gemaakt“. Vooral voor de mensen om hem heen en voor zichzelf. Ook voor god? „Nee, natuurlijk niet. Voor God ben ik al mooi, daar hoef ik niks voor te doen“.

Vooraan bij het podium zingen tieners uit volle borst met ogen dicht elk woord mee. Massaal dansen ze synchroon de 'church clap'. Er zijn ook momenten van stilte. Op het podium wordt opgeroepen

om degene naast je te vertellen wat er speelt in je leven, wat je op je lever hebt. Er vloeien tranen, er zijn groepsknuffels. Na het eerste uur EO-jongerendag kolkte in de grote zaal van Ahoy de gedeelde liefde voor God.

Kerken lopen nog steeds leeg
In 1999 trok de dag 50.000 bezoekers in de Johan Cruijff Arena. Dat aantal werd nooit meer geëvenaard. De ticketverkoop zakte in en

Overweg (59) werkt al jaren als tribunemanager. Met twinkelende ogen kijkt hij uit over de dampende zaal met tieners. „Ja, oppassen hoor want ze zijn de laatste jaren dol op moshpits“, zegt Arjen. Hij kwam vanaf het jaar 2000 regelmatig als jeugdbegeleider vanuit zijn kerkgemeenschap naar de feestdag. Zijn dochter Deborah (27) loopt hier ook ergens rond als vrijwilliger. Het publiek is volgens Arjen een „mooie mix van verschillende stromingen“. Vooral uit de behoudende protestantse hoek.

Ofer echt sprake is van een opleving van het Christelijke geloof weten Arjan Lock en Arjen Overweg niet. Kerken lopen nog steeds leeg. Een grotere locatie voor de jongerendag is niet nodig. Brittany Diaz Valerio en Josh Holiday, bandleden van hoofddact Elevation Rhythm denken wel dat er door sociale media een bredere interesse is ontstaan in het Christelijke geloof. Zij richten zich met hun muziek speciaal op Generatie Z. „Deze generatie is echt hongerig naar Zijn aanwezigheid en klaar om te aanbidden“, zegt Diaz Valerio vlak voordat ze het podium op moeten. Het is de eerste keer dat de band in Nederland speelt.

Via hun TikTok-account hebben ze dagelijks interacties met jonge Christenen van over de hele wereld. „Het bloed van Jezus werkt nog steeds en jongeren kunnen er direct toegang toe krijgen via muziek en het internet“, zegt Holiday. Ook jongeren die niet van huis uit bekend zijn met het geloof komen via hun algoritme bij het worship muziekgenre en christelijke influencers terecht. De band ziet ook dat jongeren geïsoleerd raken en het moeilijk hebben. Volgens Diaz Valerio komt dat niet door sociale media maar door „de vijand“. Satan. Via hun sociale media-accounts proberen ze die kwade krachten tegen te gaan en gemeenschapszin te laten zien. Holiday: „We sporen jongeren aan om verbindingen te zoeken, bij elkaar, bij de kerk, in muziek.“

DANSEN IN DE GEVANGENIS

Blackhaine in de Bajes is beeldend sterk, als je het kunt zien

De uitzichtloosheid waarin de Britse muzikant, performer en choreograaf Blackhaine opgroeide, echoot hard door in 'And now I know what love is'.

Francine van der Wiel
AMSTERDAM

In de vervallen keuken en wasserij van de voormalige Bijlmerbajes staan bezoekers dit weekend oog in oog met ongebreidelde narijheid. Bij binnenkomst al: door een tunnel van metalen hekwerken betreedt het publiek de in dikke rookwolken gehulde speelvloer, waar een zwart geklede figuur roerloos tegen een betegelde muur hangt. De vrouw die na enige tijd verschijnt loopt met een dode blik in hyperslowmotion door de ruimte. Weer later krepere mensen zieltoegend op de vloer.

De dolende, levende doden zijn producten van de verbeelding van de Britse muzikant, performer en choreograaf Blackhaine (Tom Heyes), die onder andere bekend is door samenwerkingen met de (omstreden) rapartiesten Ye en Playboi Carti. Opgegroeid in het door armoede geteisterde Noordwest-Engeland kent Heyes de uitzichtloosheid en verveling uit eerste hand. Hijzelf ontsnapte dankzij zijn woedende rapteksten en een mix van muziekstijlen als drill, postpunk, experimentele hiphop.

In de Bajes kastijden snoeihard bass drones de trommelvliezen. Nu en dan klinken eenvoudige, verzachtende gitaarmelodieën, soms valt het geluid helemaal stil. In het tweede deel worden de bewegingen van de zeven performers heftiger. Zelfhaat, agressie, pijn en angst spreken uit hun gebaren en heftige stuip trekkingen. Het thema van isolatie en wanhoop krijgt ook uitdrukking in de teksten die, moeilijk verstaanbaar, worden uitgespuugd

door enkele performers. Na verloop van tijd zoeken de door het leven geslagen individuen elkaar op. Hun ongemakkelijke geduw en getrek evolueert langzaam tot ondersteuning, tederheid zelfs. Analoog aan de sfeerverschuivingen verschiet de ruimte van kleur (lichtontwerp Emmanuel Biard): blauw, rood, geel. Tegen het einde barsten de vier vrouwen uit in een woeste rondedans, maar hun uitgelaten kreten eindigen in machteloos gekerm.

...alleen zag je bijna niks
Zo pendelt *And now I know what love is* heen en weer tussen eenzaamheid en verbinding, vertwijfeling en hoop. Uiteindelijk lijkt Blackhaine hoop het laatste woord te geven. Vanaf een kleine oase met jonge boompjes stuurt een van de vrouwen harmonieuze gitaarklanken de ruimte in. Terwijl het licht dooft, lijkt een andere vrouw rust (of de dood?) bij haar te vinden.

Overigens: de beschrijving hierboven is onder voorbehoud. Dit alles speelt zich namelijk af tussen het rondlopende publiek. Helaas dromt het vrijdagse publiek telkens zo dicht om elke nieuwe actie heen dat ten minste de helft van het publiek ruim de helft van de tijd hooguit de helft van de performance heeft kunnen zien. Meekijken op de schermjes van hoog gehouden telefoons biedt wat soelaas, maar ideaal is anders.

Is het de bedoeling bezoekers zo te laten ervaren wat uitsluiting is? Niet ondenkbaar, gezien de rode draad in het oeuvre van Blackhaine. Als theateraal concept zou het wat mager zijn, contraproductief bovendien, want de ontgeenzeglijk beeldende kracht van de opgevangen glimpen verdient beter.

Recensie Holland Festival

And Now I Know What Love Is van Blackhaine. 5/6, Bajes Amsterdam.
Info: hollandfestival.nl
●●●○○



'And Now I Know What Love Is'. FOTO ARCHIE FINCH

FKA TWIGS

Ballroom met felle zweepslagen in ijzeren
stellages: FKA Twigs houdt de stemming grimmig

FKA Twigs toont het publiek haar veelzijdige mogelijkheden: van groepschoreografie, naar luchtacrobatiek, naar haar eigen paaldans. Haar stem werd wel regelmatig overstemd door de elektronica.

Hester Carvalho
AMSTERDAM

Als jonge vrouw voelde zangeres FKA Twigs zich niet thuis in de wereld. Haar omgeving was vijandig. Dat gevoel bleef toen ze rond 2012 haar zangcarrière begon, maar de Britse Tahliah De-brett Barnett, alias FKA Twigs ("Formerly Known As Twigs") paste zich niet aan aan maatschappelijke normen. Niet privé en niet als performer. Barnett werd juist steeds uitgesproken. En in die eigenwijze stijl herkennen veel jonge mensen zich, ze noemen zich "Twiglets".

Daarom was het een mooi toespraakje dat Barnett hield tegen het eind van haar concert in het niet geheel uitverkochte Ziggo Dome in Amsterdam op zaterdagavond. Ze zei dat ze altijd een buitenstaander was maar nu deel uitmaakt van een "beautiful community", waarbij ze wees naar het publiek.

Die gemeenschap creëert Barnett ook op het podium, waar ze zich laat omringen door een groep dansers. Kronkelend, kruipend, om haar heen stuwend, zijn



FKA Twigs omringd door dansers in de Ziggo Zome in Amsterdam. FOTO ANDREAS TERLAAK

ze haar dans-troupe en toelucht tegelijk. Als muzikant is Barnett experimenteel, de instrumentaties van haar nummers zijn elektronisch en soms ondoordringend. Zaterdagavond des te meer omdat het volume hard stond waardoor haar stem werd overspoeld. De elektronische elementen zijn origineel en vaak minimalistisch, met vervormde lagen en spichtige ritmes. Ook haar zangstem is uitzonderlijk: met veel lucht en snel stijgende en dalende melodielijnen. Die vrije val van de vocalen is Barnetts handelsmerk, als expressie van haar veranderlijkheid.

Kil verlichte ijzeren stellages

Want FKA Twigs (38) is veelzijdig en grillig. Ze wil veel laten zien. Haar optreden zaterdag begon en eindigde op een kingsize bed, samen met muzikanten en dansers. Daartussen schakelde ze van groepschoreografie, naar luchtacrobatiek, ballroom (performancetijl uit de scene van LHBQT+) door Nederlandse deelnemers, haar eigen paaldansen, en razendsnelle kledingwissels van Barnetts: van zwart naar grijs naar beige.

Ondanks de hechtheid met haar dansvrienden, toonde FKA Twigs haar publiek hier een somber beeld, op een kil verlicht podium

dat er door de ijzeren stellages uitgezagd als een verlaten garage. Haar huidige tournee, Body High, is een uitbreiding van Eusexua, de tournee rond haar gelijknamige album van vorig jaar. De choreografieën en het totaalbeeld zijn nu anders. Nummers en dansstijlen staan los van elkaar, er is geen overkoepelend idee. De dansbewegingen zijn virtuoos maar laten vaak dezelfde gebalde vuisten, gekromde ruggen en stuiptrekkende bewegingen zien. Af en toe werd er vrolijk gedanst, meestal was de stemming grimmig.

De muziek klonk live meedogenlozer: aan het liedje 'Eusexua'

werden felle zweepslagen toegevoegd. Van het swingende 'Papi Bones' speelden ze slechts een snipper. Wat niet wil zeggen dat de fans niet meeleefden. Vaak stonden de mensen op de tribune als een man op bij een emotioneel moment, zoals tijdens 'Fallen Alien' toen de uitgelichte dansers mooi als silhouetten tegen het achterdoek te zien waren.

Recensie Pop

FKA Twigs. Gehoord: 6/6, Ziggo Dome Amsterdam.
●●●○○



Agaath Witteman in maart 2025 tijdens repetities voor de voorstelling 'Hamlet'. FOTO SASKIA VAN DEN BOOM

NECROLOGIE AGAATH WITTEMAN (1942-2026) TONEELREGISSEUR

Voor regisseur Agaath Witteman was actualiteit het belangrijkste in theater

Ze gaf in het Nederlandse theater stem aan het feminisme en verbond haar voorstellingen altijd met de wereld van nu.

Kester Freriks
AMSTERDAM

Het kostte regisseur Agaath Witteman geen enkele moeite om een dwars standpunt in te nemen: vanaf haar prilste jeugd was zij in verzet, zoals ze in meerdere interviews benadrukte. Ze werd in 1942 geboren in Oegstgeest en groeide op in een anarchistisch-katholiek gezin. Ze studeerde Romaanse talen in Leiden, kunstgeschiedenis in Nijmegen en theaterwetenschap en klassieke archeologie aan de Universiteit van Amsterdam. Op vrijdag 5 juni is ze op 84-jarige leeftijd in haar woonplaats Breukelen overleden. In februari van dit jaar werd bij haar een hersentumor vastgesteld.

Tijdens haar studies begon Witteman met het regisseren van studententoneel. Behalve theatermaker was zij ook politica; tussen 2003 en 2007 had ze namens de Partij van de Arbeid zitting in de Eerste Kamer. Ze hield zich bezig met onderwijs en cultuur; bovendien vervulde ze de functie van voorzitter van de vaste commissie voor Cultuur. Ook was zij van 1991 tot 1993 bijzonder hoogleraar Grieks theater en cultuur aan de Katholieke Universiteit van Nijme-

gen, met deze leerstoel volgde ze choreograaf Hans van Manen op.

Sinds 1962 was Witteman getrouwd met acteur en regisseur Hans Croiset; samen hadden ze drie kinderen. Een van haar latere regies was die van *Beneden de rivieren* (2021), een toneelstuk van Ger Thijs waarin ze zowel haar echtgenoot als zoon Julien Croiset regisseerde - destijds respectievelijk 85 en 55 jaar oud. Het was een pure, zuivere voorstelling over dood en vooral leven na de dood.

Witteman regisseerde in 1980 haar eerste officiële toneelstukken bij het politiek geëngageerde gezelschap Sater, dat ontstond in de jaren zeventig. In 1983 was zij mede-oprichter van Theater Persona met onder anderen actrice Femke Boersma en regisseur Marcelle Meuleman. Het gezelschap had een duidelijk feministische signatuur en maakte voorstellingen, op basis van improvisatie, over de positie van vrouwen in de maatschappij. Voor Witteman was het feminisme „een hartstocht, een heilig geloof”, zoals ze benadrukte toen ze in 1990 Tsjechovs *Drie Zusters* regisseerde bij Theater van het Oosten uit Arnhem, waarvan ze tussen 1988 en 1993 artistiek leider was. Het was tekenend dat zij de zusters Olga, Masja en Irina „drie krenge van meiden” vond.

Ze verzette zich tegen reguliere uitvoeringen van het stuk waarin de zusters alleen maar doelloos smachten; zij beklemtoonde dat ze uit de heersende klasse komen en dus ook het heft in eigen handen kunnen nemen om naar Moskou te vertrekken; maar ze doen het niet. Het was voor het eerst dat in een Tsjechov-regie de zusters niet larmoyant-dadenloos waren, maar ook een harde kant toonden. In Wittemans visie behoorde het tot Tsjechovs maatschappelijke ideaal

Voor Witteman was het feminisme naar eigen zeggen „een hartstocht, een heilig geloof”

om de heersende klasse én de onderdrukte harmonisch samen te laten gaan; de klasse met beschaving en de klasse met doorzettingsvermogen, zoals ze het formuleerde. Witteman heeft in het Nederlandse theater het feminisme een stem gegeven op soepele wijze, nooit te nadrukkelijk. Hoewel ze het feminisme benoemde als een „hartstocht” en „een heilig geloof” ging ze juist regies met mannelijke acteurs niet uit de weg. Ze legde altijd een stevige we-

tenschappelijk-culturele basis onder haar voorstellingen, zeker als het ging om klassieke tragedies als *Elektra* (1993) van Sophocles. Mede dankzij haar jaarlijks terugkerende zomervakanties in Griekenland met echtgenoot Croiset was zij uitstekend op de hoogte van de klassieke opvoeringspraktijken.

Liefde voor klassiek theater

De liefde voor het klassieke theater is ze lang blijven koesteren. In 2022 regisseerde ze in de Kleine Willem, een historische zaal in Enschede, *Antigone*, ook een tragedie van Sophocles over de jonge vrouw Antigone die haar broer wil begraven in tijden van oorlog. Maar haar broer stond aan de kant van de vijand, dus de wet verbood dat. Witteman verbond deze voorstelling met de wereld van nu, met een machthebber als Poetin, die trekken heeft van de tirannieke koning Creon - die Antigone het waardige begraven van haar broer verbiedt. Het benadrukken van de actualiteit vond ze de belangrijkste betekenis van het theater. Het publiek moet in haar visie de „werkelijkheid van nu” beleven, ook al kijkt het naar een jonge vrouw als Antigone wier rol eeuwen geleden werd geschreven.

Dat ze ook oog had voor hedendaags theater, bewees haar regie

van *Het Oog van de Storm* (2021), een stuk van de jonge Franse auteur Florian Zeller (1979). In dit vervolg op het wereldberoemde *De Vader*, ook verfilmd met Anthony Hopkins in de titelrol, speelde Hans Croiset een verwarde, aan Alzheimer lijdende vader die afhankelijk is van zijn dochter. In haar volmaakte regie toonde Witteman het belang van empathie en begrip voor iemand die lijdt aan geestelijke verwarring; het was beklemmend en ontroerend toneel in de intieme setting van een gezin: een vader en twee dochters.

De laatste regie van Agaath Witteman was Shakespeares *Hamlet*, die op 21 maart 2025 in première ging bij haar eigen gezelschap, Studio Antigone.

Het was een indringende, sober en in het rouwzwart uitgevoerde versie waarin haar zoon Julien (toen 59) de titelrol vertolkte en haar echtgenoot Hans Croiset de stem van Hamlets vermoorde vader. De keuze voor haar dierbaren is tekenend voor Agaath Witteman, ze voelde grote verbondenheid met de toneelfamilie van de Croisets. Met het door haar opgerichte Studio Antigone creëerde ze haar eigen toneelfamilie met voornamelijk zeer jonge spelers die ze vol overtuiging een kans bood.

Advertentie

Het Concertgebouw
Zondagmiddag 14 juni a.s., 15.00 uur

Stabat Mater, Pergolesi

Nisi Dominus & Nulla in Mundo, Vivaldi

eenmalige uitvoering door de wereldberoemde solisten

Alexander Chance en **Emöke Baráth**



Info en reserveren: www.barokvocaal.nl



THEATERWANDELING

Tussen bloemen en trompetten oefenen voor het echte afscheid

Theatermaker Sacha Muller is ziek en oefent zijn dood met een uitbundige theaterwandeling door Amsterdam-West.

Marisa Gubbels

AMSTERDAM

Op de neus van Sacha Muller (42) prijkt een rode clown-neus. Hij zit op een houten plank die door zijn theatergezelschap op de schouders wordt gedragen. Een acteur draagt een gele hoed, een ander een bolhoed. Een klarinet en een trompet schallen door de straat. Bloemen steken uit manden en jaszakken. Het lijkt even op een carnavalsoptocht.

Dan klinkt Mullers stem door de koptelefoons die aan het publiek zijn uitgedeeld. „Dit is mijn afscheid”, zegt hij. „Tenminste, dit is hoe ik het me voorstel.”

Het is een regenachtige middag in Amsterdam-West. *De Stoet*, een theaterproject op initiatief van Adelheid Roosen en in regie van artistiek leider Katrien van Beurden, trekt verder door de wijk. Langs portieken en geparkeerde fietsen, langs mensen die hun boodschappentas even neerzetten. Kinderen wijzen, fietsers remmen af.

In 2019 kreeg Muller te horen dat hij kanker heeft. Lymfeklierkanker, vertelt hij later. „Een vorm van kanker die nooit weg zal gaan.” Als de ziekte op een gevaarlijke plek groeit, moet hij opnieuw worden behandeld met chemotherapie. „Ik ben ongeneeslijk ziek. Ik heb alvast een eindrekening gekregen, er staat alleen nog geen datum op.”

Op dit moment voelt hij zich „hartstikke fit en sterk”. Maar de dood is niet meer abstract. „Hij zit naast me in bed. Hij loopt achter me in de supermarkt. Ik weet alleen niet wanneer hij toeslaat.”

Via de koptelefoon vertelt Muller hoe hij het zijn theatergroep vertelde. Dat hij ongeneeslijk ziek is. Niet bang voor de dood, wel voor het afscheid. „Sacha, dat gaan we samen oefenen”, zeiden ze.

Dat is wat er deze middag gebeurt. Muller oefent zijn afscheid, midden in de stad. „Met deze stoet oefen ik de laatste tweeënhalve uur van mijn leven”, zegt hij. „Samen met mensen die al jaren hebben geoefend hoe ze zich moeten verhouden tot de dood.”

Daarmee doet hij op zijn medespelers: mensen uit onder meer Palestina, Afghanistan, Irak en Syrië. Voor hen is rouwen een ervaring die zich in het lichaam heeft vastgezet.

Geboren met de dood

Na een tijd lopen houdt de stoet stil bij een boom. Mensen vormen een halve cirkel. Acteur Mustafa Staiti (40) klimt omhoog, tussen de takken. Als kind deed hij dat ook, vertelt hij: klimmen in olifanten in Jenin, waar hij opgroeide. Boven leek de wereld lichter. Beneden waren checkpoints, geweren, geweld. „De dood is mij niet vreemd”, zegt hij. „Ik heb zoveel mensen verloren.”

Muller leerde hem kennen in 2013,



Acteur Mustafa Staiti (40) van Troupe Courage, vriend van Sacha Muller (boven). Theaterwandeling *De Stoet* trekt door Amsterdam-West (onder). FOTO'S SJOERD DERINE

toen zijn theatercollectief Palestina bezocht. De twee werden vrienden. „Hij is mijn zielsverwant”, zegt Staiti. Toen Muller hem vertelde dat hij ging sterven, was hij in shock. Maar er was ook iets anders. „Dit is de eerste keer dat ik een normale dood zie”, zegt hij. „De eerste keer dat ik echt afscheid kan nemen. Dat ik iemand kan vasthouden, verdriet kan delen, tijd heb om het te verwerken.”

Dan: „In Palestina worden we geboren met de dood en moeten we daarmee leven. Jullie worden geboren met het leven en moeten leren sterven.”

Leren omgaan met rouw en sterfelijkheid is, in andere woorden, de gedachte achter *De Stoet*. Roosen wilde



Ik heb alvast een eindrekening gekregen, er staat alleen nog geen datum op

Sacha Muller (42) theatermaker

de begrafenisstoet terugbrengen in het straatbeeld, nadat haar theaterlevensvriend George Groot overleed. „En die theaterlevensvriend was ik voor Katrien”, zegt Muller, over artistiek leider Van Beurden van Troupe Courage.

Overall in de voorstelling zit ademruimte. Zodra het verhaal te zwaar dreigt te worden, blaast Joe Sinduhije (29), oud-leerling van Muller, er lucht in met een megafoon die is versierd met bloemen. Steeds opnieuw roept hij: „Karibu!” – Swahili voor ‘welkom’.

De stoet komt weer in beweging. Twee jongens op fatbikes kijken nieuwsgierig naar de groep. „Overlast!” roepen ze, half grappend. Ze blijven eerst op afstand, draaien rond-

jes om de stoet heen en rijden een stukje vooruit. Dan sluiten ze toch aan.

Bij het water houdt de groep opnieuw stil. Er ligt een klein bootje aangemeerd. Muller stapt erin. Terwijl de rest achterblijft op de kade, drijft hij langzaam weg.

Het bootje dat kanker heet

Vanuit het bootje richt hij zich tot zijn moeder, die op vierenvestigjarige leeftijd overleed. „Hoe doe ik dit, mam?”, vraagt hij. „Doodgaan? En waarom is het zo eenzaam?”

Met de stem van het kleinste jongetje in hem vervolgt hij: „Ik had zo graag gewild dat je hier was. Dat je me vast kon houden. Dat ik op je schoot zou mogen huilen.”

Even kijkt hij naar de mensen op de wal. „Het voelt alsof ik op een klein bootje op zee zit dat kanker heet.”

Aan de kade staan vrienden, theatermakers, publiek en nieuwsgierige voorbijgangers. Mensen die hem al jaren kennen en mensen die hem pas een uur geleden voor het eerst zagen. „Ik was bang dat mensen van me zouden wegdrijven”, zegt Sacha. „Maar ze staan hier, aan de kade.”

De stoet loopt verder, richting de Jeruzalemkerk. Onderweg krijgt iedereen een plastic bloem uitgereikt. Pas later wordt duidelijk waarvoor die bedoeld is. Een paar uur eerder waren de meeste mensen nog vreemden voor elkaar. Nu lopen ze samen naar de begrafenis van een man die nog leeft.

Binnen ruikt het naar natte jassen en bloemen. Muller wordt, begeleid door kamerkoor Cappella Amsterdam en rietblazerskwintet Calefax, op zijn houten plank naar binnen gedragen. Vanaf dat plateau kijkt hij de zaal rond, in zijn ogen een angst die buiten het spel lijkt te vallen. De acteur heeft plaatsgemaakt voor een jongetje dat veel te veel van het leven houdt om het achter zich te laten, maar nu toch midden in zijn afscheid zit.

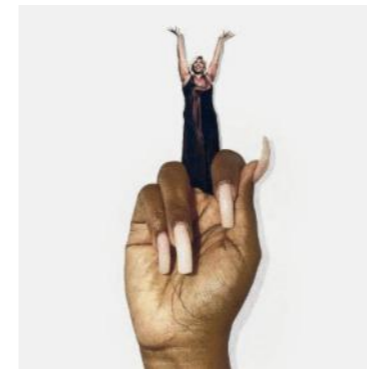
Het afscheid is liefdevol. Vrienden zingen, bidden en lezen gedichten voor. Soms wordt het confronterend. Vogelgeluiden vullen de kerk. In het zwart gehulde zangers zingen hem teksten toe die hem angst aanjagen. Dan wordt het Muller te veel. Hij probeert weg te rennen.

Zijn vrienden vangen hem op. Ze slaan hun armen om hem heen en brengen hem terug naar de plek waar zijn kist zal liggen.

Heeft hij zijn echte begrafenis nu al vormgegeven? Niet helemaal, zegt Muller, al heeft hij er veel over nagedacht. Maar als het zover is, mag het lijken op de stoet. „Ik wil dat er gedanst wordt, dat er gelachen wordt én dat er ruimte is voor een traan.”

De Stoet. 5 t/m 21 juni 2026, Plein 40-45, Amsterdam. Info: femaleconomy.nl

ALBUMS VAN DE WEEK



Pop

Lizzo
Bitch
●●○○○

Zangeres Lizzo zoekt naarstig haar comeback

Zelfvertrouwen bracht Lizzo weer op de voorgrond. Ze was een performer met flair op het hoogste podium. Haar discofunky megahit 'About Damn Time' won in 2023 een Grammy voor Record of the Year. Haar concerten, een uitbundige mix van pop, discofunk en soul, waren vieringen van vrouwelijke energie en zelfliefde. Lizzo werd het boegbeeld van *body positivity*, waarbij ze haar rondingen nadrukkelijk omarmde.

Maar dat imago liep een flinke deuk op. Voormalige dansers beschildigden haar van het creëren van een giftige werksfeer en stapten naar de rechter. Tegelijkertijd viel Lizzo, ooit zo uitgesproken tevreden met een maatje meer, zichtbaar veel af. Dat zorgde bij haar achterban voor teleurstelling. Nu moet de gecancelde artiest

haar carrière weer vlot trekken. Met liedjes 'Love in Real Life' en 'Still Bad' leek Lizzo een nieuwe, meer rockgerichte koers in te slaan. Zonder succes. Met het album *Bitch*, haar onafhankelijkheidsverklaring, samengevat in de slogan 'Reclaiming the word bitch is power', begint ze opnieuw. Maar het blijkt een richtingzoekend allegaarte van popsoul, r&b en oldskool Chicago-house vol sneren.

„Ik ben te aardig geweest”, stelt ze in 'Too Nice'. Je kunt je afvragen met wie Lizzo eigenlijk géén appeltje meer te schillen heeft. *Bitch* - op de hoës is ze zelf de opgestoken middelvinger - is één grote afrekening met *fake friends*, valse liefde en critici. Ze kruipt diep in haar slachtofferrol en haalt uit naar iedereen die haar aanviel op haar muziek, houding of kle-

dingmaat. En hoezo is zij altijd degene die de rekeningen betaalt?

Muzikaal is het opvallend hoe nadrukkelijk nummers leunen op bekende voorbeelden. Zoals het titelnummer 'Bitch', waarin ze eigenlijk het hele refrein overnam van de hitsong 'Bitch' van Meredith Brooks (*I'm a bitch, I'm a lover. I'm a child, I'm a mother. I'm a sinner, I'm a saint. I do not feel ashamed*). Dat voelt makkelijk. Of de oldskool r&b van 'Don't Make Me Love U' - het is net Tina Turner's 'The Best'. Ook al zijn er aanstekelijke momenten, *Bitch* is geen overtuigende comeback. Daarvoor klinkt Lizzo nog te veel als een artiest die haar volgende hoofdstuk zoekt.

Amanda Kuypers



Pop

Death Cab for Cutie
I Built You A Tower
●●●○○

De nieuwe Death Cab for Cutie laat je hopen op meer avontuur

Het nieuwe album van de liefdevolle Amerikaanse band Death Cab for Cutie, die bijna dertig jaar bestaat, heeft een dringende klank. De liedjes lijken voort te komen uit onstuimige emoties. Soms struikelt voorman Ben Gibbard over zijn woorden (in 'Pep Talk'); in nogal wat nummers klinkt zijn stem nog wat cynischer dan hij toch al deed, als hij zingt „I envy the birds”, bijvoorbeeld.

De liedjes klinken gedreven dan die op het vorige album, *Asphalt Meadows*, uit 2022. Zou de andere sfeer het gevolg zijn van Gibbards recente scheiding? Is dit nieuwe, elfde album van zijn band Death Cab for Cutie, met de titel *I Built You A Tower*, een scheidingsplaat?

Wie weet. Het titellied gaat in ieder geval over afscheid, als hij zingt „I'm learning how to / Live without you”. Deze uitspraak doet hij in de tweede uitvoering van het nummer 'I Built You A Tower' dat op de cd voor komt. De melodie is gelijk, maar tekst en uitvoering zijn anders. De tweede keer klinkt het heftiger en bombastischer, als een apotheose van gedurende het album opgebouwde emotionele 'overpeinzingen' (het woord 'ruminations' komt in meerdere liedjes voor).

'Riptide' is een grungy song, met een iets geforceerde overgang van couplet naar refrein. Maar ook hier de duidelijke woorden: „I can't seem to keep it together anymore”. Opvallend kaal klinkt

'Punching The Flowers' waarin droge drums een hoofdrol spelen, en de gitaar slechts enkele erupties verzorgt.

Het palet van DCFC is overzichtelijk, met hun bandbezetting van gitaar, drum, bas, zang, en een enkel synthesizerlijntje, zoals in 'Stone Over Water'. In een aantal nummers is dat voldoende voor mooie harmonieën en een vitaal temperament. De sfeer van hun liedjes is dynamisch en 'Trap Door' kreeg een verrassende elektronische schwing. Maar soms doet hun stijl verlangen naar meer avontuurlijkheid.

Hester Carvalho

De extravagante Genesis Owusu betuigt zijn buitenstaanderspositie

Maatschappijkritiek is geen voorwaarde voor een rapplaat, maar kan wel bijdragen aan de opwindend. Zeker bij de Ghanaes-Australische Genesis Owusu die op zijn nieuwste album in bijna elk nummer fulmineert tegen oligarchen, racisten, rechtsradicalen en de situatie in Palestina.

Die betrokkenheid pakt des te beter uit omdat Owusu's woede ook in zijn voordracht te horen is. En in de hakkende ritmes, en in ratelende drums. Klank en inhoud vallen samen. Wat niet wil zeggen dat zijn nieuwe album, met de cryptische titel *Redstar Wu & The Worldwide Scourge* uitsluitend uit hiphoptirades bestaat. Owusu rakelt op dit derde album alle populaire stijlen van de afgelopen de-

cennia op: punk, gabber, rap, ijle elektronica, per nummer doet hij iets anders. Verrassend is de knip-oog naar de lyrische gitaarstijl van de oude Britse groep New Order, waarmee hij een intro volspeelt, in 'Runnin' Out Time'.

Sinds zijn debuut *Smiling With No Teeth* (2021) betuigt de extravagante Kofi Owusu-Ansah alias Genesis Owusu zijn buitenstaanderspositie. Geboren in Ghana en verhuisd naar Canberra, was hij als kind de enige Ghanaes in een witte buurt. Als Australiër is hij een buitenstaander in de internationale rapscene.

Owusu kan klinken als de voorman van een Britse punkband, met joviaal accent en stotterende gitaar. Hij geeft elk nummer een

voortdrijvende cadans, van een haastige drumcomputer, van een zwoele synthesizer of een funky bas. Die cadans en zijn soms boze, soms verleidelijke stem smelten steeds geweldig samen.

Nummers als 'The Worldwide Scourge', 'Stampede' en 'Death Cult Zombie' zijn afwisselend, opwindend, vernieuwend. Het enthousiasme van de fans kan hoog oplopen, een paar jaar geleden stortte de dansvloer in door het springen tijdens zijn concert in Sydney. Op 14 juni speelt Owusu op het Best Kept Secret festival in Hilvarensbeek.

Hester Carvalho

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen
of suggesties?

Mail naar
redactie@nrc.nl
of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus
20673, 1001 NR Amsterdam,
t.a.v. rubriek,
redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000**
(algemeen nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen?
Stuur maximaal
250 woorden naar
opinie@nrc.nl.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel

E: klientenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Almelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●● zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Meer dan kennis

Voor wie niet alleen wil weten, maar ook wil begrijpen.
Van meesterwerken tot menselijk gedrag.

Start vanaf
september

Jaaropleiding Geschiedenis



Adviesprijs aanbieder 1.225,-
1.065,-



Reis door 10.000 jaar geschiedenis en ontdek hoe ideeën, uitvindingen en revoluties de wereld vormden – leer niet alleen wat er gebeurde, maar vooral waarom!

- > 40 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Psychologie



Adviesprijs aanbieder 1.225,-
1.065,-



Begrijp eindelijk waarom mensen - inclusief jijzelf - doen wat ze doen. Na de Jaaropleiding Psychologie kijk je anders naar de wereld én naar jezelf.

- > 40 colleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Filosofie



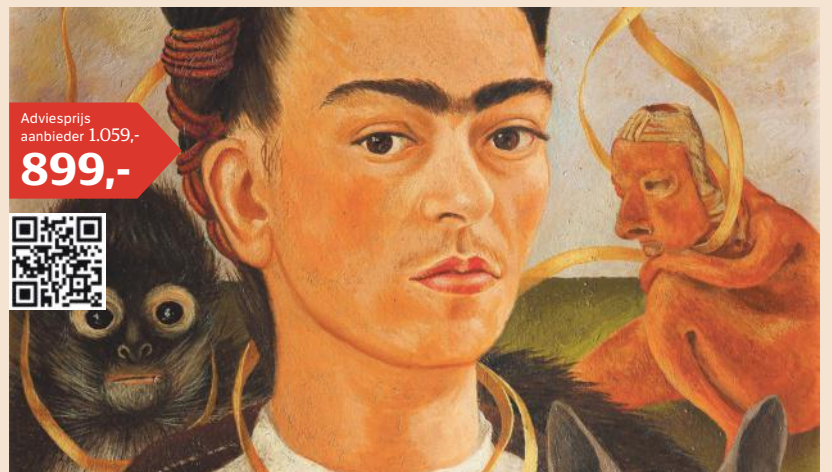
Adviesprijs aanbieder 1.090,-
930,-



Ontdek hoe 2.500 jaar filosofie jou handvatten geeft voor je levensvragen – van klassieke denkers tot hedendaagse inzichten.

- > 34 hoorcolleges
- > Start in september 2026
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Moderne kunst



Adviesprijs aanbieder 1.059,-
899,-



Van Courbet tot Yves Klein: stromingen, kunstenaars en controversiële werken. Stap voor stap opent de wereld van moderne kunst zich voor jou.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Architectuur



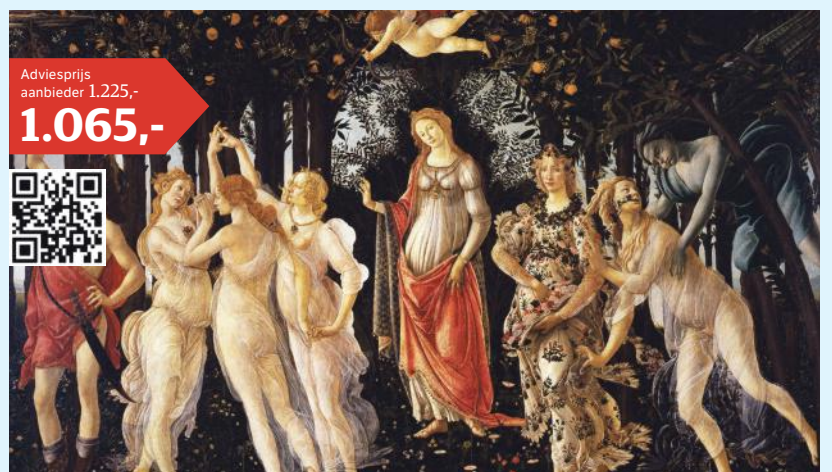
Adviesprijs aanbieder 1.059,-
899,-



Duik in de wereld van architectuur en zie hoe geschiedenis, kunst en innovatie samenkomen.

- > 32 hoorcolleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online

Jaaropleiding Kunstgeschiedenis



Adviesprijs aanbieder 1.225,-
1.065,-



Altijd al kunstgeschiedenis willen begrijpen? Ontdek 5.000 jaar westerse kunst in 40 inspirerende colleges.

- > 40 colleges
- > Start in september 2026 of januari 2027
- > Op locatie of online